

BR01755: GENA 350 DINARA
-08.33.6 BH 635 KM NH 4.56
-SD 4.56 NM 200 DEN

2. JUL 2026.

350 DINARA

**VELIKA
KNJIŽEVNA
DEBATA**
BIRAMO
NAJBOLJI
ROMAN
NA NAŠEM
JEZIKU

NIKO ODAVDE NE ODLAZI IZ SREĆE

➤ 0 najboljim filmovima koje još nisu snimili

OVDE
SADA

PUTNO OSIGURANJE

20 GODINA NA PUTOVANJIMA,
SPREMNI NA SVE.

generali.rs

IMPRESUM

Izdavač: NIP Nedeljnik d.o.o.
Bulevar kralja Aleksandra 43
Beograd
Tel: +381/11/770-81-64
www.nedeljnik.rs

UREDNIŠTVO

Veljko Lalić
Direktor i glavni urednik
svih izdanja

Marko Prelević
Glavni i odgovorni urednik
magazina Nedeljnik

Veljko Miladinović
Izvršni urednik i direktor redakcije

Branko Rosić
Zamenik glavnog urednika

MENADŽMENT

Jelena Jevtić
Izvršna direktorka marketinga

Pavle Zlatić
Direktor digitalnih
operacija i razvoja

Jelena Šoškić
Finansijska direktorka

Andela Marić
Šef pretplate

Jelena Luković
Šef društvenih mreža

UREDNICI

Đušan Telesković
Glavni urednik sajta
i urednik unutrašnje

Željko Pantelić
Urednik geopolitike
i dopisnik iz Rima

Ana Mitić
Urednica zdravlja i psihologije

Milica Rilak
Urednica biznisa

NOVINARI

**Zorica Marković, Milana
Milošević, Luka Lukić**

STALNI SARADNICI

**Srdan Valjarević,
Dragoljub Draža Petrović i
Ante Tomić, Zoran Panović,
Aleksandar Radić, Miljenko
Jergović i Svetislav Basara,
Dejan Stojiljković,
Dejan Jović, Goran Vojnović,
Rumena Bužarovska,
Milan St. Protić, Duška
Jovančić, Hana Pišćević,
Miša Brkić, Petar Komnenić**

KREATIVA

Miloš Sindelić
Art-direktor

Nebojša Babić
Urednik fotografije

Sanja Savić
Lektura

KONTAKT

Redakcija
redakcija@nedeljnik.rs

Marketing
marketing@nedeljnik.rs

Pretplata
pretplata@nedeljnik.rs

Štampa Rotografika

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodne biblioteke Srbije, Beograd
ISSN 2217-8058
COBISS.SR-ID 188540428

© COPYRIGHT 2026 Nedeljnik
Sva prava zadržana. • All rights
reserved.

Zabranjeno preštampavanje i
korišćenje sadržaja bez pismenog
odobrenja izdavača

Politika

4 | Uvodnik
Veljka Lalića
Rođen 13. jula

5 | Lice nedelje
Kokan Mladenović

6 | Mrak
Ko je hteo smrt
Nemanje Vidića

6 | Školstvo
Gimnazije
su opet in

8 | Ante Tomić
Kako nas je
turizam upropastio

14 | Politika
Štošta se videlo na
Vidovdan

ANALIZA ŽELJKA
PANTELIĆA

Kada vodite mnogo ratova, povećava se mogućnost da ih gubite; i Rimljani su izgubili mnogo više ratova nego što su pobedili. Međutim, Amerikanci su izlazili kao poraženi samo iz taktičkih ili nepotrebnih ratova, kao što je poslednji sa Iranom ili prethodni sa Irakom i u Avganistanu, ali nisu izgubili nijedan strateški sukob

Aleksandar Titolo

O 250 godina Sjedinjenih Država, srpsko-američkim odnosima, Ložionici, strateškom dijalogu, Ekspu i uticaju Amerike na svet i Balkan... **16**
Razgovarao Marko Prelević

Erik Maskin

Pretpostavljam da o pokojnicima ne bi trebalo govoriti loše, ali Alen Grinspen je imao previše vere u čiste tržišne sile, kaže dobitnik Nobela za ekonomiju **28**
Razgovarala Milica Rilak

100 najboljih romana

Da li je najbolji roman onaj koji je promenio našu književnost, onaj koji je postavio nove standarde? Onaj koji je obeležio jednu istorijsku epohu? **44**
Velika književna debata

U danima kada planeta bira najbolju fudbalsku reprezentaciju – dok se ovaj broj nađe u vašim rukama, znaćete da li su u igri ostali reprezentativci Bosne i Hercegovine, između ostalih – Nedeljnik se usudio da napravi izbor za najbolji roman na našem jeziku i svim ostalim našim jezicima. Nije leto za duge vožnje autobusom, sem ako su na more, niti za slušanje napornih govora političara i vlastodržaca. Leto je, makar ovo, da se čitaju dobre knjige, da se gleda dobar fudbal, i da se dobro porazmisli o svemu što je bilo i svemu što nam sledi. A ko će bolje da nas poduču od dvojice junaka naše naslovne strane? Rajka Grlića i Gorana Markovića, koje je fotografisao Nebojša Babić, čitajte u ovom broju Nedeljnika, ili ih gledajte u podkastu Branka Rosića na Velikim pričama. Eto, i posle kažu da nema izbora...

Među nama:
U novom broju Nedeljnika

PRETPLATA
SRBIJA

12 MESECI	12.000
24 MESECA	19.999

Dostupno u digitalnom formatu
nedeljnik.rs ■ 12 meseci - 8.200

■ Tekući račun broj: 205-217464-21. Banka: Komercijalna banka AD Beograd ■ Potvrdu o uplati pošaljite na adresu:

Nedeljnik, Bulevar kralja Aleksandra 43, Beograd ili na mejl **pretplata@nedeljnik.rs** ■ Dodatne informacije na **011/770-81-64**

Rođen 13. jula

O zemlji koja ne slavi svoj rođendan. O generaciji koja nije naučila ni kako se glasa...

Meni je rođendan 13. jula, zbog čega su mnogi kad sam bio klinac mislili da sam Crnogorac, što je meni bilo nejasno, dok nisam shvatio da je Srbija jedina zemlja koja ne slavi dan nezavisnosti, Berlinski kongres, kada su i Crna Gora i Rumunija dobile nezavisnost, 1878. godine.

NO, NE POZIVAM VAS DA MI čestitate rođendan, pošto sam letnje dete, i retko sam bio tu za rođendan (mislim da neću ni sada), ali kako smo sad slavili rođendane *starijih* drugara, i podsećali se odrastanja uz „Tvin Piks“, „Beverli Hills 90210“ (jedini broj koji i dalje znam napamet), NBA koja se tek pojavila na našim ekranima, bila je tema kako smo stigli do ovog antizapadnjaštva. Da li je Beograd zaista bio takav? Ili ga samo tako pamtim. To imitiranje Londona, novi talas, Oliver Mandić koji našminkan peva gej pesmu „Bobane“, što bi u današnjoj Srbiji bio šok. I kod vlasti koja se odavno vratila na Šešeljeva podešavanja, ali i kod delova studenata koji samo da ne stignu do još jednog Vidovdan-skog protesta.

IDA SE RAZUMEMO, MENE TU ništa nije iznerviralo, niti verujem u popovanje mladim ljudima. Naročito generacije koja nije naučila ni kako se glasa na izborima. Nisu to tvoji stavovi, već odluka ko će da upravlja zemljom. U demokratijama najbolje funkcioniše dvopartijski sistem, sa prajmarisima, propuštanjem ljudi u politiku, stalnim izborima, do finalnih koji su uvek referendumski. Naravno da se glasa protiv. Kao što se i priča. Na primer, bio sam protiv Tita, kako pričaju ovi moderni boljševici, makar se tako ponašaju. Ili kao što će za deset godina svi da pričaju da su

bili za studente. I protiv Vučića. Zeza ih internet.

KAKO JE, IPAK, GENERACIJA ODRASLA NA „Alanu Fordu“, engleskim serijama i humoru, koja je protestovala protiv rata s američkim, do bombardovanja naravno, i zastavama Ferarija, stigla do toga da zamera deci što ne nose zastave EU, iako smo ih mi jedine ovde ostavili van Evrope.

Nije pristojno mešati se studentima u ovome što su započeli, posebno od ljudi koji prethodno nisu uspeali u tom poslu

PRVA JUGOSLAVIJA ZAMIŠLJENA JE KAO BALKANSKA Amerika, sve sa okruzima i DC-jem kao glavnim gradom. Uostalom, napravio ju je Vilson, sa savetom koji kralj Aleksandar nije razumeo, da ako hoće Jugoslaviju trebaće mu Jugosloveni. I Tito je kasnije bio jedini komunista koji je zamalo ušao u NATO, dok je u pokušaju zauzimanja Trsta, to hteo da proglasi za saveznu teritoriju; tako bi u raspadu Jugoslavije, Srbija zadržala izlaz na more (u restituciji), i to u Italiji, 500 kilometara od zemlje, kao Rusija Kalinjingradsku oblast, ili Amerika celu Aljasku.

Tako da bismo imali Beograd na moru, koji polako i dobijamo, iz drugih razloga.

NIKO NE ZNA ŠTA ĆE BITI na izborima, samo se nadam da neće biti po Ipsosu, koji ne može da pogodi izbore u Mađarskoj i Americi, pa meni sumnju odavno svih poslednjih godina bude precizni podaci. Nije pristojno ni mešati se studentima u ovome što su započeli, posebno od ljudi koji prethodno nisu uspeali u tom poslu. Ne verujem ni u kosmopolitizam građanske elite, posebno one agresivne, jer to ne ide ni uz pacifizam ni uz kosmopolitizam. Iako je i najveći simbol toga, Noam Čomski, decenijama govorio kako čak ne uzima tantijeme od knjiga, to ga ne zanima, da bismo sad videli da je stupio u kontakt s Epstinom, kako bi od svoje dece sakrio pare koje sve vreme uzima od svojih dela.

NO, SAD SAM ČUO JEDNO OD najboljih predavanja na programu IFP na Timoru.

Učenici stanu na atletsku stazu, a profesorka im postavlja osnovna pitanja: Ko ide u privatnu školu, ko ima tutora, privatne časove, kućnu pomoćnicu, kuvara, dva automobila itd. Ko odgovori potvrdno napravi korak napred. Već posle nekoliko minuta razlika je ogromna. Neko je 50 metara napred, a neko je ostao na startu. I onda im profesorka kaže da se okrenu i pogledaju iza sebe. A zatim da potrče ka cilju.

JEDAN DEČAK IZ PRVOG REDA STAO je i sačekao one iz poslednjeg.

Dok je drugi potrčao odmah i prvi prošao kroz cilj.

ALI, ZNATE ŠTA, SVOJ DECI JE prvi ostao pobednik.

Zauvek! I zato ne možete da lažete decu... **N**

LICE NEDELJE
NEBOJŠA BABIĆ

*Pobuna više nije pitanje
da li podržavamo
studente nego da li
podržavamo sebe i
sopstvenu budućnost.*

**Kokan
Mladenović**

POZORIŠNI REDITELJ
I UNIVERZITETSKI
PROFESOR

MRAK FUDBAL I KRIMINAL

Ko je hteo da ubije Nemanju Vidića

Proslavljeni fudbaler bio je na meti Slaviše Kokeze, pokazuje istraživanje KRIK-a

„VOLEO BIH DA MI NEKO IZ državnih institucija kaže da li je moja bezbednost i dalje ugrožena“, rekao je proslavljeni fudbaler Nemanja Vidić u video-poruci na društvenim mrežama. Kako je naveo – „ovo je policijska zemlja i ništa ne može da se desi ako institucije ne okrenu glavu“.

Slaviša Kokeza, bivši predsednik Fudbalskog saveza Srbije (FSS) i istaknuti član SNS-a, angažovao je kriminalce da zaprete i fizički napadnu Nemanju Vidića, pokazuju poruke koje je 2020. godine razmenjivao na aplikaciji „Skaj“, a do kojih je došao KRIK.

Vidić kaže da je za njega razočaravajuće i zabrinjavajuće da sazna je danas da je njegova bezbednost bila ugrožena, a da ga niko nije od institucija o tome obavestio. Podsetio je da se s porodicom vratio u Srbiju posle 18 godina,

„Kada postavite uličara da vodi Fudbalski savez i uličara da vodi Fudbalski klub Crvena zvezda, vi ste doveli ulicu u fudbal i tu više nema konstruktivnog razgovora. Svaka kritika se smatra ličnim napadom i ugrožavanjem plena koji su oni uzurpirali. Ti ljudi koje pominjem, koji vode ili su vodili te institucije, oni su posledica, a ne uzrok problema. Najveću odgovornost ima onaj koji ih je postavio na te funkcije“, naveo je u objavi.

Slaviša Kokeza, tada prvi čovek Fudbalskog saveza Srbije i jedan od najmoćnijih ljudi u SNS-u, prema pisanju KRIK-a, bio je ljut jer je verovao da Andrej Vučić, brat predsednika Srbije, stoji iza pisma koje je medijima poslao fudbaler. **N**

SREDNJE ŠKOLE UPIS

Zašto su gimnazije opet popularne?

... i zašto među njima ove godine nije Peta beogradska

Piše **Milana Milošević**

U NEDELJU SU OBJAVLJENI PRAGOV I ZA upis srednjih škola. Među beogradskim školama je najviše bodova potrebno da bi se upisao prirodno-matematički smer Četrnaeste beogradske gimnazije – 96,05 bodova. Prethodne godine prag za upis prirodnog smera te gimnazije iznosio je 92,55 bodova, što znači da je razlika nešto više od tri boda.

„Ove godine gimnazije, ne samo u Beogradu nego i u unutrašnjosti, značajno su podigle upisne pragove“, ocenjuje za Nedeljnik profesor Aleksandar Markov, predsednik Edu foruma.

Profesor Markov je, poredeći porast interesovanja za gimnazije sa stručnim školama, naglasio da „neke od najpopularnijih srednjih stručnih škola u Beogradu ne mogu da dosegnu do popularnih gimnazija“.

Prema njegovom mišljenju, to bi moglo da dovede i do većeg interesovanja učenika „i za kasnije studije“.

„Ako bismo mogli da uđemo u neko spekulisanje, možda je studentski pokret indirektno mlade opredelilo da upisuju gimnazije, što im kasnije otvara put ka fakultetima. Videćemo da li će to postati trend ili je to izuzetak ove školske godine“, ukazao je.

Ipak, od ovog trenda porasta interesovanja za gimnazije, ove godine je odstupila Peta beogradska, koja je godinama važila za jednu od najprestižnijih srednjih škola u Beogradu.

Da bi čak upisao Petu gimnaziju, potrebno je da ima najmanje 89,56 bodova za prirodno-matematički, odnosno 89,29 bodova za društveno-jezički smer. To ova dva gimnazijska smera stavlja na 19. i 20. mesto liste prema pragu za upis.

Glavnim razlogom za pad interesovanja pri upisu Pete, Markov smatra „negativnu kampanju različitih medija o toj školi“, koja, kako je naveo, traje unazad godinu dana.

Podsetimo, učenici Pete beogradske gimnazije bili su u blokadi više od pet meseci prošle godine, a jedan od njihovih zahteva bio je „da ode direktorka Danka Nešović“, za koju su smatrali da svojim odlukama ruši ugled škole. **N**

Inspira grupa i Nordic Bridge Capital pokreću novu digitalnu platformu za štednju i investiciono ulaganje

Inspira grupa i švedska kompanija Nordic Bridge Capital potpisali su sporazum o saradnji na zajedničkom razvoju nove digitalne platforme za štednju i ulaganje pod nazivom VIA, koja će građanima Srbije omogućiti jednostavniji pristup dugoročnom ulaganju u akcije i investicione fondove.

Nova digitalna platforma biće dostupna tokom 2027. godine, a nastaje na inicijativu švedskih stručnjaka za tržište kapitala, kojoj se kao strateški partner pridružila Inspira grupa, jedna od vodećih digitalnih kompanija u Srbiji i dugogodišnji partner finske kompanije Alma Media. Ovaj međunarodni projekat približiće građanima Srbije iskustva razvijenih tržišta kapitala kroz savremene digitalne alate, finansijsku edukaciju i odgovoran pristup investiranju.

Branimir Gajić, suosnivač i direktor Inspira grupe, istakao je da se ovaj projekat prirodno uklapa u portfolio postojećih digitalnih servisa i poslovni ekosistem ove kompanije.

„Više od dve decenije razvijamo platforme koje ljudima pomažu da donose važne životne odluke – od pronalaska posla, preko kupovine automobila, do kupovine ne-

kretnine i osiguranja. Sada pravimo novi korak jer verujemo da finansijska pismenost postaje jedna od ključnih veština savremenog društva i želimo da našim građanima približimo alate koji će im pomoći da sigurnije planiraju svoju finansijsku budućnost“, rekao je Gajić.

Partneri iz Nordic Bridge Capitala smatraju da upravo Srbija predstavlja jedno od najperspektivnijih tržišta za razvoj ovakvog servisa jer zemlja poslednjih godina beleži rast digitalnih usluga, dok interesovanje građana za štednju i ulaganje postepeno raste.

„U nordijskim zemljama ulaganje u akcije i fondove deo je svakodnevnih finansijskih kulture. Naš cilj je da iskustva koja su se pokazala uspešnim prilagodimo lokalnim potrebama i učinimo dugoročno investiranje dostupnijim većem broju ljudi“, izjavio je Džordž Salfeldt, osnivač i partner kompanije Nordic Bridge Capital.

Karl-Vigo Estlund, predsednik Upravnog odbora Nordic Bridge Capitala, ocenio je da projekat ima značaj koji prevazilazi razvoj jedne digitalne platforme.

„Ovo je prilika da se spoje međunarodno iskustvo, lokalno znanje i savremena tehnologija kako bi se stvorilo okruženje koje

podstiče odgovorno ulaganje, finansijsko obrazovanje i dugoročno stvaranje vrednosti“, rekao je Estlund.

Podršku projektu pružili su i ambasadorica Kraljevine Švedske u Srbiji Šarlot Samelin i ambasador Republike Finske u Srbiji Niklas Lindkvist, koji su prisustvovali potpisivanju sporazuma.

„Ohrabruje nas kada vidimo da se iskustva i modeli koji su se pokazali uspešnim u Švedskoj mogu prilagoditi potrebama građana Srbije“, izjavila je ambasadorica Samelin.

Ambasador Lindkvist podsetio je da finske kompanije već godinama uspešno sarađuju sa domaćim partnerima.

„Dugogodišnja saradnja Alma Medije i Inspira grupe pokazuje koliko partnerstva zasnovana na poverenju, znanju i zajedničkoj viziji mogu doprineti razvoju novih digitalnih usluga i stvaranju dugoročne vrednosti“, rekao je Lindkvist.

Platforma će biti razvijana u Srbiji, na srpskom jeziku, jednostavna za korišćenje i uz poštovanje svih finansijskih zakona i bezbednosnih normi kada je reč o finansijskim aktivnostima na internetu. Prvi korisnici trebalo bi da dobiju pristup usluzi tokom naredne godine.

JESI LI VIDEO OVO?

Krčmimo svoje nasljedstvo kao da smo zadnja generacija

Nekako i negdje postali smo takvi neradnici, raspikuće i bekrije, da je jedini način za namaći pare u Hrvatskoj otprije nekog vremena došlo prodavanje zemlje

Piše Ante Tomić

Dragoljube, oko moje, Jučer popodne vratio sam se s Lopuda, s jednog malog, ali neodoljivog filmskog festivala. Upoznao sam neka nova lica, radovao se ponovnom susretu s nekim starima, gledao zanimljive, pa i izvrsne filmove, jeo odličnu hranu i, možda najbolje od svega, u trenucima najveće žege osvježavao se u doslovno dva koraka udaljenom moru. Ispričao bih se društvu za stolom da nešto kratko moram obaviti i preko ruba terase samo se bacio u tirkiznu dubinu. Raspoloženje mi je povremeno jedino kvarila moja žena sa svojom neutaživom ambicijom da se kulturno uzdiže jer nju ni pet milijardi stupnjeva Celzijusa ne bi obeshrabrilo u obilasku lokalnih znamenitosti.

Hodali smo jedno jutro uskim vijugavim ulicama tražeći nekakav avangardni komad arhitekture po imenu „Your black horizon Art Pavilion“, što ga je njezino carsko i kraljevsko visočanstvo nadvojvotkinja Francesca od Austrije prije nekoliko godina darovala Lopudu, a Google Map nas je samo zbunjivao. Majica je na meni bila potpuno mokra, znoj mi se cijedio niz obrve. Bio sam ljut, rubno i agresivan. Proklinjao sam gorko cijelu lozu Habsburga sve do jedanaestog stoljeća i na koncu odustao od potrage. Moja štreberska žena, naravno, nije.

No, u našem besplodnom lutanju primijetio sam nešto drugo, o čemu ti danas želim pisati. U unutrašnjosti otočkog mjesta nepregledni su vrtovi zasađeni stablima citrusa. Tko god je to sadio, sad je vjerojatno mrtav jer je sve napušteno i

tiho, unatoč turističkoj graji s rive stotinjak metara niže. U vreloom lipanjskom danu samo su ose neumorno zujale u granama što su se objesile pod težinom zrelih plodova. Još je više voća otpalo i ležalo na tlu uokolo.

Prizor je, Dražo, bio zastrašujući. Stotine i stotine kilograma prvorazrednog limuna, kakvog ne možeš kupiti ni u jednom supermarketu, sočnog i mirisnog, apsolutno organski uzgojenog, samo na suncu i kiši, bez jednog jedincatog zrna umjetnog gnojiva, kojeg nije dotaknula ni kap pesticida ili herbicida, ovdje raste samo za sebe. I ni za koga! Nitko to ne treba ni za sok, ni za marmeladu, ni za kolače, ni da nariba po špagetima.

Umjesto da ih bude sram kako su lijeni, magarci su ponosni kako su duhoviti i dosjetljivi. Turizam nas je izopačio i unazadio

Ubrao sam pet komada s jedne grane najbliže ulici, ali da sam preskočio ogradu i napunio cijelu vreću, nitko mi ne bi opsovao majku i gađao me kamenjem. Kasnije su mi rekli da u kasnu jesen, kad je vrhunac sezone ovog voća, cijeli Lopud smrdi po istrunulim limunima i narancama.

Ne znam bi li tebi smetalo da tako nešto vidiš, mene je veoma uzrujalo. Kod nas na selu, u mom djetinjstvu, to je bilo nedopustivo. Još pamtim kad bi se u ovo doba godine brale višnje kako me je čaća sitničavo

zlostavljao ako bi i samo jedna tamnocrvena bobica ostala na stablu. Mi ništa nismo ostavljali da trune. Što bi palo pod stablo, omekšalo i posmedilo, pojele bi naše svinje, krave, kokoši i kunići.

Ali, nije više tako ni u mom selu. Tamo je unatrag desetak godina velika moda graditi vile s bazenima i iznajmljivati ih Nijemcima, Austrijancima, Nizozemcima i Francuzima. Gotovo nitko više ne drži životinje jer, navodno, smrde gostima. Ozbiljno sumnjam u ovaj argument. Putovao sam po Europi i vidio da su i Nijemci, Austrijanci i Francuzi uzorni seljaci. Vozio sam se vlakovima kroz Nizozemsku kroz prozor gledajući kako na sve strane siju salatu, pogrbljeni pljeve jagode, skupljaju sijeno s njiva. Pa i strancima je samima neobično, kad dođu u nas pa šetaju po prirodi, ili se voze biciklima oko imotskih jezera, zašto nam je zemlja neobrađena? Zašto su njive i vinogradi zarasli u visoku travu, draču i kupinu?

„To je sve minirano u ratu“, lažu im moji zemljaci, sve kriomice namigujući jedan drugome. Umjesto da ih bude sram kako su lijeni, magarci su ponosni kako su duhoviti i dosjetljivi.

Turizam nas je izopačio i unazadio. Na Hvaru ne samo da umire zemljoradnja, da masline, smokve i rogači propadaju na granama, već otočani nemaju želje raditi ni kao medicinske sestre, nastavnici ili krovopokrivači. Djeci se nakon završene osnovne više ne da usvajati znanja i vještine. Za život im je dosta ono što u sezoni zarade od cimerfraja i fišpiknika. U ostatku godine spavaju. Pamtiš li, Dražo, kako se jednom govorilo da je rad od čovjeka na-

pravio majmuna. Meni se to činilo samo kao zgodna parola. Nisam shvatio koliko je istinito dok nisam vidio da se u nas događa obrnuto. Da nam je narod od nerada, sve malo-pomalo, pomajmunio.

Vratit ću se opet u djetinjstvo. Ako bi u selu netko prodavao zemlju, to bi se oglašilo na nedjeljnoj misi. U stara doba, kad bi završila služba Božja, župnik bi pročitao nekoliko svjetovnih informacija važnih za život zajednice, i među njima, od vremena do vremena, kako taj i taj prodaje nekakvu oranicu ili vinograd. Moja baba Mara tih bi nedjelja došla ljuta iz crkve. Prodati zemlju njoj je bila velika sramota. Ubojica, lopov, preljubnik, za svakoga bi ona, čini mi se, imala više razumijevanja i milosti nego za pijance i raspikuće koji krčme očevinu.

Da si nju upitao koji joj je najveći životni uspjeh, vjerojatno ne bi istakla da je rodila i odgojila četvero djece. Zaboravila bi možda i kako je brata i mene podigla u valjane ljude. Njezin je ponos, a voljela se hvalisati i činila je to neumjereno često i s velikom razdraganošću, bio da je od svoje mižerije ušparala i kupila nekoliko komada zemlje. Kraljica Viktorija nije se dičila svojim kolonijalnim posjedima kao moja baba vinogradom u Čujića Kruševljanima i njivom u Dubravicama.

Mene je to, da vas ne lažem, dugo nerviralo. Zemlja je bila svakodnevna muka. Loze, kukuruz, krumpir, luk, blitva, raštika, špinat, slanetak i da ne nabrajam što se sve uzgajalo na nekoliko komada većinom loše zemlje što su je moji imali, sve bih ja pustio da mraz još u cvatu ubije,

Dođu tako neke godine, ne znam ni sam kada i kako, vozim se autocestom prema Zagrebu i gledam nepreglednu, desetke kilometara dugačku, pustu ličku visoravan i zatekne me neobična misao. A zašto ovdje, upitam se, ne pase sto hiljada grla goveda? I zašto je, uopće, cijelim putem, i svim drugim putevima u čitavoj ovoj nesretnoj zemlji, gdje god pogledaš, na svim njivama samo korov i drača i stare hrđave vešmašine?

tuća pomlati i nametnici požderu, kad bi me baba još po mraku protresla i umiljato rekla: „Ante, sine, ajmo.“ Imala je jedan podao i okrutan trik na koji sam ja bunovan redovito nasjedao. Lažljivica bi kazala kako je osam, premda je bilo tek četiri sata, još ni Zdravomarija nije zvonila.

Ništa nisam mrzio kao jutro na zemlji. Ali, onda, prođu valjda godine i čovjek dode drugačiji. Otvorim zbirku pjesama Raymonda Carvera „Gdje se voda spaja s drugom vodom“ i u pjesmi „Rad“ nađem stih „Krv pjeva u tome“ i sjetim se babe. Osamdeset osam godina, moj Dražo, ona je živjela, a sve je to užasno dugo vrijeme zbog svoje zemlje i stoke ustajala prije sunca, iako nije imala ni budilnik da je probudi ni šefa da je potjera. Ljeti i zimi, u svako doba godine, osim ako nije bila nedjelja ili svetac, Sveti Ante, Mala Gospa ili Vodokršće, otvarala je oči u tami i discipli-

nirano ustajala, a da nijednom nije sebi rekla: „Neka, još ću malo.“

Krv je pjevala u njezinom radu dok je zadihana motikom okopavala loze, a bijeli dan rudio na istoku, iznad Hercegovine.

Dođu tako neke godine, ne znam ni sam kada i kako, vozim se autocestom prema Zagrebu i gledam nepreglednu, desetke kilometara dugačku, pustu ličku visoravan i zatekne me neobična misao. A zašto ovdje, upitam se, ne pase sto hiljada grla goveda? I zašto je, uopće, cijelim putem, i svim drugim putevima u čitavoj ovoj nesretnoj zemlji, gdje god pogledaš, na svim njivama samo korov i drača i stare hrđave vešmašine? U bezvodnom Izraelu, u kamenoj pustinji, rastu breskve i tulipani, a ovdje se, u vražju mater, ništa ne isplati. Ma, da se ubiješ, ne valja. Jalo-va nekakva ova hrvatska zemlja. Ne možeš je, moj Dragoljube, ni prodati ni darovati.

Zapravo, prodati se još može, ali samo ako će nekakvi Turci ili Rusi graditi hotelski resort. Sve drugo, zajebi, ne može. Ni blitva, ni raštika, ni kukuruz, ni šljiva ni loza tu ne rastu, ni blago na tome tlu ne možeš napasati, ni tvornicu, termoelektranu ili pilanu sagraditi. Ništa se unosno tu ne da učiniti, nego samo prodati nekretninu. Nekako i negdje postali smo takvi neradnici, raspikuće i bekrije, da je jedini način za namaći pare u Hrvatskoj otprije nekog vremena došlo prodavanje zemlje.

Krčmimo svoje nasljedstvo kao da smo zadnja generacija i nitko se poslije nas ovdje više neće roditi. I ako mene pitaš, Dražo, dobro bi bilo da nas više nema. Ovakve ništarije i besposličari nisu ni služili da žive. **N**

Osećaj(i) ujedinjenosti

Vučić nije otkrivao mokru vodu i jednostavno je preduhitrio studente i na mitingu svoje partije u Beogradu 27. juna je obznanio da će se lista SNS i njenih koalicionih partnera zvati „Ujedinjena Srbija“. Studentska ili opoziciona sad teško da će biti „ujedinjena“ ako se i ujedine

Dobro, mladi aktivisti SNS nisu pedalirali do Strazbura ili trčali do Brisela, ali mnoge akcije pobunjenih studenata Vučić je preuzeo i oponašao. Posle konkurentnih „Ujedinjeni za Kosjerić“ ili „Ujedinjeni za Kulu“, logično je da se famozna studentska lista na republičkom nivou zove „Ujedinjeni za Srbiju – studenti pobeđuju“. Iako reč „ujedinjeni“ u politici nije ništa specijalno novo, inovativno, već opšte mesto, u određenim kontekstima i intonacijama dobro zvuči i ne treba izmišljati mokru vodu. Studentima i onima koji ih podržavaju leglo je to „ujedinjeni“. Ali još je utemeljivač ruskog marksizma Georgij Valentinovič Plehanov imao razumevanja prema plagiranju u politici, rekavši da jedna ideja kad se pusti u javnost više nije ničije vlasništvo.

To „ujedinjeni“ je kao ajvar ili šljivovica – imaju mnogi ali bitno je ko prvi zaštiti proizvod. Vučić nije otkrivao mokru vodu i jednostavno je preduhitrio studente i na mitingu svoje partije u Beogradu 27. juna je obznanio da će se lista SNS i njenih koalicionih partnera zvati „Ujedinjena Srbija“. Studentska ili opoziciona sad teško da će biti „ujedinjena“ ako se i ujedine. Može da bude „udružena“ ali to bi sad, nakon Vučićeve obznane, više zvučalo nekako sindikalno, kardeljistički – kao „udruženi rad“. Svakako iznuđeno. Uostalom, Vučić može da kaže – za razliku od vas mi smo ujedinjeni.

Dakle, lojalističko-zavetnička „Ujedinjena Srbija“ ima zadatak da operacionalizuje parolu „Srbija pobeđuje“ koja je takođe mobilizatorska, ne baš inovativna i služi daljem poistovećivanju partije (vođe) i države.

Iako nije bilo davno, i „pobeda Srbije“ i „ujedinjeni za pobeđu“ bile su komponente opozicione koalicije koja je učestvovala na izborima 2022. godine. Prete Ujedinjene Srbije bio je Savez za Srbiju (koga se neko i seća), pa Udružena opozicija Srbije (koje se retko ko seća).

Tu Ujedinjenu Srbiju izbornu su predstavljali Zdravko Ponoš kao kandidat za predsednika države, Marinika Tepić kao nosilac liste za parlamentarne izbore, i Vladeta Janković kao kandidat za gradonačelnika Beograda. Kičmu koalicije su činile Stranka slobode i pravde, Narodna stranka, Demokratska stranka i Pokret slobodnih građana. Danas takav koalicioni aranžman deluje čak i preambiciozno za realizaciju.

Ta Ujedinjena Srbija imala je obrise Deposa 3: partije – nepartijski intelektualci. Osovinu prvog Deposa (Demokratski pokret Srbije) iz 1992. činili su SPO i DSS (stara), plus nestranački intelektualci, od njih i više članova SANU. U Deposu 2 (1993) više nije bila DSS, stigla je Nova demokratija Dušana Mihajlovića (koja je posle završila u koaliciji sa SPS i JUL), a od nestranačkih intelektualaca (koji su se u međuvremenu osuli) najvidljiviji je bio Milan St. Protić. Ono što je Matija Bećković rekao za prvi Depos – da je ostao samo opušak – to se moglo primeniti uglavnom za sve potonje neradikalne (nenaprednjačke) koalicije. U Ujedinjenoj Srbiji Đilasa, Ponoša, Aleksića, Lutovca, bilo je identičnih situacija kao u stara vremena prvog Deposa: na primer podrška Ljube Simovića Vladeti Jankoviću. Te 2022. vladika Grigorije (takođe podržao Vladetu) unosi crkvenu komponentu (izraženu 1992), a tih dana u Nedeljniku smo pisali da fale samo studenti – neki mladi Dragan Đilas i Mlađa Đorđević koji su vodili studentske demonstracije juna 1992. kao podršku prvom Deposu i Vidovdanskom saboru koji je organizovao. Evo, sad su tu i studenti

Te 2022. vladika Grigorije (takođe podržao Vladetu) unosi crkvenu komponentu (izraženu 1992), a tih dana u Nedeljniku smo pisali da fale samo studenti – neki mladi Dragan Đilas i Mlađa Đorđević koji su vodili studentske demonstracije juna 1992. kao podršku prvom Deposu i Vidovdanskom saboru koji je organizovao. Evo, sad su tu i studenti

Piše Zoran Panović
programski
direktor
Demostata

denti – neki mladi Dragan Đilas i Mlađa Đorđević koji su vodili studentske demonstracije juna 1992. kao podršku prvom Deposu i Vidovdanskom saboru koji je organizovao. Evo, sad su tu i studenti. Samo ovoga puta kao glavni akter koji bi mogao da napravi Depos 3. U onaj prvi desničarski (ali prozapadni) Depos nisu hteli Dragoljub Mićunović i Zoran Đinđić, dok je sadašnja Demokratska stranka sa Srđanom Milivojevićem bespogovorno uz studente.

Te 1992. u Pionirskom parku su bili šatori sa monarhistima iz Šumadije. Došli su bili da vide i princa Aleksandra Karađorđevića koji se bio obratio prisutnima. Na lošem srpskom. Bila je izražena i pročetnička komponenta tog Vidovdansskog sabora na kome je glavna politička figura bio Vuk Drašković, a nestranačka Matija Bećković. Sad je u Pionirskom parku Vučićeva „autentična desnica“.

Umesto izgleda izgustiranog Svesrpskog sabora za jednokratnu upotrebu (iako je najavljeno da će se održavati svake druge godine, a prvi je bio 8. juna 2024), ovoga puta Vučić je organizovao klasični stranačko-koalicioni miting. Iako je bio prisutan i notorni Milorad Dodik, srpski predsednik se nije rasplinjavao u svesrpskom jedinstvu, više je pažnje posvetio Mađarima i Bošnjacima u Srbiji jer njihovi glasovi će (bez Orbana i sa studentskom pobunom u Novom Pazaru), na predstojećim izborima biti suštinski bitni i teško ih mogu kompenzovati „uvezeni“ srpski glasovi.

Baš šteta zbog Dragutina i Milutina – dva robota koji igraju kolo i koji su bili realne zvezde Vučićevog vidovdansskog mitinga dan pre Vidovdana. Onaj prvi

Svesrpski sabor bio je i neka vrsta smotre kulturno-umetničkih društava. Igralo se kolo na sve strane pred dovedenim statistima. E sad zamislite da su roboti Dragutin i Milutin u narodnim nošnjama mogli da budu artificijelne zvezde drugog Svesrpskog sabora. Da li se od prisutnih na ovom mitingu iko setio te svesrpske manifestacije? Ima ljudi koji su bili i onda i sad tu, i nisu primetili ništa nelogično. Znam neke. Znam i čoveka koji je ljuta opozicija Vučiću, ali kome se jedan deda zvao Milutin a drugi Dragutin, pa mu je eto bar nešto bilo simpatično sa tog mitinga. Ni to nije malo. Svaki Vučićev miting, sabor ili vašar je i skup direktora sa kvotama. Zabluda je da su svi koji dolaze na ovakve manifestacije tu jer su učenjeni, poslom najčešće. Ima i takvih, ali dobar deo prisutnih je tu što realno podržava Vučića. Ima i opčinjenih. I onih koji su preko SNS dobili posao, i koji sad prisustvo mitingu ne smatraju kao ucenu već kao nešto najnormalnije – da se oduže koliko mogu. U suštini, sve je to narod na revers. Dok je ovakvog „javnog sektora“, drugačije će teško biti. Jer „javni sektor pobeđuje“. Plus penzioneri. S tom naznakom da ne treba govoriti da penzioneri glasaju za Vučića kao za Miloševića, kao da su to isti penzioneri. Vučićevi žive bolje od Miloševićevih. Istraživanja „De-

mostata“ pokazuju da među onima koji imaju više penzije opada podrška Vučiću. Zato on preduzima mere podrške ovima sa manjim penzijama kao rezervoaru glasova.

Vučić je miting fokusirao na sebe. On je vođa druge antibirokratske revolucije. Njegovi mediji su zdušno prionuli na kultizaciju ličnosti, a to je išlo do situacija da se na strani jednog tabloida pojavila bukvalno kimilsungovska verzija srpskog predsednika. Iako prisutni realno jesu (uglavnom) za Vučića (kao što sutra mogu biti i za drugog), na onoj vrućini i mnogi od njih su gledali da otaljaju podršku makar i kolektivnim nesvesnim. Propaganda besomučno koristi vidovdanski arhetip izdaje. Vučić reč 'jedinstvo' koristi, čini se, više nego Mira Marković reč 'humanizam'. Utisak je da bi najvećoj partiji u Srbiji više pristajalo da se zove Stranka srpskog jedinstva ili Jedinstvena Srbija nego Srpska napredna stranka. Vučić je izgleda definitivno oduštao od pravljenja onoga „pokreta za narod i državu“. Opredelio se za homogenizovanu, frontovsku, koaliciju. SPS je bila posebno alergična na ideju tog „pokreta“. Vučić će imati jednu svoju zvaničnu kolonu na izborima, a neke će verovatno kao i uvek probati da pridoda opoziciji.

Neuporedivo malobrojniji vidovdanski skup studenata u Kraljevu ostao je pod utiskom rigoroznog ideološkog monitoringa (koji nekad zaista zna biti iritantan, kao na primer opsesija Lomparom) i kontroverzama oko pojavljivanja jedne bivše Nestorovićeve poslanice (danas samostalne) na bini. Od nastanka pokreta studenti se ograđuju od svih onih koji su na bilo koji način učestvovali u stranačkom životu. Tu doslednost nije lako održati, mada je ona mogla manje nesporno da se prekrši. Odnosno da se prevede u inkluzivnost. Stanje u Srbiji je i pitanje percepcije, pa otuda fraza da se na Vidovdan sve vidi koju koriste i Vučić i studenti usmerena je ka mobilizaciji svojih pristalica. Tu je u vidovdanskom vikendu Vučić više postigao.

Za razliku od Miloševićeve prve antibirokratske revolucije, ova Vučićeva druga je klerikalnije etatizovana. Što je veliki preokret u odnosu na Vučićevu „protestantsku“ fazu. U meri u kojoj su to Vesna Zmijanac, Era Ojdanić i drugi na režimskim skupovima i pod šatrama, u odnosu na Sajmona i Garfankla čiju je muziku Vučić nekada koristio u kampanji za gradonačelnika Beograda. Sve je stvar propagandne konjunktura. Ona da se dopadneš jednoj Srbiji, a sada drugoj. Militarizacija je takođe bitna komponenta lične vlasti i potenciranja pozicije „vrhov-

nog komandanta“. Otuda su vidovdanske manifestacije i sinteza državotvornih komponenti – stranačkog i državnog vođe, vrhovnog komandanta i garanta simfonije crkve i države. Vučić je prisustvovao potpisivanju ugovora za obezbeđivanje finansijskih sredstava za završne radove na Hramu Svetog Save u Beogradu, dok je na aerodromu u Batajnici tokom prikaza vojnih sredstava obelodanio da služenje veoma kratkog vojnog roka u Srbiji počinje u martu. Uprkos marketingu, ne treba zanemariti da postoji netipična linija kontinuiteta u Srbiji – od Dušana Čkrebica do Vučića (uključujući posebno i Zorana Đinđića) – koja se trudila da se završi Hram Svetog Save.

Ko je bio na utakmici Crvena zvezda – Dinamo Drezden, 6. marta 1991. na „Marakani“ u Beogradu (na putu ka Bariju), zna šta je sto hiljada ljudi. I ne trebaju mu procene ni MUP-a, ni Arhiva javnih skupova da zna šta je sto hiljada. Bio sam tada na južnoj tribini i gledao ljude kako sede na krovu istočne. Starije kolege i zvezdaši su mi pričali da je protiv Drezdena bilo više nego protiv Ferencvaroša u polufinalu Kupa pobjednika kupova 29. aprila 1975, kada je zabeležena rekordna poseta na ovom stadionu od 96.070 prodatih ulaznica. Vučić ima običaj da poredi političke masovne skupove sa kapacitetima Zvezdinog stadiona. Teško da na Slaviju može stati Marakana i po sa Zvezde protiv Drezdena, ali do dve takve „Marakane“ sigurno ne dobacuje Vučićev skup od 27. juna. Protestni skup od 15. marta prošle godine i dalje je nedostižan po brojnosti uprkos svojoj logistici koja je režimu na raspolaganju. Olako je reći da bi ovaj miting vlasti bio totalno isprazan (kako Vučić karakteriše studentske skupove) da predsednik nije najavio svoju ostavku i ime liste, a što je mogao i na nekom rutinskom obraćanju. Skup je organizovan zbog slika i kadrova. I vođe i pristalice. Doduše u suženom manevarskom prostoru: da postoji Savezna Republika Jugoslavija ili da takozvani srpski svet nije samo želja, metafora i „kulturni prostor“, Vučić bi mogao da postigne ono što nije Milošević – da bude predsednik neke „zajedničke države“. Da bude samo simbolički predsednik svih Srba, ono za šta ga stari saborac Aleksandar Vulin već smatra, nije mu sigurno dovoljno. Na jednom polu scene imamo krizu liderstva, a na drugom gotovo egzistencijalnu zavisnost od lidera.

Iako je sa zakašnjenjem napustio mesto predsednika partije, da bi ispoštovao ustavnu formu, Vučić je ostao njen neprikosnoveni vođa. Kao etatista on zna da je partija glavni izvor legitimnosti. U SNS ne postoji čak ni takozvani demokratski centralizam, stara komunistička fora koja odlikuje SPS sa Ivićem Dačićem na čelu. Principi voluntarizma i subordinacije funkcionišu isto sa bilo koje pozicije na kojoj je Vučić. Kome bi odgovarao i nekadašnji „poljski model“ – da predsednik partije bude centar političke moći (ne Vučević, već ponovo Vučić), kao što je to u jednom periodu bez državnih funkcija bio Jaroslav Kačinski predsednik stranke Pravo i pravda, a ne neki Mateuš Moravječki (premier) ili Andžej Duda (predsednik). Iako

Od nastanka pokreta studenti se ograđuju od svih onih koji su na bilo koji način učestvovali u stranačkom životu. Tu doslednost nije lako održati, mada je ona mogla manje nespretno da se prekrši. Odnosno da se prevede u inkluzivnost

bi kao „siva eminencija“ bio takođe najmoćniji, ovaj model nije prihvatljiv jer bi onemogućio u dosadašnjoj meri Vučiću nastup na međunarodnoj sceni na koju idu predsednici država ili premijeri, a ne isključivo partijski šefovi.

Ovogodišnja politizacija Vidovdana je prilika i da se setimo jednog od najboljih srpskih filmova – „Sok od šljiv“ Branka Baletića iz 1981. I u njemu se pojavila Vesna Zmijanac kao sad na Vučićevom mitingu. „Sok od šljiv“ je davnih dana najavio i najgledanije izdanje „Zvezda granda“ kad su u žiriju sedeli Aleksandar Vučić, Ivica Dačić i Velimir Ilić. Bitne političke dileme, sukobi i skupovi u Srbiji mogu se metaforički svesti na koncepcijske razlike oko proslave u Dubokom Dolu – glavnom toponimu iz „Soka od šljiv“. U Dubokom Dolu narod peva Zaharovu pesmu „Od Vardara pa do Triglava, od Đerdapa pa do Jadrana“, što sad daje i izvesnu retroaktivnu (anticipativnu) zlokobnost filmu zbog tog utopizma. Pobunjenik je Miki Rudinski (Miki Manojlović u jednoj od svojih najboljih uloga), popularni narodnjački disk-džokej

provincijske radio-stanice. Za svoj hepening u prirodi Miki Rudinski je uspeo da zainteresuje i moćni „Šljivo kombinat“, u to vreme po kardeljizmu SOUR – Složenu organizaciju udruženog rada. Kombinatski slavi jubilej. Visokobudžetno. Dolazi do sukoba dveju koncepcija. Miki Rudinski je suspendovan, borba za publiku i izvođače vodi se svim sredstvima, dok u jednoj od kriznih situacija Dule Janičević u ulozi Zlatibora, finansijskog mogula Kombinata, izgovara čuvenu rečenicu – „Treba li nešto da akontiram?“ Komunistički funkcioner koga igra Petar Kralj dolazi u grad gde treba da bude proslava Kombinata, ali narod ide u Duboki Do. „Nemojte da ja arbitriram“, kaže. Na kraju Kombinatsku svoju scenografiju instalira u Dubokom Dolu i uzurpira prostor.

Ko je studentski Miki Rudinski? Kad će biti Duboki Do? Kombinatski je rekao svoje.

Zaboravilo se kako su navijači Srbije na prošlom evropskom prvenstvu u fudbalu pevali pesmu bosanskog pevača Ferida Avdića „Izadi, mala“. Čovek koji je to pevao u Nemačkoj kaže mi da bi sad na Mundijalu navijao za Bosnu (kao što mnogi oko njega navijaju) da njeni navijači u SAD ne pevaju Halidovu „Poljem se širi miris ljiljana“ (napisao je Nazif Gljiva za Halida Bešlića), iako je tugovao kad je umro Halid. Na ratnoj zastavi Armije BiH jesu ljiljani. Zvanična zastava BiH je po simbolima i bojama najevropskija iako je zemlja daleko od članstva u EU. Obe zastave navijači koriste. Aca Lukas je Bešlićev hit obradio u „Poljem se širi miris tamjana“, ali je nerealno da baš tu verziju pevaju navijači BiH na Mundijalu da bi pridobili neke Srbe da navijaju za „zmajeve“. Kao što bi bilo nadrealno očekivati da još jedna SNS hedlajnerka sa Vučićevog mitinga Vesna Zmijanac na takvom skupu otpjeva veliki duet sa Dinom Merinom – „Kad zamirišu jorgovani“. Mnogo su stvari regionalno zapetljane. Ovo sam sve pokušavao da raščivim jednom strancu. Polovično uspešno.

U mundijalskim danima čovek mora da istrpi neurotična presing pitanja – da li navija za BiH i Hrvatsku? Komentatoru „Arena sporta“ zamereno je da je golove Bosne i Hercegovine pratio bez emocija i gotovo jednoličnim tonom. I ravnodušnost prema navijanju u nekoj konkretnoj utakmici je legitimno osećanje. Ali ako je iskrena. Onda je, što se tiče Regiona, baš manjinska. **N**

Na pola puta do Meseca za decu sa dijabetesom

Više hiljada korisnika šetalo je od kraja prošle godine i beležilo korake na aplikaciji „Otvori plavi krug“. Sredinom juna ostvaren je zajednički cilj – 180.000 kilometara za kampove za decu sa dijabetesom

Zajednica okupljena oko projekta „Otvori plavi krug“, najveće i najsveobuhvatnije inicijative za prevenciju dijabetesa u Srbiji, treću godinu zaredom uspešno je ostvarila godišnji cilj i prepešačila više od 180.000 kilometara. Na taj način aktivirana je još jedna donacija farmaceutske kompanije Novo Nordisk namenjena podršci kampovima za decu sa dijabetesom.

Ovo je deveta donacija u okviru projekta koji se već više od pet godina bavi prevencijom i borbom protiv dijabetesa kroz fizičku aktivnost. Od pokretanja inicijative do danas ukupna vrednost doniranih sredstava premašila je 10,5 miliona dinara. Okosnicu projekta „Otvori plavi krug“ čini istoimena aplikacija, koja osim merenja pređenih koraka, promoviše fizičku aktivnost i edukuje korisnike o zdravijim životnim navikama.

Projekat „Otvori plavi krug“ pokrenut je kao zajednička inicijativa Ambasade Kraljevine Danske u Srbiji, Grada Beograda, Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, udruženja pacijenata „Plavi krug“, Dijabetološkog saveza Srbije i kompanije Novo Nordisk, uz medijsku podršku portala Stetoskop. Tokom godina, projekat je prerastao u jednu od najvećih zajednica podrške osobama sa dijabetesom u Srbiji, okupljajući hiljade građana koji svojim koracima doprinose važnim humanitarnim ciljevima, ali i promovišu i praktikuju fizičku aktivnost kao neizostavni deo života osoba sa dijabetesom i onih koji su u riziku od ove bolesti.

Ovogodišnja akcija još jednom je pokazala snagu zajedništva. Učesnici iz svih krajeva Srbije mesecima su beležili svoje šetnje pretvarajući svaki pređeni kilometar u podršku deci koja žive sa dijabetesom.

„Ponosni smo što već tri godine uspevamo da ostvarimo naš godišnji cilj i da

uvežemo humanost sa osnovnim ciljem projekta, a to je aktiviranje ljudi kroz šetnje i boravak na vazduhu. Primetno je da se korisnici dodatno aktiviraju kada imaju važan cilj, a za nas je to već neko vreme prikupljanje koraka za kampove za decu sa dijabetesom. Zato je svaki korak veoma važan, ne samo zbog zdravlja onih koji šetaju, već i zbog doprinosa koji se

pruža edukaciji i osnaživanju dece sa dijabetesom kroz kampove“, poručuju iz projekta „Otvori plavi krug“ i opisuju značaj pređenih kilometara, koji su toliko veliki da predstavljaju „skoro pola puta od planete Zemlje do Meseca“.

Sredstva prikupljena kroz ovogodišnju akciju namenjena su podršci kampovima za decu sa dijabetesom, koji predstavljaju jedno od najvažnijih mesta za edukaciju, druženje i osnaživanje najmlađih koji se svakodnevno suočavaju sa ovom hroničnom bolešću. Reč je o kampovima Dijabetološkog saveza Srbije, Saveza društava za borbu protiv šećerne bolesti Srbije i „Ebers“ asocijacije za zdravlje osoba sa dijabetesom.

Tokom postojanja, „Otvori plavi krug“ postao je mnogo više od projekta koji promoviše fizičku aktivnost kao vid borbe protiv šećerne bolesti. Zahvaljujući podršci institucija, stručne javnosti, udruženja pacijenata i brojnih učesnika, izrastao je u platformu koja promoviše prevenciju, edukaciju i aktivan život, istovremeno pružajući konkretnu podršku osobama sa dijabetesom širom Srbije.

PONEŠTO SE STVARNO VIDELO

Uz svu logistiku, Vučić nije uspeo da skupi 207.000 ljudi, kako tvrdi MUP, već je broj okupljenih bliži proceni koju je izneo Arhiv javnih skupova, a to je 32.500 osoba. Broj dovedenih u Beograd bio je sigurno veći, ali su se mnogi razišli pre početka Vučićevog govora. Studenti su dan kasnije organizovali protest u Kraljevu, ali on neće biti zapamćen po broju ljudi, porukama koje su se čule ili atmosferi, već po jednoj govornici

Piše Dušan Telesković

Kraj političke krize u Srbiji i dalje se ne nazire. Vidovdan, dan za koji se u kolektivnoj svesti veruje da se „sve vidi“, ove godine pokazao je mnogo toga – ali ne i kada će se održati izbori. Ne nazire se ni da li će parlamentarni i predsednički izbori biti raspisani odvojeno ili će građani na oba izlaziti istog dana.

S druge strane, ovog Vidovdana mnogo toga se ipak videlo, makar kratkoročno. I kod vlasti i kod studenata i opozicije.

Za početak, ponovo se pokazalo kao upitno da li je „većinska Srbija“ na strani aktuelne vlasti, kako Aleksandar Vučić uporno tvrdi. Na skupu koji je organizovao 27. juna, većina ljudi je dovedena iz unutrašnjosti Srbije, a sve to su pratili izveštaji o pritiscima i pretnjama zaposlenima u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi i javnim preduzećima, kao i navodi o plaćenim dnevnicama.

Uz svu tu logistiku, Vučić nije uspeo da skupi 207.000 ljudi, kako tvrdi MUP, već je broj okupljenih bliži proceni koju je izneo Arhiv javnih skupova, a to je 32.500 osoba. S tim što treba naglasiti da je broj dovedenih u Beograd bio sigurno veći, ali su se mnogi razišli pre početka Vučićevog govora.

Zanimljiv pokazatelj ove teze video se i po tome što naprednjaci nisu imali im-

presivnu fotografiju sa vidovdanskog skupa, pa su je generisali veštačkom inteligencijom i delili je na društvenim mrežama. Naravno da je podvala odmah otkrivena jer se na toj ilustraciji reka nalazila tamo gde joj mesto nije – simbolično u skladu sa politikom njihove vlasti – na Bulevaru kralja Aleksandra u delu gde se nalaze mnogobrojni fakulteti Beogradskog univerziteta.

Sam Vučić je na mitingu rekao da su ovo njegovi „poslednji dani na mestu predsednika Republike“, ali nije javno otkrio ono što i vrapci znaju da bi mogao da pokuša da se vrati na mesto premijera Srbije. Zapadni mediji su ipak to zabeležili i primetili da je to model sličan Vladimiru Putinu koji je prelazio sa jedne funkcije na drugu, formalno poštujući zakonske okvire.

Vučićev vidovdanski govor bio je zapravo predizborno njegovo obraćanje u kojem je obećavao bolji standard i rast plata i penzija. Ipak, uočljivo je bilo da

Naprednjaci nisu imali impresivnu fotografiju sa vidovdanskog skupa, pa su je generisali veštačkom inteligencijom i delili je na društvenim mrežama

se nijednom rečju nije obratio na temu koju njegovoj dvanaestogodišnjoj vlasti zamera najveći broj građana. Nije pomenio niti ponudio rešenja za narastajuću korupciju, odgovornost za slivanje javnog novca u privatne džepove, to što nema pravde za žrtve novosadske tragedije ili uopšteno za svaki slučaj u kojem su predstavnici vlasti umešani u nelegalne radnje. Nije ponudio ni rešenje za zarobljavanje institucija, slobodu medija i sve veću povezanost državnih organa i organizovanog kriminala. Za Vučića te teme ne postoje. Jednostavno ih ignoriše i pravi se da ne postoje.

Umesto datuma izbora, kandidovanja rešenja za nagomilane probleme u društvu i državi, Vučić je ponudio samo ime liste – „Ujedinjena Srbija“. Sa političkim predizbornim programom, Vučić je nastavio i u ponedeljak po podne kada je najavio novi paket ekonomskih mera. Ne osvrćući se na zakonska i ustavna ovlašćenja predsednika Republike, a na momente komično jer je najavio da će BIA da kontroliše turističke vaučere, Vučić je zapravo novim merama nagovestio da će temelj njegove predizborne kampanje biti izdvajanja iz državnog budžeta najvernijim glasačima – penzionerima i socijalno ugroženima.

Nije tajna da naprednjaci ne stoje dobro u istraživanjima javnog mnjenja, pa ne

može biti daleko od istine to što je Zdravko Ponoš, predsednik stranke Srbija centar, ocenio sve kao „kupovinu podrške naroda“. Uostalom, Vučić je istim metodom pokušao da digne rejting kada je najavljivao „stanove za mlade“ ili program „Svoj na svome“ gde je omogućen jeftiniji upis u katastar nepokretnosti. Ipak, pitanje je koliko je to pomoglo rejtingu jer da jeste – izbori bi već odavno bili raspisani.

Bilo kako bilo, u novoprezentovanim Vučićevim ekonomskim merama mogao bi da se nagovesti i njegov potencijalni kandidat na predsedničkim izborima.

Izvori u naprednjačkim redovima prenose da su istraživanja javnog mnjenja pokazala da dosadašnji glavni aspiranti za kabinet na Andrićevom vencu poput Čedomira Antića i Vladana Petrova nisu dovoljno prepoznatljivi kod glasača. To bi, kažu dalje izvori, moglo da dovede do toga da se Vučić okrene proverenim i prepoznatljivim kandidatima, poput ministra finansija Siniše Malog. Navodno bi on mogao da se tvrdom biračkom telu naprednjaka – a sprečavanje njihovog odliva je trenutno najvažnije Vučiću – predstavi kao „najzaslužniji za ekonomske uspehe“.

I zato ne čudi to što je Vučić, potpuno neočekivano na predstavljanju mera u ponedeljak uveče, kao uzgred, spomenuo

Ne osvrćući se na zakonska i ustavna ovlašćenja predsednika Republike, a na momente komično jer je najavio da će BIA da kontroliše turističke vaučere, Vučić je zapravo novim merama nagovestio da će temelj njegove predizborne kampanje biti izdvajanja iz državnog budžeta najvernijim glasačima

da je „tu i Siniša Mali“, a ni to što su mediji pod skrivenom kontrolom ministra finansija sutradan, kao po naredbi, prvu vest imali njegovu izjavu o novim državnim izdvajanjima.

Sa druge strane, Vidovdan je mnogo toga pokazao i kod oponenata aktuelne vlasti – studenata i opozicionih političkih stranaka.

Studenti su organizovali protest u Kraljevu, ali taj protest neće biti zapamćen po broju ljudi, porukama koje su se čule ili atmosferi, već po jednom, kako je tumačeno, faultu koji se tiče izbora govornika na protestu.

Reč je zapravo o advokatici Jeleni Pavlović, narodnoj poslanici koja je doskoro bila u stranci „Mi – snaga naroda“, dr Branimira Nestorovića, inače omiljenoj

„opozicionoj“ opciji aktuelne vlasti.

Jelena Pavlović je sporna po više osnova, a javnost i dalje pamti njene izjave po kojima je „sklona da veruje da je tragični događaj u školi 'Vladislav Ribnikar', vezan za eksperiment sa veštačkom inteligencijom“. Ili kad je branila učitelja glume Miku Aleksića govoreći da su optužbe za silovanje i seksualno nasilje – „napad na porodicu“.

Jelena Pavlović je na optužbe reagovala preko društvenih mreža odakle je poručila, parafrazirano, da svima onima kojima smeta njen govor, zapravo „smetaju studenti“. Nije mali broj onih koji su u tome prepoznali onu istu logiku skrivanja iza nečeg većeg što posebno radi Aleksandar Vučić kad napade na njega lično i njegov metod vlasti prebaci kao da je „napad na državu“.

Studenti su pokušali da se opravdaju time da je Jelena Pavlović zaslužila da govori kao „branilac njihovih kolega u mnogobrojnim postupcima“, dok se nezvanično mogu čuti i druga objašnjenja, poput toga da se studenti koji su organizovali protest u Kraljevu nisu konsultovali sa drugim plenumima.

Šta god bilo od ta dva, tek činjenica je da su studenti prekršili svoja sopstvena pravila kad su Jelenu Pavlović pozvali da bude govornik, a time i svojevrсни reprezent studentskog pokreta.

Jer studenti su bili veoma isključivi prema političkim akterima iz opozicije, čak i prema onima koji nikada nisu šurovali sa naprednjačkim vlastima i dokazano su godinama, pa i decenijama na meti kampanje laži i diskreditacije. Sada, ispostavilo se da ta isključivost nije bila nimalo dobra, čak je i kontraproduktivna, jer se pokazalo da nisu svi koji su bliski studentskoj listi automatski i nesporni borci protiv Vučićevog režima.

Ceo ovaj postupak doveo je do preispitivanja unutar opozicije, posebno onog dela koji je bezuslovno podržao studentsku listu. To se trenutno dešava u Zeleno-levom frontu (ZLF), čija je podrška studentima bitno uticala na rast podrške studentima.

Slično je i u Narodnom pokretu Srbije (NPS) koji je bio nadomak moguće odluke da pruži podršku studentskoj listi, bez izlaska na izbore. Debate na ovu temu ima i u Demokratskoj stranci. **N**

★ **SPECIJAL** 250 GODINA AMERIKE ★

MI SMO DVE NACIJE KOJE VOLE SLOBODU

O 250 godina Sjedinjenih Država, srpsko-američkim odnosima, Ložionici, strateškom dijalogu, Ekspu i uticaju Amerike na svet i Balkan

**Razgovarao Marko Prelević
Fotografije Nebojša Babić**

Gospodin Aleksandar Titolo ovih dana loše spava. Ali nije otpravnik poslova američke ambasade u Beogradu, i već skoro godinu i po dana prvi čovek američke diplomatije u našoj zemlji, umoran zbog finiša priprema za obeležavanje 250 godina američke nezavisnosti (i) u Srbiji – centralni događaj zakazan je baš za dan kada izlazi ovaj broj Nedeljnika.

Jer i njega je, ne samo po službenoj dužnosti, uhvatila fudbalska groznica, i kada danas bude dočekivao goste, već će znati kako je reprezentacija Sjedinjenih Država odigrala protiv Bosne i Hercegovine, u noći između srede i četvrtka.

Svetsko prvenstvo u fudbalu, pardon, u sokeru, veliki je spektakl, kaže Titolo pre nego što počne „zvanični“ deo intervjua. „Mi Amerikanci umemo da organizujemo spektakle, a ni stadioni nam nisu loši, kao što ste videli...“, smeje se.

Povodom velikog američkog jubileja, sa otpravnikom poslova Aleksandrom Titolom razgovarali smo prošle sedmice u Američkom centru (American Resource Center) u renoviranoj „Ložionici“.

Obeležavate veliki jubilej u zemlji u kojoj i dalje postoje rane od prošlih sukoba sa Sjedinjenim Državama. Kako mirite to, kako da slavite ono što Amerika jeste, bez prevelikog podsećanja na prošlost koja možda nije uvek bila tako lepa?

Vidite, ako već želimo da pričamo o

istoriji, hajde da govorimo o celoj istoriji. Hajde da govorimo i o tome da su Sjedinjene Države i Srbija bile na istoj strani u dva svetska rata, da su američki vojnici dvaput došli u Evropu da pomognu u odbrani demokratije u Evropi i da stanu uz zemlje poput Srbije. Istina je da države mogu da prolaze kroz periode kada su njihove spoljne politike usaglašene, baš kao i kroz one kada nisu.

Ako Srbija bude iznela jasan stav i donela prave odluke u pogledu toga kako priprema svoje poslovno okruženje i koje tehnologije koristi, to otvara mnogo prilika – ne samo za investicije već i za saradnju sa srpskim kompanijama koje rade zaista uzbudljive, inovativne stvari

A onda pogledajte gde smo sada. Imamo toliko zajedničkih stvari, imamo toliko stvari oko kojih se slažemo, pre svega kada je reč o značaju regionalne stabilnosti i o značaju jačanja naših ekonomskih veza. Uvek pokušavam da na vedem ljude da se malo odmaknu, da se ne usredsređuju samo na onaj deo istorije u kome smo imali razlike.

A kada je reč o 250 godina američke nezavisnosti, za nas, američki narod, ovo je vreme za slavlje. To je prilično veliki rođendan.

Za jedan prilično veliki događaj.

Američka nezavisnost jeste imala veliki uticaj na istoriju svakog naroda. Znam da to možda zvuči pomalo samoljubivo iz američke perspektive, ali mislim da je i objektivno tačno. Američka revolucija, odnosno uspešno uspostavljanje ustavne demokratije, promenila je tok svetske istorije i bila je uzor za mnoge ustave širom sveta. Naš model bio je svetionik za ljude koji žele demokratiju, ali nam je i omogućio da izgradimo zemlju koja je neverovatno krea-

tivna i inovativna, koja je bila pokretač globalnog ekonomskog rasta.

Dakle, nije reč samo o slavljenju Amerike; ovo je i vreme da sagledamo sve one uticaje koje je uspostavljanje američke demokratije imalo širom sveta.

Koje su glavne teme, glavni programi, glavne poruke koje u okviru „Freedom 250“ želite da predstavite srpskoj javnosti?

Sve ono što ističemo pokazuje američku izvrsnost – bilo da je reč o kul-

Amerika je ove godine domaćin jednog velikog međunarodnog događaja, Svetskog prvenstva, a zatim ćemo za dve godine imati Olimpijske igre, sa Ekspom između. Kada sada vidim Mundijal i energiju svih navijača koji su doputovali da budu njegov deo, mogu samo da se nadam da Srbija može to da ponovi

turi, poput sjajnog koncerta koji smo imali na Kolarcu, ili o sportu, sa festivalom koji smo u Beogradu održali u četiri ulice koje nose imena američkih predsednika, te o onome što radimo sa AmCham-om da bismo promovisali američke biznise. A kada promovišemo stvari u kojima je Amerika zaista najbolja, dobijamo priliku da istaknemo i ono u čemu Amerika i Srbija imaju mnogo toga zajedničkog. Jer sve su to stvari koje su veoma važne i za Srbiju, i mi utičemo jedni na druge u tim oblastima.

U sportu je to, naravno, uticaj srpskih sportista u Sjedinjenim Državama. Američka kultura je prisutna širom sveta i veoma je popularna u Srbiji. A američki način poslovanja, američka inovativnost i preduzetništvo zaista su se ovde ukorenili – mnogo se kreativnih stvari dešava u Srbiji.

Tu je i slogan „Freedom 250“: mi smo dve nacije koje vole slobodu. To je u našoj srži.

Jedna od tih stvari svakako je i ARC u Ložionici. Kakvi su njegovi rezultati?

Veoma smo ponosni na mrežu Američkih kutaka i centara koju imamo u Srbiji. Kada je došlo vreme da se preselimo na novu lokaciju ovde u Beogradu, razmatrali smo mogućnosti, baš u trenutku kada je projekat „Ložionica“, odnosno obnova ove lokacije, bio u žiži javnosti. Razgovarali smo sa vašim zvaničnicima i rekli im: „Mislimo da bi ovo moglo da bude sjajno partnerstvo.“

Nije reč samo o prostoru u kome sprovodimo svoje programe, a uz to podržavamo i Ložionicu da postane pravi centar zajednice za kreativne industrije. I ovde je reč o partnerstvu, jer pomažemo jedni drugima da ostvarimo svoje ciljeve. Realizovali smo već na stotine programa za manje od godinu dana, koje su posetile hiljade i hiljade ljudi. I naravno, najuzbudljivije je to što ćemo naš događaj povodom Dana nezavisnosti održati ovde u Ložionici, 2. jula.

Pomenuli ste srpske zvaničnike. Poslednjih nedelja su i srpsko-američki odnosi ponovo aktuelni. Srpski predsednik Aleksandar Vučić govori o uzlaznoj liniji i gaji velike nade za administraciju predsednika Trampa. Kako to vama izgleda, iz ugla ambasade?

Mi se svakako nalazimo u novoj eri odnosa. Saglasni smo oko temelja, kako volim da kažem – kao što je već pomenuta regionalna stabilnost. Ona je neophodna kako bi države regiona mogle da nastave da razvijaju svoje privrede i da prevaziđu probleme iz prošlosti. Potom je tu vojna saradnja. Nedavno smo imali veliku zajedničku vojnu vežbu, „Platinasti vuk“, a obeležava se i 20. godišnjica partnerstva Nacionalne garde Ohaja sa Srbijom.

No kada govorimo o toj novoj eri, na

Trampova administracija je vrlo jasno stavila do znanja - pričao sam i ja o tome često - da naša spoljna politika mora da se zasniva na praktičnom realizmu. To znači da se nećemo mešati u svako lokalno pitanje, i očekujemo da naši saveznici i partneri širom sveta budu sposobni da reše ta pitanja među sobom. Ali to ne znači da nećemo biti značajno prisutni, jer bi to, naravno, bilo protivno našem interesu

obe strane vidimo opredeljenost da podignemo odnos na viši nivo. Zato ćemo uskoro započeti strateški dijalog između Sjedinjenih Država i Srbije.

Šta je zadatak tog strateškog dijaloga o kojem se mnogo govori?

Cilj je da se proširi broj pitanja o kojima razgovaramo na visokom nivou i da se ude još više u njih, kako bismo pokušali da ostvarimo dublje partnerstvo po nekim ključnim pitanjima, uključujući mnoga ekonomska pitanja.

I u novoj eri se vraćamo istoriji i osla-

njamu se na nju, jer naše zemlje imaju toliko toga zajedničkog. Tu je milion Amerikanaca srpskog porekla. Tu su izuzetne stvari koje su napravili Srbi u Americi, kao što je naravno Nikola Tesla. Tu su vaši sportisti. A u drugom smeru, tu je duga istorija ulaganja Amerike u regionalnu bezbednost i u srpsku privredu.

Američke kompanije su sveprisutne, i mislim da one stvaraju najbolja radna mesta u Srbiji. I želimo da vidimo više toga, da bismo podstakli još snažnije ekonomske odnose.

Često pominjete Moravski koridor, odnosno kompaniju Behtel...
To je baš lep auto-put.

Koji su to još planovi ili projekti koje možemo da očekujemo?

Postoji mnogo načina na koje američke investicije mogu da koriste Srbiji. Jedan je infrastruktura, izgradnja. A nadam se da ćemo u vrlo bliskoj budućnosti imati dodatne mogućnosti za američka ulaganja u energetiku.

To je goruća tema.

Srbija se opredelila da diversifikuje svoje snabdevanje energijom. To je ve-

oma dobar strateški izbor, i mi želimo da budemo deo tog rešenja. Američke kompanije neprestano traže nove prilike, a Srbija želi da razvija svoju privredu. Nadam se da strateški dijalog može da pomogne i u tom pogledu: ako Srbija bude iznela jasan stav i donela prave odluke u pogledu toga kako priprema svoje poslovno okruženje i koje tehnologije koristi, to otvara mnogo prilika – ne samo za investicije već i za saradnju sa srpskim kompanijama koje rade zaista uzbudljive, inovativne stvari.

Vi ove godine proslavljate „Freedom 250“, a dogodine će u Srbiji biti održan Ekspo. Sjedinjene Države potvrdile su da će imati veliki paviljon. Kako će izgledati paviljon i šta će biti u središtu pažnje za Ameriku?

Još nismo spremni da govorimo o tome kako će naš paviljon izgledati. To će doći u svoje vreme – još je rano. Ali ako pogledate teme, a to su sport i muzika, to se savršeno uklapa u one oblasti u kojima su Amerikanci najbolji.

Amerika je ove godine domaćin jednog velikog međunarodnog događaja, Svetskog prvenstva, a zatim ćemo za dve godine imati Olimpijske igre, sa Ekspom između. Kada sada vidim Mundijal i energiju svih navijača koji su doputovali da budu njegov deo, mogu samo da se nadam da Srbija može to da ponovi.

To što je Srbija domaćin Ekspa predstavlja priliku za vašu zemlju da iznova izgradi svoj imidž. A to je i prilika za Sjedinjene Države ovde u Srbiji da iznesu ovu modernu viziju koju imamo o tome kakav bi ovaj odnos mogao da bude.

Dosta ubedeno govorite o novim šansama i novoj saradnji. Ali, s druge strane, postoji izveštaj Stejt departmenta koji kaže da bi Sjedinjene Države trebalo da povuku ručnu i da se ne mešaju toliko u naša mala pitanja ovde na Balkanu, na Zapadnom Balkanu. Šta to znači za vas, za ambasadu i za američku politiku u ovom regionu? Da li to znači manje Amerike u regionu, ili znači drugačiji američki pristup?

Sve to je deo nečega o čemu vrlo javno govorimo pod Trampovom administracijom: podsticanje naših evropskih saveznika da i oni učine više kako bi doprineli bezbednosti Starog kontinenta. Posmatrano u tom svetlu, mislim da i ovaj izveštaj ima potpunog smisla.

Postoji mnogo načina na koje američke investicije mogu da koriste Srbiji. Jedan je infrastruktura, izgradnja. A nadam se da ćemo u vrlo bliskoj budućnosti imati dodatne mogućnosti za američka ulaganja u energetiku

To u budućnosti znači više „drugačije Amerike“. Manje ćemo biti oni koji se staraju o bezbednosti, a više komercijalno prisutni. Nadam se da će to doneti i bolje prilike za građane Srbije i celog regiona zahvaljujući većim američkim ulaganjima, da će biti više ljudskih veza između naših zemalja.

Trampova administracija je vrlo jasno stavila do znanja – pričao sam i ja o tome često – da naša spoljna politika mora da se zasniva na praktičnom realizmu. To znači da se nećemo mešati u svako lokalno pitanje, i očekujemo da naši saveznici i partneri širom sveta budu sposobni da reše ta pitanja među sobom. Ali to ne znači da nećemo biti značajno prisutni, jer bi to, naravno, bilo protivno našem interesu. Želimo da promovišemo pozitivnu viziju i pozitivan imidž Sjedinjenih Država, kao i da pomognemo našim kompanijama da se fer takmiče. Dakle, i dalje smo ovde. Ako pogledate oko sebe, ovaj prostor koji imamo u Ložionici, i dalje smo prisutni na vrlo ozbiljan način.

Američka ambasada u Beogradu dugo je bez ambasadora. Kada on dođe, i kada budete podnosili izveštaj, šta će biti prva stvar koju ćete mu reći? Imate li neki nezavršen posao ovde u Srbiji?

Diplomatija je uvek nezavršen posao. Nikada nije gotovo, uvek se trudite da izgradite bolje odnose među zemljama, uvek se suočavate sa novim izazovima. A nikad ne znate kakve će nove izazove svet doneti za godinu ili pet godina. Naš glavni fokus u ambasadi u 2026. jeste proslava „Freedom 250“, a tu ima još mnogo posla.

Što se tiče ambasadora, ne mogu da govorim o vremenskom okviru – to je sve u rukama Senata, kako i treba da bude, i kako nalaže procedura – ali svakome ko dođe u Srbiju, bilo da je reč o zvaničniku ili o prijateljima i porodicima koji su dolazili da me posete, obično

prvo kažem: „Dobro došli u Srbiju. Ovo je najgostoljubivije mesto na kome sam ikada bio za 25 godina koliko sam američki diplomata.“

Znam da se Srbi time ponose, ali to je zaista istina. To je prvo što želim da ljudi razumeju. Ponekad se ne slažemo oko svega, ali ovo je stvarno divno mesto.

To će biti ono što ćete poneti iz Srbije?

Da, ali mislim da je to sjajna stvar koju čovek može da ponese. Politika i diplomatija uvek donose neke izazove, i tako jednostavno taj posao funkcioniše. Ali ovo je nešto drugo.

Imate li omiljeno mesto u našoj zemlji, pored Ložionice?

Pa, ne želim da upadnem u nevolju sa svim drugim mestima na kojima sam bio time što ću izdvojiti jedno.

To je previše diplomatska rečenica.

Moram da budem pomalo diplomata. Reći ću ovo: mnogi pretpostavljaju da, pošto je ambasada u Beogradu, mi ne izlazimo iz Beograda. A zapravo je suprotno tačno. I ja i ostali članovi tima u ambasadi neprestano putujemo.

Pomenuo sam da imamo mrežu Američkih kutaka širom Srbije – Novi Sad, Kragujevac, Novi Pazar, Bujanovac, Niš. Već samo u tim gradovima imamo prisustvo. Ali putujem svuda – da se sastanem sa gradonačelnicima, da posetim američke kompanije koje rade sjajne stvari, da se vidim sa srpskim kompanijama koje uvoze komponente iz Sjedinjenih Država, da se sastanem sa mladima i razgovoram o studiranju u Americi.

Bio sam na toliko mesta da ne mogu ni sve da ih nabrojim. Ali gde god da odem, dočeka me isto gostoprimstvo. I po tome znate da nije reč samo o predstavi. Iskreno je. I dočeka me isto gostoprimstvo bilo da se sastajem sa gradonačelnikom ili samo sa običnim ljudima, bilo da je to sa studentima ili u nečijoj kući. Tako da, previše sam diplomata da bih izdvojio jednu stvar.

Okej, ipak je to dobar odgovor.

Zato što stvarno ima mnogo toga. Od jednog do drugog kraja, vaša zemlja je prelepa. Ima bogatu istoriju – a ja volim istoriju. I ima zaista širok spektar, bilo da je reč o arhitektonskim stilovima ili o gastronomskim specijalitetima. **N**

Kauboji, partizani i mitovi o srpsko-američkom (ne)prijateljstvu

Verovatno ne bi bilo pogrešno, kao što su neki naši politički preci mislili 1882, tvrditi da je Srbija od Amerike mogla da dobije više i da je većina, kao i tada, kao i mnogo puta kasnije, suštinski nije razumela. Odnosi Srbije i Amerike – ili preciznije odnos Srbije i Srba prema Americi – imali su u sebi sve osim umerenosti. Od zemlje snova, najvećeg saveznika u svetskim ratovima, do svetskog imperijaliste i najomraženijeg neprijatelja

Piše Veljko Miladinović

Srbi su, naravno, mislili da mogu od Amerike da dobiju više nego drugi.

Pred poslanicima Narodne skupštine nalazio se predlog trgovinskog ugovora Srbije i SAD, kao i takozvane konzularne konvencije, što je označavalo uspostavljanje diplomatskih odnosa – bilo je to, dakle, 1882. godine – dve udaljene i po svemu nesrazmerne zemlje, i naravno da je bilo onih koji su tvrdili da je ugovor štetan za Srbiju. A onda se za reč javio Nikola Pašić, tada još mladi poslanik:

„Amerika je jedna silna država i na suvu i na moru, koja se može meriti među najveće i najsilnije države, ona je zaključila ugovore sa Francuskom, Engleskom, Nemačkom. Dakle, što god je mogla dobiti od ovih sila, ona je dobila, a sve druge sile opet što su god mogle dobiti od nje one su dobile. Pa zar se može pretpostaviti, gospodo, da ćemo mi, ovako mala i slaba Srbija, moći nešto više dobiti i izvući od Amerike, nego što su ove druge sile dobile i izvukle...”

Upravo se navršava dva i po veka od proglašenja nezavisnosti Sjedinjenih Američkih Država – uzećemo da je to bio 4. jul, datum koji stoju u zaglavlju Deklaracije nezavisnosti, mada je omiljena zabava američkih istoričara u potrazi za trivijama da licitiraju da li su SAD nezavisne zapravo bile od 2. jula –

250 godina otkako je 13 kolonija po tekstu Tomasa Džefersona raskinulo državne odnose sa britanskom krunom, četvrtina milenijuma otkako je počeo da se kreira svet u kome danas živimo.

Da li je baš svaka srpska taraba starija od američke države, upitao bi verovatno zajedljivi amerikanofil u nekoj savremenoj reinkarnaciji priče iz „Tri karte za Holivud“, mada u konkretnom političkom trenutku ne bi do kraja bilo jasno koji bi Srbi bili na kojoj strani. Mogla bi kao istorijska bizarnost da se posmatra činjenica da Amerika ovaj veliki jubilej, koji se brendira kao 250 godina borbe za slobodu, dočekuje sa Donaldom Trampom na čelu Bele kuće, mada možda je nešto i do istorijske karme. Jer za protekli okrugli jubilej, na 200 godina od proglašenja nezavisnosti, na tom mestu je bio Džerald Ford, za čijeg vakta su se zabašurivale po-

sledice afere „Votergejt“, što je zapravo bila produžena ruka Niksonovog mandata, a pride su SAD doživele najveću ekonomsku krizu još od Velike depresije.

Donald Tramp je tačkica u nizu dugom 250 godina, što ne znači da nisu postojali strahovi da bi mogao da bude tačka pucanja demokratije koja se gradi la ova dva i po veka. Iako bi to bilo suviše pojednostavljeno tumačenje. I Trampa, i demokratije.

Tek, iako Amerika možda nije ono što je bila – već je izraubovana teza da se iz hladnoratovskog bipolarnog sveta prešlo u fazu unipolarnog sveta američke dominacije sa kojim je svršeno, da bi ga zamenio multipolarni – u širem kadru je i dalje najmoćnija svetska (i ekonomska, naravno) sila. U odnosu na koju druge države, posebno „ovako male i slabe kao Srbija“, što bi rekao Pašić, traže svoje koordinatno mesto u svetu.

Verovatno ne bi bilo pogrešno, kao što su neki naši politički preci mislili 1882, tvrditi da je Srbija od Amerike mogla da dobije više i da je većina, kao i tada, kao i mnogo puta kasnije, suštinski nije razumela. Odnosi Srbije i Amerike – ili preciznije odnos Srbije i Srba prema Americi – imali su u sebi sve osim umerenosti. Od zemlje snova, najvećeg saveznika u svetskim ratovima, do svetskog imperijaliste i najomraženijeg neprijatelja.

Kada je Mihajlo Pupin pre Prvog svetskog rata dolazio u rodni Banat (još uvek pod austrougarskom upravom), kao već ostvareni američki naučnik, pa kada bi bio pozivan kod lokalnih vlasti da mu se pripreti zbog srbovanja, znao je da izvuče američki pasoš, od čega bi se ugarskim pandurima zatresle vilice

I antiglobalistički, pacifistički pokreti u Jugoslaviji bili su na liniji sa američkom antiratnom omladinom. Na jednom studentskom protestu zbog rata u Vijetnamu, studenti su ispred Američke čitaonice policajcima vikali „Ua rankovićevci, ua džonsonovci“, po tadašnjem predsedniku SAD Lindonu Džonsonu, što je na neki način, eto, spojilo nekadašnjeg prvog čoveka Srbije i prvog čoveka SAD

jalnih alternativa.

Od radio-talasa, preko stanice „Voice of America“ i emisija Vilisa Kanovera koji je u uši mladih Srba slao džez, preko kauboja, koji su bili neuporedivo zanimljiviji od partizanske literature i jednakih ukazivanja na filmskoj traci. A partizanski film je od propagandnog treša (što je možda i preteška kvalifikacija) legitimizovan u kvalitetan filmski žanr tek kao „partizanski vestern“.

Amerika je stizala u naše domove preko stripova; Blek Stena i Komandant Mark, borci za slobodu, heroji koji tuku Engleze (okupatore), pa Amerikanci koje crtaju Italijani, a čitaju Srbi i ostali Jugosloveni – tajna njujorška grupa TNT iz stripa „Alan Ford“. I tu smo preko „Alana Forda“ učili ulice Njujorka više nego na časovima geografije. Gde se zapravo o Americi i nije previše učilo osim odgovarajućih mantri.

Zato je i toliko apsurdna u tom odnosu, gde je često Srbija po istraživanjima, poslednjih godina i decenija, bila i među deset zemalja sa najviše ispitanika koji ne vole Ameriku, a suštinski je neosvešćeno, amerikanofilsko društvo. I van globalizacije koja je u dobroj meri amerikanizovala svet.

Kada je Mihajlo Pupin – a ako je neko personifikacija istorijskih veza dveju država, onda je to ovaj naučnik – pre Prvog svetskog rata dolazio u rodni Banat (još uvek pod austrougarskom upravom), kao već ostvareni američki naučnik, pa kada bi bio pozivan kod lokalnih vlasti da mu se pripreti zbog srbovanja, znao je da izvuče američki pasoš, od čega bi se ugarskim pandurima zatresle vilice. Jer Amerika je i tada, dok nije bila svet-ski policajac, predstavljala simbol moći.

Mnogo je u toj istoriji mitova, a neke i ne valja rušiti, a kad smo kod Pupina može se ići od bejzbola koji je nastao od banatskih šora, preko Banata koji je njegov prijatelj, američki predsednik Vudro Vilson dodelio Kraljevini Srbiji (kasnije Kraljevini SHS), jer „to mora biti Srbija ako je Majkl tamo rođen“, pa do čuvene srpske zastave na Beloj kući.

Dakle, nikad umereno. Pa je tako i danas u odnosu prema sadašnjem američkom predsedniku čije su likove na majicama nosili najglasniji antiamerikanci u našem društvu.

Tek, ono što je Amerika za ovih 250 godina najviše podarila svetu, pa i Srbiji, jeste kultura koja je omamljivala i koju je, hteli to da priznaju ili ne, većina birala kao svoju, ispred svih drugih potenci-

Voleli smo i Lua Rida, Boba Dilana, Džima Morisona, pa posle grandž from Seattle, od Nirvane, ne do Silvana, nego do američkog pankaa. Od Marlona Branda, do Ala Pačina i Roberta de Nira i onog „You talkin’ to me?“.

I sve to se događalo u vremenu nesvrstanosti, kada je socijalistička Jugoslavija nominalno u Ameriku gledala kao u kapitalistički projekat imperijalizma, u praksi je naravno to bilo dosta uravnoteženije.

Amerika, da ne bude zabune, nikada nije bila ideal, ili to bar nije bilo osvešćeno. Američko društvo davalo je nešto na šta su se pokreti i u Jugoslaviji nesvesno ugledali. I antiglobalistički, pacifistički pokreti u Jugoslaviji bili su na liniji sa američkom antiratnom omladinom. Na jednom studentskom protestu zbog rata

u Vijetnamu, studenti su ispred Američke čitaonice policajcima vikali „Ua ran-kovičevci, ua džonsonovci“, po tadašnjem predsedniku SAD Lindonu Džonsonu, što je, eto, spojilo nekadašnjeg prvog čoveka Srbije i prvog čoveka SAD.

Ima nešto u Njujorku i Beogradu što je posebna priča. Njujork je bio simbol slobode. Tamo se odlazilo u simboličnoj potrazi za slobodom, koja je možda bila i mit, ali slično kao što se iz raznih krajeva Balkana dolazilo u Beograd.

Posebna dimenzija srpsko-američkih odnosa jeste srpska emigracija koja je u predstavama domaće javnosti koketirala sa mitomanijom o Srbima koji upravljaju Amerikom. Naravno da Tesla, Pupin, Stiv Tešić ili Vlade Divac nisu dovoljni da bi se uticalo na kulturnu sliku američke imperije, ali jednako je i blizu istine da Srbija nije dovoljno iskoristila svoje emigrantske potencijale.

U arhivima američke lokalne štampe našli smo jednu zanimljivu triviju. U listu „Passaic Daily News“ iz Nju Džerzija, 15. februara 1901. godine iznet je podatak da u Njujorku žive petorica Srba. A od njih petorice dvojica su bili među najpoznatijim naučnicima na svetu.

Taj tekst je zapravo bio kraći razgovor sa bankarom Lujanovićem iz Dandija, koji je bio interesantan novinama pošto je bio u dobrim odnosima sa dvojicom slavnih pronalazača.

Lujanović otkriva neke običaje koje su Srbi u Njujorku – rekli bismo sva petorica – imali.

„Malo je Srba u Njujorku i okolini“, rekao je Lujanović. „Samo petorica koliko mi znamo. Svake godine nas petorica se sastajemo i večeramo zajedno, obnavljajući sećanja na zemlju iz koje smo potekli. Tako sam veoma dobro upoznao obojicu sjajnih pronalazača. Mi smo praktično sami u Americi, bar što se tiče onih koji su rođeni u Srbiji. Postoji značajna kolonija, svi su vinari, u Kaliforniji, ali verovatno nema više od hiljadu Srba u SAD.“

Ali, pet godina kasnije, zabeleženo je i ovo, izvesni Petar Sekulović krenuo je iz rodne Bileće na put preko velike vode, tamo gde je čuo da se živi bolje, tamo gde je znao da neće morati da obuče uniformu Austrougarske monarhije. Krenuo je u neki San Francisko, jer je jedan od drugara imao brata koji je tamo radio kao konobar.

Stigli su na Elis Ajlend, u Njujork, prvu stanicu imigranata u Americi. Ali imigrantska sudbina retko kada krene putem koji je imigrant zamislio. Bio je to 18. april 1906. godine, na ulazu u Ameriku su im rekli da se ne može u San Francisko jer je grad pogodio zemljotres koji je uništio 80 odsto grada i u kom je stradalo više od tri hiljade ljudi.

Primitili su veću grupu Balkanaca i krenuli za njima. Ušli su u voz koji ih je odveo prema Čikagu, kada su došli u grad smestili su ih u tramvaj, a kondukter, kada je čuo odakle su, rekao im je da siđu na raskrsnici Clybourn i Fullerton, kod Wicker Parka.

U Beogradu se američka kultura najviše primala. Jedan od razloga je i taj što je do tada dominantni francuski i engleski kulturni uticaj bio rezervisan za građansku elitu i njene posleratne recidive, dok je američka pop kultura bila usmerena na takozvanog običnog čoveka

Rekao im je – slobodno idite tamo. Nisu znali zašto, ali su ga poslušali. Kada su se iskricali, postalo im je jasno. Pogledali su oko sebe i sve im je izgledalo nekako poznato. Prodavnice, kafe, svuda su bila poznata imena – Simić, Nikolić, Filipović... Svuda kao da je odzvanjalo „dobro došli u Malu Srbiju“ („Little Serbia“). I Petar je shvatio da je došao kući. I bio je okružen svojim ljudima. Dovoljno da nikada za života ne nauči engleski jezik. To je, inače, priča o ocu Mladena Sekulovića, u istoriji kinematografije poznatog kao Karl Malden.

Čikago je najveći srpski grad posle Beograda, ali je Njujork grad na koji je Beograd voleo da se ugleda.

U godinama neformalne ljubavi između Amerike i Srbije (Jugoslavije), začeo je i mit u kome je postavljena jednačina Njujorka i Beograda. Ponekad se to pripisivalo istoj geografskoj širini ili dužini, a često konstataciji da je Njujork imao tu osobinu „melting pot usisivača“ u kome je svako ko je tek ugrizao život „Velike jabuke“ postajao Njujorčanin baš kao što je i hiljade i hiljade ljudi nekoliko dana po penjanju Balkanskom ulicom razumelo Du-

ška Radovića i postajalo Beograđaninom.

Ova priča ima i svoju političku dimenziju. Kada je kralj Aleksandar Karađorđević, tako je pisao i pričao Vuk Drašković, u istraživanjima za romane o kralju Aleksandru koje je nedavno pisao, stvarao Jugoslaviju, u velikoj meri je gledao u pravcu Amerike. Čak je i u reformi iz 1929. kojom su uvedene čuvene banovine, koje je trebalo da budu anacionalne, po ugledu na američke države, ostavljena posebna uprava za grad Beograd, koji bi bio, pogađate, kao Vašington D.C. Legenda kaže da je Vudro Vilson kralju Aleksandru rekao da mu za taj projekat trebaju još samo Jugosloveni. Amerika je imala Amerikance, i zato je uspela. Jugoslavija nije imala Jugoslovene i zato više ne slavi rođendane.

Možda deluje čudno, i teško je o tome govoriti u kategorijama apsolutne istine, ali svakako deluje da su za života Jugoslavije, one socijalističke, od svih jugoslovenskih naroda (pa i narodnosti) Amerikance najviše voleli Srbi. Ili bi preciznije bilo reći Beograđani. Upravo jer se u Beogradu američka kultura najviše primala. Jedan od razloga je i taj što je do tada dominantni francuski i engleski kulturni uticaj bio rezervisan za građansku elitu i njene posleratne recidive, dok je američka pop kultura bila usmerena na takozvanog običnog čoveka.

A onda su došle osamdesete kada su bili popularni američki avioni i piloti (film „Top Gun“) i devedesete kada su američki avioni počeli da predstavljaju nešto sasvim drugo.

Jugoslavija je, u političkoj ravni, bila važna i potrebna Americi. Amerika pre i posle Drugog svetskog rata nije bila ista, niti je njeno mesto u svetu bilo isto, toliko da neki istoričari tvrde da se Amerikanci diplomatijom zvanično nisu ni bavili do Drugog svetskog rata, usled izolacionističke politike svet ih zapravo i nije zanimao.

Neki tvrde da su, bez suštinskog iskustva u diplomatiji, od Engleza nasledili modele ponašanja u međunarodnoj areni, pa je i odnos prema Jugoslaviji bio suštinski kopiran od Engleza. Jugoslavija je zanimljiv fenomen u istoriji američke diplomatije, jer su jedino veliko mešanje u svetske prilike pre Drugog svetskog rata, Amerikanci imali u Versaju koji je iznedrio zajedničku državu Južnih Slovena.

Poznata je ona anegdota o Čerčilu u Drugom svetskom ratu koji je za Jugoslaviju pod komunistima rekao „Nećeš ti živeti tamo“, a manje je poznata anegdota o Vilsonu koji je na iznetu sumnju da Srbi i Hrvati teško mogu da žive zajedno rekao: „Neka žive svako za sebe.“

Jugoslavija je bila posle Drugog svetskog rata komunistička zemlja koju je podržavala Amerika, a koja je pomogla da se izgradi kult ličnosti Josipa Broza Tita.

Jedan od mitova koji govori o Titovom globalnom značaju jeste i onaj o Kartrovj majci na njegovoj sahrani. Nešto što se danas gleda kao gest posebnog i ličnog poštovanja – majka američkog predsednika na sahrani predsednika Jugoslavije – zapravo je u to vreme bilo viđeno kao potencijalno jedna od najvećih diplomatskih grešaka Džimija Kartera tokom mandata u Ovalnom kabinetu. Ne to što je „poslao“ majku, nego što lično nije došao na sahranu i rizikovao da Jugoslaviju posle Titove smrti ekspresno ispusti iz ruku i „vrati“ Sovjetima u zagrljaj. Pitanje šta će biti sa Jugoslavijom posle Tita, zapravo se duže od decenije postavljalo u svetskoj javnosti, mnogo češće i sadržajnije nego što je to, prirodno, bilo uputno u Jugoslaviji. Čak su i u američkoj štampi objavljivane reportaže iz Beograda o razočaranim Jugoslovenima koji su očekivali da vide Kartera u Beogradu. Carter inače nije došao zbog krize u Iranu.

Većina istoričara se slaže sa opštim mestom da je Jugoslavija služila Zapadu kao tampon-zona prema Rusiji/SSSR-u. Ono što amerikanofili – da se za trenutak vratimo na „Tri karte za Holivud“ – nisu razumeli, verovatno je i to da Zapad Jugoslaviju nije želeo reformisati i do kraja demokratizovati, već upravo onakvu kakva je bila, socijalističku zemlju izvan kandži Moskve, pogodnu za izlog.

Sa padom Berlinskog zida, slomio se i taj izlog, ali je Amerika ostala poslednja velika sila koja je, makar deklarativno, forsirala opstanak i očuvanje Jugoslavije. Prema izveštajima američkih službi

I dalje je za sve ove decenije, sada već i vekove, mnogo duži period kada su Srbija i Amerika bile na istoj strani, više suštinski nego nominalno, ali će i dalje biti u manjini oni koji će pozitivno gledati na ono što simbolizuje Amerika. Čak i kada vole Trampa (što je isto podložno dnevno-političkom uticaju)

koji su postali dostupni, može se zaključiti da je raskorak između tadašnjih srpskih vlasti (čitaj: Slobodan Milošević) i američke politike bio u viđenju kako ta Jugoslavija treba da izgleda, a ne u pitanju njenog očuvanja.

Ipak, ubrzo više „tampon-zona“ nije bila imperativ, a Milošević kao prvi čovek Srbije koji je ušao u klinč sa Amerikancima (odbio da primi ambasadora Cimermana pre mitinga na Gazimestanu 1989) još uvek je važio sa „američkog čoveka“. Tako je bilo sve do 1991. godine i dolaska Džejmsa Bejkera u junu te godine, kada je obavljao višesatne razgovore u cilju očuvanja integriteta Jugoslavije. O čemu se tačno razgovaralo nije poznato, tek posle toga su Slovenija i Hrvatska krenule u otopljenje, izbio je rat u Sloveniji, a Amerika se više nije preterano brinula za opstanak Jugoslavije. Navodno, ili je to još jedan mit, Bejker je tada dao poslednju ponudu za očuvanje Jugoslavije koja nije prihvaćena.

Tokom rata odnose Srbije i Amerike u najvećoj meri definiše čovek koji se zvao Ričard Holbruk, kreator Dejtonskog sporazuma, i posebna dinamika koju je imao sa Miloševićem. Ta dinamika se, kao što je poznato, završila bombardovanjem 1999. godine, kada je antiamerikanizam u srpskom društvu katapultiran, za ovu generaciju verovatno bez povratka.

Političko približavanje je u odnosu na 1999. više nego primetno, Amerika i Srbija su partneri, bilo je uspona i padova, i čuvena formulacija vezana za Kosovo i Metohiju „slažemo se da se ne slažemo“, bio je i onaj neslavni Vašingtonski sporazum.

I dalje je za sve ove decenije, sada već i vekove, mnogo duži period kada su Srbija i Amerika bile na istoj strani, više suštinski nego nominalno, ali će i dalje biti u manjini oni koji će pozitivno gledati na ono što simbolizuje Amerika. Čak i kada vole Trampa (što je isto podložno dnevno-političkom uticaju).

I tako će onaj neki Srbin iz „Tri karte za Holivud“ naslonjen na tarabu koja mora biti starija od američke države čekati da se nešto u odnosima Srbije i Amerike promeni. Još nema scenarista koji znaju u kom pravcu će to ići, sigurno je samo da neće biti umereno. A neki novi mit će svakako biti dobrodošao. **N**

Amerikanci vladaju svetom preko moreuza

Tajna američkog uspeha je u transformaciji Amerikanaca od naroda koji je živio okružen okeanima u naciju koja kontroliše okeane i mora i čijim putevima prolazi preko 90 odsto trgovinske razmene na planetarnom nivou, a nekada čak i više. Mornarica (U.S. Navy) i dan-danas je najpopularniji deo oružanih snaga, jedini koji ne beleži pad interesovanja i broj regruta. Naprotiv, u prethodnoj godini regrutovano je preko 40.000 novih mornara, odnosno deset hiljada više nego u 2025.

Piše Željko Pantelić, dopisnik Nedeljnika iz Rima

Seme američke imperije niklo je u gladi „pionira“ za novim zemljama koje je trebalo osvojiti na zapadu, severu i jugu. Kada su stigli do Pacifika i Rio Grandea, Amerikanci su zaratili međusobno jer su se sudarale dve vizije Amerike, baš kao i danas, jedna ekspanzionistička koja bi da vlada svetom i druga zagledana u vlastiti pupak omadijana bajatim pokličem „America First“.

Kada više nije bilo teritorija za osvajanje – Meksiko i Kanada ih iz različitih pobuda nisu interesovali – Amerikanci su krenuli u zauzimanje mora i okeana. Uostalom, Velika Britanija, jedina globalna sila tog vremena, vladala je planetom kontrolišući vodene puteve. U prethodnih vek i po ništa se nije promenilo, planetarna hegemonija je drugo ime za pomorsku hegemoniju.

Tajna američkog uspeha je u transformaciji Amerikanaca od naroda koji je živio okružen okeanima u naciju koja kontroliše okeane i mora i čijim putevima prolazi pre-

ko 90 odsto trgovinske razmene na planetarnom nivou, a nekada čak i više. Kao što su se stanovnici Britanskog ostrva konvertovali u pomorski narod u vreme Elizabete I, iz straha i potrebe da se brane – za njih je more do tada bilo samo izvor problema i sredstvo invazora, bilo da su Vikinzi, Saksonci ili Normani – tako su i Amerikanci, da bi izašli iz blokade koju su im nametnuli Britanci, postali pomorska nacija.

Umesto oružja, Vašington je u obračunu sa Pekingom u Panami upotrebio iste instrumente kao Kinezi: investicije i kapital. Najmoćniji američki fond BlackRock, uz pomoć par zapadnih kompanija, već je preuzeo kontrolu nad kanalom, a predsednik Hose Raul Mulino izveo je Panamu iz kineske inicijative „Jedan pojas, jedan put“

Mornarica (U.S. Navy) i dan-danas je najpopularniji deo oružanih snaga, jedini koji ne beleži pad interesovanja i broj regruta. Naprotiv, u prethodnoj godini regrutovano je preko 40.000 novih mornara, odnosno deset hiljada više nego u 2025. Reč je o rekordnom broju u poslednje dve decenije.

AMERIČKA MORNARICA JE GARANT AMERIČKE HEGEMONIJE

Još nije počelo sunce da zalazi u američkoj imperiji, baš kao što će u Kini morati da sačekaju mnogo duže nego što planiraju na novu zoru Centralne imperije. Na horizontu nije ni tzv. „Suecki scenario“ koji je detronizovao dve evropske kolonijalne sile, Veliku Britaniju i Francusku. Današnje Sjedinjene Američke Države, uprkos Donaldu Trampu i njegovoj administraciji, i dalje su daleko jače nego što su to bili Ujedinjeno Kraljevstvo i Četvrti republika tokom pedesetih godina prošlog veka.

Čak i da Amerikanci izgube kontrolu nad Ormuskim prolazom, što je malo verovatno, nastavili bi da drže pod kontrolom sve ostale ključne moreuze, što se ne može reći za direktnog i najvećeg američkog rivala Kinu i pored toga što Peking danas ima više vojnih brodova nego Vašington, ali ne kontroliše nijedan vitalni moreuz za svoju ekonomiju i percepciju moći, od Tajvanskog moreuza preko Malajskog prolaza do Bab el Mandeba i Ormuskog moreuza.

Primeru radi, Kina se nalazi u poziciji kao kada Amerikanci ne bi kontrolisali Meksički zaliv (Američki zaliv, po Trampovom novom toponimskom rečniku) kojim prolazi 55 odsto robe u američkoj trgovini sa ostatkom sveta.

Američka mornarica je garancija dobrog zdravlja imperije okružene okeanima i koja, u dobroj meri, svoju komparativnu geostratešku prednost gradi na toj činjenici ili, kako je to slikovito opisao Vinston Čerčil: „Amerikanci naprave uvek ispravan potez nakon što iscrpe sve druge alternative.“ Drugim rečima, okeani i mornarica omogućavaju Amerikancima da naprave greške koje drugi ne mogu sebi da dozvole.

GLOBALIZACIJA NIJE LIBERALIZAM

Globalizacija se često poistovećuje sa liberalizmom. Pogrešno. Globalizacija nije prevashodno ekonomski ili ideološki pojam. U svojoj suštini predstavlja kontrolu nad morima i okeanima. Budući da nije moguće držati na oku svaki kvadratni metar mora ili okeana, ona se ogleda kroz nadzor nad moreuzima. Tako je bilo sa rimskom globalizacijom, zatim sa britanskom i na kraju sa američkom. Svi najvažniji moreuzi su pod nadzorom ili nadohvat ruke američke mornarice, čiji je zadatak ih kontrolišati i obezbeđujući prolaz civilnih brodova.

Sjedinjene Američke Države ne dobijaju nijedan barel nafte ili kubni metar gasa, a ne zavise ni od veštačkih đubrava iz Persijskog zaliva, što će reći da njihovi ekonomski interesi nisu ugroženi iranskim blokadom Ormuskog moreuza, ali jeste dovedena u pitanje njihova uloga kao garanta globalizacije i status koji uživaju. Imajući u vidu da u geopolitici pri vid često ima veću moć od realnosti, pogotovo u današnjem digitalnom svetu, za Vašington nije samo važno da faktički kontroliše Ormuski prolaz već i da drugi veruju da ne može drugačije.

Prvi veći uspesi američke mornarice zabeleženi su krajem 19. veka kad su odneli pobeđe nad Špancima u borbama za Kubu, Portoriko i Filipine, dok je najava epohalne promene u odnosima snaga na moru i okeanima viđena sa kreiranjem „Great White Fleet“, koja je provela dve godine u obilaženju cele planete

Dodatni razlog američke nervoze, zbog čega su i oni blokirali ulaz i izlaz iz Persijskog zaliva, jeste privilegovani tretman koji su uživali kineski brodovi kojima je Iran dozvoljavao prolaz, kao i pokušaj uvođenja naplate za prolaz kroz tesnac. Oba poteza Teherana su direktno dovela u pitanje američku talasokratiju i predstavljala su za Vašington mnogo veći problem nego što je rat sa Iranom.

RAĐANJE AMERIČKE TALASOKRATIJE

Velika Britanija je dugo vremena držala SAD blokirane na atlantskoj i pacifičkoj obali. Amerikancima je bilo potrebno više od jednog veka da izađu iz te blokade, odnosno da sačekaju demografsku promenu stanovništva u SAD sa masovnim dolaskom imigranata iz Nemačke i skandinavskih zemalja.

Nije slučajno da je jedini regrutni centar za pomorske snage osnovan 1904. godine na obalama jezera Mičigen (i danas je jedini regrutni centar), gotovo 1.300 kilometara od atlantske i više od tri hiljade kilometara od pacifičke obale. Kao da su Nemci, primera radi, osnovali regrutni centar na bavarским jezerima umesto na Baltiku ili Severnom moru ili Italijani na jezeru Garda. Razlog je bio pragmatičan, na tzv. Midwestu se nalazio najveći broj nemačkih imigranata, među kojima su bili i preci Donalda Trampa.

Ironija sudbine je da su Englezi bili uvereni da Nemci nisu pomorski narod i da to nikad neće postati. Bilo je dovoljno da na američkom tlu odrastu dve generacije novih Amerikanaca nemačkog porekla da ogole britansku zabludu – ruku na srce sa šovinističkom notom – o nemačkoj genetskoj neprilagođenosti za mora i okeane.

Prvi veći uspesi američke mornarice zabeleženi su krajem 19. veka kad su odneli pobeđe nad Špancima u borbama za Kubu, Portoriko i Filipine, dok je najava epohalne promene u odnosima snaga na moru i okeanima viđena sa kreiranjem „Great White Fleet“, koja je provela dve godine u obilaženju cele planete.

„Great White Fleet“ pokazuje da su SAD konačno spremne da sede za stolom velikih svetskih sila“, izjavio je predsednik Teodor Ruzvelt. Moglo bi se reći da je „inteligentni“ Ruzvelt (Teodor) postavio temelje modernoj američkoj mornarici, a da ju je „hrabri“ Ruzvelt (Frenklin) učinio najmoćnijom, što se videlo u Drugom svetskom ratu.

Među prvih pet komandanata američke mornarice dvojica su bili nemačkog porekla, a admiral Čester Nimic, čiji su preci bili iz Bremena, bio je komandant Pacifičke flote i jedna od najvažnijih figura za ishod Drugog svetskog rata.

PREUZIMANJE I PREIMENOVANJE BRITANSKE GLOBALIZACIJE

Nisu SAD uvele globalizaciju u modernu istoriju, već Velika Britanija. London je od bitke na Trafalgaru 1805. godine pa do prve polovine 20. veka vladao morima i okeanima, kontrolišući ili obezbeđujući trgovinske maršrute.

Sjedinjene Američke Države su maksimalno iskoristile Drugi svetski rat da preuzmu veliki broj britanskih baza kao kompenzaciju za pomoć Velikoj Britaniji u borbi protiv nacističke Nemačke, a po završetku ratnih dejstava preuzele su kontrolu nad gotovo svim vodenim putevima.

Završni udarac Velikoj Britaniji i njejoj talasokratiji Amerikanci su zadali u Sueckoj krizi 1956. godine kada su stali, zajedno sa SSSR-om, uz Egipat protiv Velike Britanije, Francuske i Izraela, primoravajući ih da se povuku nakon odluke vlasti u Kairu da nacionalizuju kanal.

U sledeće tri decenije Amerikanci su delili sa Sovjetima „upravu“ nad planetarnim kondominijumom, praktično sve do direktnog uplitanja SAD u iračko-

iranski sukob 1987. godine s ciljem da garantuju prolaz tankera s naftom kroz Ormuski prolaz.

Sa krahom Sovjetskog Saveza, SAD su učvrstile kontrolu nad svih šest ključnih planetarnih moreuza: Panamski kanal, Tajvanski moreuz, Ormuski moreuz, Gibraltar, Bab el Mandeb i Malajski moreuz. Istovremeno, dok je američka mornarica kontrolisala vodene puteve, američke kompanije su počele da postavljaju podvodne kablove za internet i temelje za buduću tehnološku revoluciju.

ULOGA PANAMSKOG KANALA U RAĐANJU AMERIČKE IMPERIJE

Teodor Ruzvelt nije odigrao samo ključnu ulogu u stvaranju američke mornarice, već je sa odvajanjem Paname od Kolumbije i izgradnjom Panamskog kanala omogućio SAD da krenu u osvajanje okeana. Štaviše, smatra se da je američka globalizacija rođena sa izgradnjom kanala i da joj najveća opasnost preti upravo na toj neuralgičnoj tački od Kine. Peking nije instalirao raketne sisteme u Panami kao SSSR na Kubi tokom Hladnog rata, ali nije ništa manje opasan po interese i status Vašingtona na planetarnoj skali.

Pobeda u ratu sa Španijom krajem XIX veka i posledični ulazak Kube, Filipina i Gvama, kao dela ratnog plena, u sastav SAD ne samo što su unapredili Ameriku u pomorsku silu već su i otvorili veliku potrebu za povezivanjem Atlantskog okeana i Karipskog mora sa Pacifikom. Secesija Paname od Kolumbije i izgradnja kanala bile su logična posledica ambicija pomorske sile u usponu.

Panamski kanal, građen između 1904. i 1914. godine, bio je pod američkom kontrolom sve do 1999. godine, kada je vraćen Panami na osnovu dogovora koji je potpisao američki predsednik Džimi Karter sa panamskim liderom Omarom Torihosom krajem sedamdesetih godina prošlog veka.

U međuvremenu je Panamski kanal postao meki trbuh Vašingtona. Na prelazu između 20. i 21. veka Kina je iskoristila američku „geopolitičku“ nemarnost i površnost i stavila pod kontrolu luke na ulazu i izlazu iz Panamskog kanala preko kompanije iz Hongkonga CK Hutchison Holdings, a duž celog kanala pozicionirala kompanije pod kontrolom Džongnanhaja.

Osim što je od momenta preuzimanja kontrole nad Panamskim kanalom trgovinska razmena između Kine i Latinske

U Džibutiju se nalaze jedina stalna američka vojna baza u regionu ali i jedina kineska vojna baza van granica Narodne Republike. Džibuti je balansirao između dve strane sve do pre dve godine, kada je zabranio Amerikancima da deluju protiv Huta sa njegove teritorije. Vlada u Džibutiju poklekla je pod pritiscima Pekinga, koji je želeo da pruži zaštitu Hutima u svetlu dogovora koji predviđa da Huti ne napadaju kineske brodove i one koje im direktno signalizira Peking

Amerike skočila sa desetak milijardi dolara na preko 500 milijardi, znak za uzburunavanje u Vašingtonu bio je prekid diplomatskih odnosa Paname sa Tajvanom 2017. godine i ulazak u kineski geopolitički projekat „Jedan pojas, jedan put“.

AMERIČKO-KINESKI OBRAČUN U PANAMI

Donald Tramp je po svom običaju, eufemistički rečeno, na nediplomatski način stavio do znanja da Panamski kanal, na ovaj ili onaj način, mora da se vrati pod američku kontrolu. Panama neće biti pripojena SAD, ali će Panamski kanal ponovo biti „američki“. Naravno, Tramp

nije propustio priliku da optuži bivšeg demokratskog predsednika Kartera za „bad deal“ i saučesništvo u prevari Amerike: „Prevara na štetu naše zemlje mora da bude zaustavljena odmah.“

Ipak, umesto oružja, Vašington je u obračunu sa Pekingom u Panami upotrebio iste instrumente kao Kinezi: investicije i kapital. Najmoćniji američki fond BlackRock, uz pomoć par zapadnih kompanija, već je preuzeo kontrolu nad kanalom, a predsednik Hose Raul Mulino izveo je Panamu iz kineske inicijative „Jedan pojas, jedan put“.

Kineski režim se nije predao i ne odustaje od namere da u finalni dogovor sa Vašingtonom oko Panamskog kanala uvrsti svog pomorsko-trgovinskog giganta „Cosco“. U tu svrhu koristi kao sredstvo pritiska kažnjavanje Paname za „neverstvo“, blokirajući panamske brodove u kineskim lukama.

Amerikanci su već pripremili odgovor kreiranjem tzv. „Shield of the Americas“. Na papiru cilj organizacije američkih država, uključujući i Panamu, jeste da spreči krijumčarenje droge, dok je u suštini namera da se Kina udalji sa američkog kontinenta i da se drži što dalje.

KAPIJA SUZA

U prethodnih nekoliko godina, sve do poslednje krize u Persijskom zalivu, SAD su bile najangažovanije oko Bab el Mandeba ili Kapije suza, kako se zove prolaz

koji spaja Indijski okean i Crveno more. I pored toga što Amerikanci nemaju direktne ekonomske interese – moreuz je važan za evropske i azijske zemlje, pre svih EU i Kinu – američka flota ne samo što je prisutna već je i vodila veoma opsežne i ozbiljne vojne operacije protiv Huta.

„Sukob sa Hutima je najveći pomorski konflikt koji su SAD imale posle Drugog svetskog rata“, konstatovao je admiral Bred Kuper, komandant Centralne komande SAD i bivši komandant američke mornarice. Pomorske bitke sa Hutima omogućile su američkoj mornarici da razvije nove sisteme odbrane protiv dronova i u tzv. asimetričnim sukobima. U proleće prošle godine američka mornarica, uz logističku pomoć Izraela, uništila je gotovo kompletan arsenal Huta, od dronova do raketnih sistema, razorila luku Hodeidah i likvidirala čitav vojni komandni lanac.

Amerikanci se nisu zaustavili samo na upotrebi mornarice u regionu, već su rekalibrisali politiku u Afričkom rogu u svetlu sve izraženije uloge Huta kao produžene ruke Irana. Vašington je suspendovao sankcije prema Eritreji, a priznavanje Somalilanda od strane Izraela najava je da bi i SAD mogle da krenu tim putem.

Posle Tajvanskog moreuza i Panamskog kanala, „Kapija suza“ je najzapaljivija dodirna tačka između Kine i SAD. U Džibutiju se nalaze jedina stalna američka vojna baza u regionu ali i jedina kineska vojna baza van granica Narodne Republike. Džibuti je balansirao između dve strane sve do pre dve godine, kada je zabranio Amerikancima da deluju protiv Huta sa njegove teritorije. Vlada u Džibutiju poklekla je pod pritiscima Pekinga, koji je želeo da pruži zaštitu Hutima u svetlu dogovora koji predviđa da Huti ne napadaju kineske brodove i one koje im direktno signalizira Peking.

Okretanje Džibutija ka Kinezima navelo je Amerikance da ozbiljno uzmu u razmatranje odnose sa Somalilandom, tim pre što se u toj novoj zemlji nalazi luka Berbera, jedina pogodna za pomorsku bazu u južnom delu Adenskog zaliva. Indikativno je i to da je Somaliland uspostavio odnose sa Tajvanom.

Generalno, Afrički rog postaje sve zapaljiviji imajući u vidu da je Turska odavno uzela pod svoje Somaliju, dok je Kina, osim vlasti u Džibutiju, korumpirala i vođstvo Etiopije. U Sudanu se direktno suda-

raju interesi Rusije, Turske i Kine. Moskva želi da dobije koncesiju za izgradnju pomorske baze na obali Sudana, dok Peking i Ankara imaju ambiciju da pretvore afričku zemlju u vlastitog vazala. Ne treba potceniti ni interese i uticaj brojnih terorističkih i paravojnih grupa koje deluju u regionu, počev od najpoznatijeg Al Šababa.

HADSONOV MOREUZ I GRENLAND

Nema sumnje da bi „veliki sever“ i dalje bio ignorisan od Vašingtona, kao u prethodnim vekovima, da nije došlo do konvergencije nekoliko elemenata koji su ga pretvorili u jedan od „pupaka planete“: klimatske promene i otopljanje, plovnost Severnog ledenog okeana, uspon Kine kao planetarne sile i izazivača Amerike, padanje Rusije u zagrljaj Kine, bogata nalazišta retkih minerala i metala, izuzetna geografska predispozicija Arktika

Kada vodite mnogo ratova, povećava se mogućnost da ih gubite; i Rimljani su izgubili mnogo više ratova nego što su pobedili. Međutim, Amerikanci su izlazili kao poraženi samo iz taktičkih ili nepotrebnih ratova, kao što je poslednji sa Iranom ili prethodni sa Irakom i u Avganistanu, ali nisu izgubili nijedan strateški rat

u komunikaciji sa satelitima, uključujući i skidanje podataka, i odluka Vašingtona da preuzme kontrolu nad kompletnim američkim kontinentom.

U ovom veku je na Grenlandu svake godine nestajalo 270 milijardi tona leda. Progresivno otopljanje transformisalo je Severni ledeni okean u plovni put. Još uvek ne tokom cele godine, ali Rusi uz pomoć Kineza razvijaju i jačaju flotu ledolomaca sposobnih da produže plovni period.

Kina još od 2018. godine radi na realizaciji tzv. „Polarnog puta svile“. Za Peking je reč o strateški važnom putu, kako u civilnom tako i u vojnom kontekstu. Put preko Severnog ledenog okeana nije samo duplo kraći do velikih luka u zapadnoj i severnoj Evropi u odnosu na uobičajenu maršrutu preko Sueckog kanala, već omogućava Kini da zaobide sva uska grla pod kontrolom američke flote. U tom kontekstu Hadsonov prolaz i Gren-

land postaju sve važniji za Ameriku u pogledu obuzdavanja i držanja pod kontrolom Kine.

AMERIKANCI GUBE TAKTIČKE, ALI NE I STRATEŠKE RATOVE

Među američkim tribunima, nosiocima spomenice MAGA pokreta, inače velikim poštovaocima lika i dela Vladimira Putina i zagovornicima „appeasementa“ sa Kinom, sve je jača politička depresija. Najavljuje se kraj američke hegemonije ili se, štaviše, dekretuje ratom u Persijskom zalivu.

Sjedinjene Države su izgubile mnogo ratova koje su vodile od druge polovine 20. veka do danas – pobeda nad Miloševićim režimom je jedna od malobrojnih – ali su i pored toga i dalje ubedljivo najjača sila na planeti.

Reč je o kontradiktornoj afirmaciji samo na prvi pogled. Kada vodite mnogo ratova, povećava se mogućnost da ih gubite; i Rimljani su izgubili mnogo više ratova nego što su pobedili. Međutim, Amerikanci su izlazili kao poraženi samo iz taktičkih ili nepotrebnih ratova, kao što je poslednji sa Iranom ili prethodni sa Irakom i u Avganistanu, ali nisu izgubili nijedan strateški rat. To objašnjava zašto ratni porazi nisu negativno uticali na američku kolokaciju na planetarnoj pozornici, naprotiv. Hladni rat sa SSSR-om bio je strateški rat i iz njega su Amerikanci izašli kao veliki pobednici.

U datoj situaciji, za Amerikance nije toliko opasno da izađu kao poraženi iz sukoba sa Iranom, ali bi moglo da ima ozbiljne posledice, kao što smo već rekli, ako izgube kontrolu nad Ormuskim prolazom, jer je u sukobu sa Kinom važna i percepcija u očima partnera u Aziji, Africi i Evropi.

Trampova administracija se nalazi u nepovoljnoj poziciji jer protiv sebe ima većinsko javno mnjenje koje ne odobrava vazdušne napade na Iran. Američki građani ne prave razliku između ishoda sukoba striktno vezanog za Iran (promena režima) i odnosa snaga u Ormuskom moreuzu. U Beloj kući i Pentagonu, pre svega, i te kako su svesni razlike i zato su pribegli blokadi Ormuskog prolaza jer ne mogu da promene vlast u Teheranu, ali su u prilici da svaletroškove ratne avanture na ostatak sveta, od saveznika u Evropi do rivala u Aziji, čitaj: Kine. **N**

Ako pre upotrebe testiramo lekove, zašto ne testiramo i veštačku inteligenciju?

Imali smo period krajem 19. i početkom 20. veka kada su postojali džinovski monopoli – tada ne u sferi veštačke inteligencije, već u sektorima nafte, železnice i čelika. Pristup koji je tada primenjen, a koji se ispostavio kao veoma uspešan, bio je razbijanje tih monopola, ispričao je za *Nedeljnik* dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2007. godine i utemeljivač teorije dizajna mehanizama

Razgovarala Milica Rilak

Erik Maskin, profesor na Harvardu i dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2007. godine, priprema se da preuzme funkciju predsednika Međunarodne ekonomske asocijacije (IEA), čiji kongres je održan u Beogradu. Maskin je utemeljivač teorije dizajna mehanizama, svojevrsnog ekonomskog inženjeringa. Njegova teorija kaže da, umesto da se pitamo kuda će nas tržište odvesti, mi prvo definišemo cilj, bilo da je to pravedna raspodela resursa, efikasna prodaja državne imovine ili sprečavanje nove finansijske krize, a potom dizajniramo pravila koja će aktere, vođene sopstvenim interesima, dovesti do takvog rezultata.

Tokom kongresa, kao gost Srpske

akademije nauka i umetnosti (SANU) održao je predavanje tokom koga je suštinu dizajna mehanizama objasnio na primeru koji je blizak svakome: kako podeliti tortu između dvoje dece, Alis i Boba, tako da oboje budu zadovoljni? Problem je, kako je objasnio, u informacijama: vi kao roditelj ne znate kako oni „vide“ tortu. Možda Alis više voli čo-

Pretpostavljam da o pokojnicima ne bi trebalo govoriti loše, ali Alen Grinspen je imao previše vere u čiste tržišne sile

koladni deo, a Bob jagode. Ako vi isečete tortu napola, skoro je sigurno da će jedno dete misliti da je ono drugo dobilo više. Dizajn mehanizama nudi rešenje staro hiljadama godina, zabeleženo još u Starom zavetu, kada su Avram i Lot, želeći da podele zemlju, postigli dogovor da princip bude „jedan seče, drugi bira“.

Ako Bob seče tortu, on ima snažan podsticaj da je podeli na dva dela koja su, u njegovim očima, potpuno jednaka. Zašto? Jer zna da će Alis, koja bira prva, uzeti veći komad ako on postoji. Tako Bob osigurava pravednost, a da dizajner (roditelj) uopšte ne mora da zna preferencije dece. To je „obrnuti inženjering“: cilj je pravda, a mehanizam „seci i biraj“ nas do nje sa sigurnošću dovodi.

Neposredno nakon predavanja, razgovarali smo o tome kako dizajn mehanizama može pomoći institucijama da donose odluke u svetu koji je postao potpuno nepredvidiv.

Profesore Maskine, danas svedočimo tome da čak i ključne globalne ekonomske institucije, poput FED-a ili Evropske centralne banke, izbegavaju da daju procene ili njihove prognoze budu potpuno uzdrmane naglim geopolitičkim i energetske promenama. Kako dizajn mehanizama može pomoći i državama i institucijama u donošenju dobrih odluka u svetu gde su pravila igre tako nestalna i nepredvidiva?

U opštem smislu, odgovor je – da, dizajn

mehanizama može biti vodič. Na primer, u svetu koji je visoko neizvestan, dobro je imati neku vrstu osiguranja. Jedan od načina da se dođe do tog osiguranja jeste posredovanje diverzifikovanog portfolija. To, jednostavno rečeno, znači da ne ulažete sve svoje resurse u samo jednu oblast, već se obezbeđujete tako što razvijate kapacitete u više pravaca istovremeno. To je princip koji, verujem, veoma dobro funkcioniše u vremenima velike nesigurnosti.

Kada posmatrate te najvažnije institucije globalne ekonomije, uključujući MMF i Svetsku banku, da li one u dovoljnoj meri koriste mogućnosti dizajna mehanizama onako kako ste ga vi razvili?

O, mislim da ga koriste. Jedan od odličnih primera je Ben Bernanke, koji je bio na čelu FED-a u vreme velike finansijske krize 2008. i 2009. godine. On je razumeo da je način za borbu protiv vrlo realne opasnosti od ozbiljne depre-

Zalažem se za izborni sistem u kojem, umesto da birate pobednika relativnom većinom, birate onog ko ima podršku stvarne većine, a glasači se opredeljuju za više kandidata, koje rangiraju prema tome koji im je prvi izbor pa nadalje

sije – nalik onoj iz tridesetih godina prošlog veka – bilo povećanje likvidnosti. On je to i uradio kroz takozvano „kvantitativno popuštanje“. Taj potez je došao direktno iz principa dizajna mehanizama. I to je dalo rezultate. Naravno, to ne znači da recesije nije bilo. Svakako da je bilo, ali je bila daleko blaža nego što bi verovatno bila da je FED pod njegovim vođstvom reagovao onako kako je reagovao tridesetih godina. Tada su radili upravo suprotno i to je učinilo stvari zaista katastrofalnim. Dakle, tokom godina smo naučili kako da bolje upravljamo krizama.

Šta mislite o pristupu pokojnog Alana Grinspena, Bernankeovog prethodnika i takođe legendarnog pred-

sednika FED-a? Da li je i on bio „prijatelj“ vaše teorije?

Ne. On je preminuo pre neki dan, a pretpostavljam da o pokojnicima ne bi trebalo govoriti loše, ali... Bojim se da je on imao previše vere u čiste tržišne sile. Finansijska tržišta nisu samoregulišuća. Njima je potrebna pažljiva, marljiva „dodatna ruka“ kako bi se izbeglo njihovo urušavanje, a on to nije prepoznao. Svi smo platili posledice toga. Naravno, neću svu krivicu svaliti isključivo na njega, ali takva vrsta razmišljanja dovela je do nedovoljne regulacije finansijskih tržišta, a naročito do nedovoljne regulacije leveridža (finansijske poluge), što se ispostavilo kao veoma opasno.

Danas smo svedoci da su moć i kapital koncentrisani u rukama tek nekoliko tehnoloških giganta koji vode trku u sferi veštačke inteligencije (AI). Kako da regulišemo ili pristupimo industriji koja se razvija da leko brže nego što države mogu da pišu zakone i pravila? Postoji li mehanizam koji može da obuzda ove digitalne monopole bez gušenja tehnoloških inovacija?

Istorija je ovde ponovo dobar vodič. Imali smo period krajem 19. i početkom 20. veka kada su postojali džinovski monopoli – tada ne u sferi veštačke inteligencije, već u sektorima nafte, železnice i čelika. Pristup koji je tada primenjen, a koji se ispostavio kao veoma uspešan, bio je razbijanje tih monopola. Čuveni primer je Standard Oil, naftna kompanija Džona D. Rokfelera, koja je razbijena na manje delove. To nije ugušilo inovacije; naprotiv, nastavili smo da imamo ogroman stepen napretka. Te lekcije možemo primeniti i danas.

Međutim, verovatno je još urgentnije od samog stvaranja veće konkurencije pitanje toga da AI bude bezbedan. Kad god stavljamo novi lek na tržište, prvo se uverimo da je on testiran na bezbednost i efikasnost. To ne radimo sa AI proizvodima, a apsolutno bismo morali. Veštačka inteligencija može biti opasna po ljudska bića na isti način na koji to mogu biti i lekovi.

Mislite li da su države i institucije „stidljive“ jer je reč o novoj tehnologiji sa ogromnim uticajem, pa se plaše da uopšte pokušaju da dizajniraju pravila?

Bojim se da je trenutna administracija u Sjedinjenim Državama neprijateljski nastrojena prema samoj ideji regulacije. I to nije samo regulacija AI, već regulacija bilo čega. Ne postoji regulativa u vezi s klimatskim promenama, na primer – otarasili su se svega toga. Mislim da je to vrlo glupo i neinformisano neprijateljstvo, koje se primenjuje i na veštačku inteligenciju. U Evropi vidim više spremnosti za regulaciju, a i u Kini. Kina razvija AI, ali su oni mnogo pažljiviji nego SAD. Doduše, Kina verovatno spada u suprotan tabor – onaj sa previše regulacije i državne kontrole.

Vaš rad sugeriše da je globalizacija nenamerno povećala nejednakost u zemljama u razvoju, što je postalo gorivo za moderni nacionalizam. Da li je globalizacija uop-

šte popravljiva? Kako bi trebalo redizajnirati globalnu trgovinsku arhitekturu tako da njeni benefiti stignu do običnih radnika koji se okreću populizmu?

Činjenica je da su mnogi ljudi ostali zaboravljeni od globalizacije, ali i automatizacije. Mislim da je najbolji pristup za rešavanje te nejednakosti obrazovanje i obuka veština. Potpuno je jasno da su u poslednjim decenijama najbolje prošli visokoobrazovani i visokoobučeni ljudi. U meri u kojoj uspemo da otvorimo mogućnosti obrazovanja i treninga širem krugu ljudi, mi ćemo proširiti koristi novih tehnologija i globalizacije na više osoba i samim tim izbeći populizam. A populizam nosi sopstvene opasnosti, jer populistički pokušavaju da daju jednostavna rešenja za veoma kompleksne probleme.

Donald Tramp i Bregzit su posledica tehničkih grešaka u našim izbornim sistemima

Kako naterati kompanije da govore istinu?

EVO KAKO JE PROFESOR MASKIN TOKOM PREDAVANJA U SANU OBJASNIIO PRIMENU DIZAJNA MEHANIZAMA

„Sredinom devedesetih“, ispričao je Maskin, „usred telekomunikacione revolucije, države su shvatile da više nema smisla da vlade monopolišu radio-spektar. Kompanije su očajnički želele te frekvencije za mobilne telefone i satelitsku TV, a cilj države bio je ono što mi ekonomisti zovemo 'efikasan ishod': dodeliti licencu onome ko je najviše vrednuje, jer će taj korisnik verovatno stvoriti i najveću vrednost za društvo. Tu nastaje problem dizajna mehanizama: država ne zna koliko frekvencija vredi kojoj kompaniji. Ako ih prosto pitate, svi će lagati i preuveličavati cifre kako bi se dokopali licence.“

Možete pokušati sa klasičnim nadmetanjem gde svako kaže cenu i pobednik plaća ono što je ponudio. Ali razmislite: ako ste vi telekomunikaciona firma i licenca vam vredi 10 miliona dolara, vi nikada nećete ponuditi 10 miliona. Zašto? Jer ako pobedite i platite 10 miliona, vaša neto korist je nula.

Isto vam je kao da niste ni učestvovali. Zato ćete ponuditi manje – recimo 7 ili 8 miliona – nadajući se profitu. Pošto svi počnu da 'kalkulišu' i nude manje, država nema garanciju da će pobediti onaj ko zaista najviše vrednuje taj resurs.

Rešenje je pre oko 60 godina osmislio američki ekonomista Vilijam Vikri (Vickrey), za šta je kasnije dobio i Nobelovu nagradu. To je takozvana 'aukcija druge cene'. Pravilo je genijalno jednostavno: Svaka kompanija daje ponudu, pobednik je onaj ko ponudi najviše, ali on ne plaća svoju cenu, već iznos koji je ponudio drugi najbolji ponuđač.

Zašto bi iko govorio istinu u ovom sistemu? Pogledajmo logiku. Zamislite da licenca za vas vredi onih 10 miliona dolara: Zašto ne biste ponudili manje (npr. 8 miliona)? Smanjenje ponude vam ne smanjuje cenu koju ćete platiti, jer ona zavisi od tude ponude, a ne vaše. Ali, ako neko drugi ponudi 9 miliona, vi

ćete izgubiti. Da ste ponudili svojih realnih 10 miliona, pobedili biste i platili 9 miliona, ostvarivši 'profit' od milion dolara. Dakle, podmetanje niže ponude vam samo šteti.

Zašto ne biste ponudili više (npr. 12 miliona)? Ako neko drugi ponudi 11 miliona, vi ćete pobediti, ali ćete morati da platite 11 miliona za nešto što vama vredi samo 10. Izgubili ste milion dolara.

Dakle, u Vikrijevom mehanizmu, kompanije nemaju podsticaj ni da preценjuju ni da potcenjuju. One će ponuditi tačno onoliko koliko im licenca vredi. Kada svi govore istinu, država sa apsolutnom sigurnošću zna kome treba da dodeli licencu kako bi društvo izvučlo najveću korist.

To je suština dizajna mehanizama: rešenja su često ekstremno jednostavna, ali neverovatno domišljata. Ona ne menjaju ljudsku prirodu, već menjaju pravila igre tako da se istina i opšte dobro najviše isplate“, zaključio je profesor Maskin. **N**

Nedavno ste u autorskom tekstu za *The Economist* upozorili da su izborni sistemi koji se oslanjaju na većinski sistem glasanja (plurality voting) tehnički manjkavi i da guraju društva ka ekstremnoj polarizaciji. Da li je uspon populističkih i autokratskih lidera zapravo posledica greške u dizajnu našeg glasanja? Koji sistem bi bio bolji?

Neću tvrditi da je to jedini razlog, ali verujem da pogrešan glasački sistem može učiniti problem populizma gorim. Odličan primer su Sjedinjene Države 2016. godine. Kada se Donald Trump prvi put kandidovao, prvo je morao da dobije republikansku nominaciju. Bilo je 17 kandidata u tri. Ostalih 16 su svi bili prilično slični, mejnstrim republikanci, dok je Trump bio potpuno drugačiji. Sistem relativne većine, koji SAD koriste, dao mu je ogromnu prednost jer su se glasovi onih koji su bili protiv njega rasuli na tih 16 kandidata. Niko od njih nije prošao dobro. Trump nije dobio većinu unutar stranke, ni izbliza, ali je dobio dovoljno da osvoji nominaciju. Tako je postao predsednik – osvajanjem nominacije.

Ja se zalažem za izborni sistem u kojem, umesto da birate porednika relativnom većinom, birate onog ko ima podršku stvarne većine, a glasači se opredeljuju za više kandidata, koje rangiraju prema tome koji im je prvi izbor pa nadalje. Tako bi bio izabran kandidat koji bi pobedio svakog drugog kandidata u direktnom duelu „jedan na jedan“ jer je prihvatljiv najvećem broju ljudi (tzv. Kondorseov pobjednik, Condorcet Voting). To je, verujem, suština većinske vladavine.

Vaš argument je i da bi takav „dizajn mehanizma“ glasanja sprečio i haos oko Bregzita?

Upravo tako. Napisao sam uvodnik o tome za „Financial Times“. Sa Bregzitom su postojale tri opcije: ostati u EU (Remain), takozvani „tvrđi“ Bregzit (izlazak uz prekid svih veza, hard Brexit) i „meki“ Bregzit (izlazak uz zadržavanje određenih veza, soft Brexit). Da je Britanski parlament imao priliku da razmatra sve tri opcije istovremeno, gotovo sigurno bi izabrali „meki“ Bregzit. Britanija bi bila u boljem položaju, a i Evropa. Ali, ponavljam, bio je to neuspeh glasačkog sistema. **N**

Kako uz pomoć Lean metodologije smanjiti operativne troškove bez ugrožavanja kvaliteta usluge

Piše Nikola Marjanović, Tecor Consulting

Bilo da govorimo o restoranima, barovima, spa centrima, sektoru domaćinstva ili drugim hotelskim operacijama, izazov je isti – kako smanjiti troškove bez ugrožavanja kvaliteta usluge. Ako se troškovi ne prate i ne kontrolišu, profitabilnost se smanjuje, a može biti ugrožena i održivost poslovanja. Zato sa „rezanjem“ troškova moramo biti pažljivi i mudri i pristupiti mu sistematično, na osnovu pouzdanih analiza, a Lean metodologija pruža takav okvir.

Objasnimo to na primeru jednog restorana iz naše prakse.

Ne postoje dva ista restorana, pa je pre analize potrebno definisati tip objekta, koncept usluge i model rada. U jednom restoranu salata može biti unapred pripremljena, dok se u drugom priprema tek nakon porudžbine. Razlike postoje i u jelovniku, vremenu pripreme i organizaciji rada.

Kada se način rada restorana sagleda u odnosu na njegovu kategoriju, koncept i poslovne ciljeve, mapiranjem procesa mogu se jasno definisati sve operacije – od nabavke namirnica, preko prijema i usluživanja gostiju, do naplate i ispraćanja.

Zadovoljstvo gosta moguće je povećati dodatnim angažovanjem zaposlenih i ubrzanjem usluge, ali takav pristup često povećava operativne troškove, a rekao bih da to ne želimo. Zato treba kvantifikovati sve operacije i utvrditi koje aktivnosti stvaraju vrednost za gosta, a koje predstavljaju nepotrebno trošenje vremena, energije i drugih resursa.

Pripremne poslove treba realizovati u periodima manjeg opterećenja, a zatim analizirati rute konobara, raspored opreme i razmenu informacija između zaposlenih.

U nedavno realizovanom projektu u jednom restoranu, analiza je pokazala da je zbog postojeće organizacije rada za isti obim posla bilo angažovano 20% više za-

poslenih nego što je bilo potrebno. Pokazalo se da su značajna rasipanja nastajala usled loše organizacije i podele posla.

Uvedeno je nekoliko jednostavnih ali značajnih promena. Hostesa je gostima odmah uručivala jelovnike, escajg je pripreman u mirnijim periodima, vitrina sa kolačima postavljena je na vidljivije mesto, rute konobara su optimizovane, šank je organizovan po pravilima 5S, a uvedeni su i uređaji za daljinsko poručivanje.

Rezultat optimizacije bio je izuzetan. Potreban broj angažovanih zaposlenih smanjen je za osam, što je donelo uštedu od oko 15.000 evra mesečno. Zahvaljujući standardizaciji načina rada, procesi su se nesmetano odvijali čak i u najvećoj gužvi.

Ovaj primer pokazuje da smanjenje troškova ne mora da podrazumeva pad kvaliteta usluge. Naprotiv, bolja organizacija procesa doprinosi većjoj efikasnosti, nižim troškovima, rasterećenju zaposlenih i boljem iskustvu gosta.

Konkretno primere unapređenja hotelskih operacija, iskustva hotelijera iz regiona i primenu savremenih tehnologija i veštačke inteligencije donosi konferencija „Lean u hotelijerstvu – Od optimizacije procesa do transformacije iskustva gosta“, 20. i 21. oktobra 2026. godine u hotelu Tonanti u Vrnjačkoj Banji.

Kako investirati mali novac u Srbiji?

Finansijsko tržište u Srbiji polako sazreva i počinje da liči na tržišta u svetu. Ono što je odavno promenilo pravila igre prvenstveno u Americi, a potom u Evropi, alat je koji je doneo korenite izmene: investicioni fondovi

Kada se u našem društvu pokrene priča o investiranju, većina ljudi ima istu asocijaciju – berzanski brokeri sa Volstrita koji upravljaju milionima ili kupovina preskupih stanova u novogradnji. Zbog tog mita, prosečan čovek u Srbiji često odustaje pre nego što i počne, verujući da je investiranje luksuz rezervisan za bogate. Svoj teško stečeni novac ostavlja na bankovnom računu. To se smatra sigurnom varijantom u kojoj se ne gubi novac. Međutim, baš tu je glavna zamka – inflacija taj novac polako obezvređuje, bilo da živite u Srbiji, bilo negde u

Evropi ili SAD.

Ipak, finansijsko tržište u Srbiji polako sazreva i počinje da liči na tržišta u svetu. Ono što je odavno promenilo pravila igre prvenstveno u Americi, a potom u Evropi, alat je koji je doneo korenite izmene: investicioni fondovi. Oni su kreirani upravo sa ciljem da omoguće svakome – bez obzira na dubinu džepa – da, kako se to opisuje u stručnim radovima, postane investitor. U svakodnevnom životu objašnjenje je jednostavnije, da se i sa malim iznosima ostvari poprilično stabilno uvećanje uloženog novca. U Americi, Evropi pa i kod naših suseda poput Hrvatske, Slovenije, Rumunije, Bugarske,

ulaganje u investicione fondove više nije tema – jer se ulaže. Tamo je tema u koji fond, koliko...

ŠTA JE ZAPRAVO INVESTICIONI FOND? (JEDNOSTAVNA MATEMATIKA)

Najlakši način da razumete investicioni fond jeste da ga zamislite kao zajedničku kasu. Imate primera radi 50 ili sto evra i hoćete da kupite akcije giganta kao što su Apple i Google, ili što je nemoguće da sa malim novcem učete u građevinske projekte. To ne radite sami jer nije izvodljivo, ali taj novac možete da uložite u fond.

Fondovi prikupljaju uloge hiljada ljudi i tako stvaraju moćan kapital. Tim novcem zatim upravljaju licencirani domaći stručnjaci (portfolio menadžeri). Oni kupuju stotine različitih stabilnih imovina. Kada kupite makar i najmanji delić fonda, vi automatski postajete suvlasnik svega onoga što taj fond poseduje i srazmerno sa uloženim vaš novac se uvećava.

Kod nas, iako su prošle decenije, i dalje je sveže pamćenje na razne piramidalne šeme poput Dafimenta i Jugoskandika. Kod dela građana fond je asocijacija na tu prevaru. Međutim, čak i da se ne veruje institucijama, rad fondova je strogo regulisan, a novac koji se uplaćuje ide preko računa u bankama,

koje su i depozitari. Ulaganje u fond nije ni nalik piramidalnim šemama iz prošlosti.

KAKO ULOŽITI MALI NOVAC I ŠTA JE SVE DOSTUPNO NA NAŠEM TRŽIŠTU?

U domaćoj praksi, fondovi koji posluju pod strogom kontrolom Komisije za hartije od vrednosti Republike Srbije podeljeni su tako da bukvalno svako može da pronađe opciju po meri svog novčanika:

- Globalna tržišta na dlanu (Otvoreni i indeksni/ETF fondovi): Nemaju mili-
onske cenzuse. Možete početi sa ulo-
zima od svega nekoliko hiljada dinara
ili 50 evra. Vaš novac se preko njih au-
tomatski plasira u korpe najjačih svet-
skih kompanija i raste zajedno sa glo-
balnom ekonomijom.
- Domaći AIF fondovi: Najveća revo-
lucija na domaćem tržištu desila se
u sektoru Alternativnih investicio-
nih fondova (AIF). Ranije je za ula-
zak u građevinske projekte ili komer-
cijalne nepokretnosti bio potreban
ogroman kapital. Danas, zahvaljuju-
ći novim zakonskim rešenjima, speci-
jalizovani domaći alternativni fondo-
vi omogućavaju ulagačima da zaobiđu
astronomске cene kvadrata. Ume-
sto kupovine celog stana, vi ulažete u
fond koji finansira objekte u izgrad-
nji, atraktivna građevinska zemljišta
i komercijalne projekte. Na taj način,
ostvarujete profit od rasta vrednosti
nekretnina i prinosa, iako ste uložili
samo manji iznos.

PREGLED DOMAĆIH OPCIJA: KUDA IDE VAŠ NOVAC?

Da bismo videli kako to izgleda u prak-
si na našem tržištu, pogledajmo tri glav-
na pravca kroz koje fondovi plasiraju vaš
novac: ▼

RAD FONDOVA JE STROGO
REGULISAN, A NOVAC KOJI SE
UPLAĆUJE IDE PREKO RAČUNA U
BANKAMA, KOJE SU I DEPOZITARI.
ULAGANJE U FOND NIJE NI NALIK
PIRAMIDALNIM ŠEMAMA IZ
PROŠLOSTI

GLAVNI ŠTIT MALOG INVESTITORA: DIVERSIFIKACIJA

Najveći strah svakog početnika je: „Šta
ako sve izgubim?“ Kod fondova je taj ri-
zik sveden na minimum zahvaljujući di-
versifikaciji (raspodeli rizika).

Ako uložite sav novac u kupovinu jed-
ne akcije ili u samo jedan lokalni biznis
koji loše posluje – u problemu ste. Ali
kada novac uložite u domaći fond, me-
nadžeri ga raspoređuju na desetine ra-
zličitih strana. Ako jedan projekat ili
jedna kompanija privremeno uspo-
ri, preostali uspešni segmenti vuku vaš
profit napred.

MOĆ PERIODIČNOG ULAGANJA: KAKO MALI IZNOSI POSTAJU VELIKI?

Najbolji način za upravljanje malim nov-
cem je takozvani „plan štednje“. Ako sva-
kog meseca odvojite iznos koji biste ina-
če potrošili na sitnice i uplatite ga u fond,
pokreće se magija kumulativnog rasta.
Tokom godina, redovni mali ulozji, zajed-
no sa prinosima koje fond ostvaruje, pre-
rastaju u ozbiljniji kapital koji donosi fi-
nansijsku sigurnost.

Proces je danas maksimalno pojedno-
stavljen i digitalizovan. Sve se završava
kroz nekoliko koraka, a stanje svoje inve-
sticije možete pratiti u svakom trenutku.

Činjenica je da danas finansijska slo-
boda ne počinje sa milionima na raču-
nu – ona počinje odlukom da prestanete
da budete pasivni posmatrač i dozvolite
svom novcu da radi za vas kroz domaće
investicione fondove. ■

Tip fonda u Srbiji	Minimalni prag	Gde investira?	Glavna prednost
Novčani fondovi	Izuzetno nizak (par hiljada RSD)	Sigurni bankarski depoziti i kratkoročni zapisi	Sigurnija alternativa klasičnoj štednji uz brzu dostupnost novca
Balansirani i Akcijski (uključujući ETF)	Veoma nizak (već od 20–50 evra)	Korpa najjačih svetskih i domaćih akcija	Dugoročan rast imovine i direktna zaštita od inflacije kroz berzu
Alternativni fondovi (AIF za nekretnine i biznis)	Srednji cenzus (zakonski spušten)	Objekti u izgradnji, domaći projekti i građevinska zemljišta	Visoki razvojni prinosi bazirani na realnoj imovini, van dnevnih šokova na berzi

KAKO PREŽIVETI ZEMLJOTRES

Kada naš čovek, pod utiskom događaja kao što je zemljotres u Venecueli, počne da razmišlja o bezbednosti sebe i svojih bližnjih, važno je da počne od godine gradnje zgrade u kojoj živi. Najrizičniji su objekti građeni pre 1963. godine

Piše Zoran Radovanović

Snažno se tresla zemlja u Venecueli izvečeri 24. juna ove godine. To je područje na granici dve tektonske ploče i ima dugu istoriju sličnih udara. Najtragičnijem do sada, zabeleženom 1812. godine, procenjena magnituda bila je 7,7 po Rihterovoj skali. Razrušio je obalnu regiju La Gvajru i priobalni Karakas na Karipskom moru, odnevši sa sobom između 15.000 i 20.000 ljudskih života.

Zemljotres na početku ovog leta pogodio je isto područje. Označava se kao „dublet“, jer su se dva izuzetno jaka potresa – uz kasnije očekivanih dvadesetak manjih – desila u razmaku manjem od jednog minuta. Prvi je dostigao magnitudu od 7,2, a drugi od 7,5 Rihterove skale. Ovakav redak seizmički fenomen posebno je opasan, jer prvi udar rastrese strukturu zgrade, a drugi je, dok još po-

drhtava, konačno slomi.

Prema zvaničnim izveštajima, broj poginulih u trenutku pisanja ovog članka dostigao je 3000, dok ih je oko 4000 povređeno. Tek će se utvrđivati stvarne posledice ovog zemljotresa na fizičko i psihičko zdravlje građana, ekonomske gubitke zemlje i izgubljen socijalni kapital.

MERENJE ZEMLJOTRESA

Pomenuli smo da je zemljotres u Venecueli imao magnitudu od 7,2, odnosno 7,5 po Rihteru, a saopšteno je da je na površini zemlje, u blizini gradića San Felipe, kao epicentru zemljotresa, intenzitet po Merkaliju dostigao ekstremne nivoe praćene „nasilnim i divljim podrhtavanjem tla“. Odmah se postavljaju dva pitanja: prvo, koja je razlika između magnitude i intenziteta i, drugo, koja je razlika između Rih-

tera i Merkalija.

Na našem „običnom“ jeziku između dve zajedničke imenice nema bitne razlike – magnituda se prevodi kao jačina ili veličina, a intenzitet kao jačina, silina ili žestina. Međutim, za seizmologe je razlika bitna, pa ćemo se držati njihove terminologije.

Rihterovom skalom meri se magnituda, odnosno oslobođena energija u dubini Zemlje, u samom žarištu ili hipocentru. Merenje se obavlja objektivno, instrumentom (seizmografom). Raspon skale nema gornju granicu, ali je određuju fizičke osobine Zemljine kore, pa je ograničena na oko 10 stepeni. Po svojoj prirodi, skala je logaritamska: svaki sledeći broj označava oko 32 puta više oslobođene energije od prethodnog.

Zemljotresi ispod 2,0 stepena po Rihteru nazivaju se mikropotresi. Njih registruju isključivo osetljivi seizmografi. U

stanju potpunog mirovanja, kada sedi ili leži na višim spratovima zgrada, čovek može da oseti zemljotres jačine 2,0 stepena. Kada je magnituda između 2,0 i 3,0, u zatvorenom prostoru se zapazi lagano lutanje luster a ili blago podrhtavanje kreveta, često nalik prolasku teškog kamiona ulicom.

Merkalijevom skalom mere se stepen oštećenja i doživljaj ljudi na površini. Merenje intenziteta je subjektivno, zasnovano na posmatranju štete na zgradama i ponašanju ljudi. Skala je podeljena na 12 stepeni označenih rimskim brojevima, od I do XII, od neprimetnih potresa do potpunog uništenja pejzaža i gradova. Za razliku od Rihterove skale, kojom je svakom zemljotresu, shodno magnitudi, određen jedan stepen, po Merkaliyu zemljotres ima mnogo različitih stepena – najjači je u epicentru, pa opada sa udaljenošću.

VELIKI ZEMLJOTRESI U ISTORIJI PLANETE

Najsmrtonosniji zemljotres u istoriji čovečanstva desio se 1556. godine u kineskom regionu Šansi. Procenjena magnituda mu je oko 8,0, a odneo je oko 830.000 života. Razlog tako visoke smrtnosti krije se u gustini stanovništva, a posebno u okolnosti da su mnogi živeli u dubokim pećinama iskopanim u mekoj glini. Tu su, živi zakopani, masovno našli smrt.

Kada je zemljotres jačine 7,5 stepeni pogodio grad Tangšan u Kini 1976. godine, zvanično je saopšteno da je bilo 242.000 žrtava. Nezvanične procene su bar dvostruko i, čak, skoro trostruko veće. U milionskom gradu Tangšanu zgrade su bile građene slaganjem kamenih blokova, bez razmišljanja o njihovoj stabilnosti i otpornosti na kretanje tla.

Prestonicu Haitija Port-o-Prens zadesio je zemljotres od 7,0 stepeni 2010. godine. Prenaseljenost i loša, nekvalitetna gradnja učinile su da broj poginulih bude između 220.000 i 316.000.

Zemlja se tresla istom jačinom u vizantijskoj Antiohiji, u današnjoj Turskoj, davne 526. godine. Veliki broj žrtava – oko 250.000 – pripisuje se prilivu posetilaca u grad iz provincije zbog hrišćanskog praznika, ali i obuhvatnom požaru.

Zemljotres u kineskom Hajjuenu 1920. godine imao je magnitudu od 7,8 stepeni i odneo je između 180.000 i 200.000

života. Tada su svoj danak uzela klizišta ogromnih razmera koja su gutala cela naselja.

Tragediji u Hajjuenu vremenski i prostorno blizak je zemljotres jačine 7,9 stepeni u japanskom Kantuu 1923. godine. Stradalo je oko 143.000 ljudi, mahom zbog siline požara širenog velikom brzinom, jer su kuće bile građene od drveta i papira.

Posle haicanskog, najsmrtonosniji zemljotres u ovom veku desio se u Kahramanmarašu, na području Turske i Sirije. Tokom serije potresa, od kojih je najjači imao 7,8 stepena, stradalo je preko 62.000 ljudi.

Od svih nabrojanih, po magnitudi od 8,5, jači je bio zemljotres u Lisabonu 1755. godine. Zbog samog potresa, cunami i požara život je izgubilo između 30.000 i

Ako se oslonimo na subjektivni doživljaj i opis štete na površini, koji pruža Merkalijeva skala, najviši, VIII stepen (da podsetimo, od XII mogućih) treba očekivati u Šumadiji, a ogledao bi se u velikim oštećenjima na starim kućama, rušenju dimnjaka, pucanju zidova i delimičnom rušenju loše građenih objekata

60.000 ljudi.

Redosled po jačini (magnitudi). Američka geološka služba (USGS) ograničila je rangiranje prvih 10 zemljotresa po magnitudi na period od poslednjih 126 godina.

Na prvom mestu je katastrofalan potres koji je pogodio Valdiviju u Čileu 1960. godine. Imao je magnitudu od 9,5 i odneo je 1655 života. Najsnažniji je ikada zabeležen takav događaj. Izazvao je masovna razaranja i cunami koji se preneo do Havaja i Japana. Preko dva miliona ljudi ostalo je bez krova nad glavom.

Sledi Zaliv princa Vilijama na Aljasci (Prince William Sound), poznat u svetu od 1964. godine, kada je na tom širokom prostoru fjordova, lednika, ostrva i morskih površina zabeležen zemljotres jačine 9,2 stepena. Podrhtavanje je trajalo skoro pet minuta, izazvalo je ogromna klizišta i potopilo obale cunamijem. Štete su nastale širom Pacifičkog bazena.

Zemljotres na Sumatri, preciznije na

Andamanskim ostrvima u Indoneziji, 2004. godine, označen je stepenom 9,1. Pokrenuo je najrazorniji cunami u modernoj istoriji, sa talasima visine do 30 metara, koji je opustošio obale 14 zemalja Indijskog okeana, od južne Azije do istočnih obala Afrike. Stradalo je, uglavnom se udavilo, oko 230.000 ljudi.

Iste magnitude bio je zemljotres u Pacifiku blizu japanskog Tohokua 2011. godine. Katastrofalan cunami ošteti je nuklearnu elektranu Fukušima, što je stvorilo jednu od najkompleksnijih modernih ekoloških kriza. Broj žrtava bio je oko 18.400.

Istorijski gledano, prvi zemljotres za koji se zna da je dostigao jačinu od 9,0 stepeni desio se na poluostrvu Kamčatka, na krajnjem istoku tadašnjeg Sovjetskog Saveza, 1952. godine. Zapisano je da nije bio praćen ljudskim žrtvama, ali je pokrenuo masivan cunami koji je doveo do materijalnih gubitaka mnogo hiljada kilometara južnije, sve do Havaja.

Od šestog do 10. mesta su pet lokacija sa godinama pojave i magnitudama ispisanim u zagradi: čileanski Biobio (2010; 8,8), Esmeraldas duž ekvadorsko-kolumbijske granice (1906; 8,8), Pacovska ostrva u sklopu Aleutskih ostrva na Aljasci (1965; 8,7), indonežanska Sumatra (2012; 8,6) i područje Himalaja, preciznije Asam u Tibetu i Arunačal Pradeš u Indiji (1950; 8,6).

NAJRIZIČNIJE ZONE ZA ZEMLJOTRESE U SVETU

Zemljotresi se ne dešavaju po tipu slučajne raspodele, već na granicama tektonskih ploča. Najtrusnije područje na svetu je tzv. pacifički vatreni prsten koji obuhvata ceo obod Pacifika od zapadnih obala obe Amerike (Čile, Kalifornija, Aljaska), preko Japana, Filipina i Indonezije, do Novog Zelanda. U tom prstenu se nalazi 75 odsto aktivnih vulkana i odigrava se 90 odsto svih zemljotresa. Jedino se na obalama Pacifika dešavaju potresi sa magnitudom preko 9,0 stepeni.

Drugu rizičnu zonu predstavlja Alpsko-himalajski pojas. Pruža se od Atlantika, preko Mediterana i Balkana, do Irana, Pakistana i Himalaja. Na tom području sudaraju se četiri ploče: Afrička, Arabijska, Indijska i Evroazijska. U ovom delu sveta, u zoni visoke ugroženosti nalaze se Turska, Grčka, Albanija, Italija i Rumunija, ali i delovi nekih članica naše bivše Federacije.

Kao treća rizična zona izdvajaju se Srednjookeanski grebeni. Retko direktno ugrožavaju ljude, osim na mestima kakav je Island, gde podvodni planinski lanci izbijaju na površinu.

GDE JE TU NAŠ REGION

Balkan se nalazi na spoju Afričke i Evroazijske tektonske ploče. Seizmička aktivnost počiva mu na nestabilnosti nekoliko manjih mikroploča, od kojih je najznačajnija Jadranska.

Istorijski gledano, najrazorniji potres na području bivše Jugoslavije zadesio je Dubrovnik 1667. godine. Magnituda mu je procenjena na 7,4. Potres je uništio veliki deo grada, a požar i cunami doneli su dodatne štete, tako da je Dubrovačka republika, uz gubitak 3000–5000 stanovnika, bila i finansijski srušena.

Ako za kriterijum uzmemo broj žrtava, sledi zemljotres u Skoplju 1963. godine. Magnituda mu je bila relativno niska, 6,1, ali je doveo do smrti 1070 i povređivanja preko 3000 ljudi. Uništeno je oko 80 odsto zgrada i urbane infrastrukture. Taj događaj pamtimo po izraženoj solidarnosti iz celog sveta. Međunarodni eksperti, posebno Japanci, pomogli su da se Skoplje izgradi po modernim urbanističkim i anti-seizmičkim principima.

Zemljotres na Crnogorskom primorju 1979. godine, sa magnitudom 7,0, imao je epicentar u moru između Bara i Ulcinja. Poginulo je 136 osoba – 101 u Crnoj Gori i 35 u Albaniji – a stari delovi primorskih gradova od Ulcinja do Kotora bili su teško oštećeni. Velike razmere razaranja bile su razlog da se dve godine kasnije donesu strogi građevinski propisi koji su i danas osnova bezbednosti starijih zgrada.

Skadar je 1905. godine pogođen zemljotresom od 6,6 stepeni. Stradalo je 120 ljudi, a hiljade su ostale bez kuća, ne samo u tom delu severne Albanije, već i sa severne strane Skadarskog jezera.

Skorašnji potresi – u Draču 2019. i u Petrinji 2020. – bili su jačine 6,4, odnosno 6,2 stepena. U Draču je poginula 51 osoba, a u Petrinji i okolini bilo ih je sedam. Žrtve su se nalazile u starim ili nepropisno građenim objektima.

A GDE JE SRBIJA

Prema procenama Republičkog seizmološkog zavoda i geološkim istraživanjima, Srbija se nalazi u zoni umerene seizmičnosti.

Maksimalna teoretska magnituda potresa ovde iznosi oko 6,0 stepeni po Rihteru. Zemljotresi jači od 7,0 stepeni kod nas se ne mogu dogoditi, jer nemamo dovoljno dugačke i duboke rasede.

Na to ukazuju i sva poznata iskustva. Centralna Srbija i Šumadija su najtrusnija područja u zemlji i tu su beleženi najjači potresi – Lazarevac (1922. jačine 5,7), Rudnik/Gornji Milanovac (1927. jačine 5,9) i Kraljevo (2010. jačine 5,4) – ali nikada nisu prešli projektovanu maksimalnu granicu od 5,9–6,0 stepeni po Rihteru.

Ako se oslonimo na subjektivni doživljaj i opis štete na površini, koji pruža Merkalijeva skala, najviši, VIII stepen (da podsetimo, od XII mogućih) treba očekivati u Šumadiji, a ogledao bi se u velikim oštećenjima na starim kućama, rušenju dimnjaka, pucanju zidova i delimičnom rušenju loše građenih objekata.

Umeren je rizik za uže područje Beograda. Izražava se mogućom magnitudom od 4,5–5,0 po Rihteru, odnosno maksimalnim intenzitetom od VII stepeni po Merkaliju. Merkalijeva „sedmica“ izaziva strah kod ljudi, pucanje maltera i sitnija oštećenja na objektima. Takav intenzitet doživljava se kao snažno ljuljanje na višim spratovima nebodera i predstavlja „tranzitni“ efekat snažnijeg potresa negde u Šumadiji.

Seizmički gledano, Vojvodina je najbezbedniji region Srbije. Tu je moguća magnituda 4,0–5,0 a maksimalni intenzitet je VI stepen Merkalijeve skale. Ljudi osećaju „šesticu“, vide da predmeti padaju sa polica, ali nema strukturnog rušenja zgrada. Stabilnost je najmanja po obodu Fruške gore i u delovima Banata. U Delbajci se 1901. godine desio potres od 5,0 po Rihteru.

KOJE POUKE SU GRAĐEVINCI IZVUKLI IZ ZEMLJOTRESA

Statičari i drugi stručnjaci insistiraju da se zgrade ne podižu da bi bile „neuništive“, već da bi apsorbivale energiju i sačuvali živote. Do tog saznanja došlo se postupno, učenjem na greškama.

Posle zemljotresa u San Francisku 1906. godine uvedeni su prvi propisi o obaveznoj ugradnji protivpožarnih zidova i izolaciji gasnih mreža. Razlog je bio što je taj potres ubedljivo pokazao – uostalom kao i mnogi prethodni – da veću materijalnu, ali i zdravstvenu štetu od samog rušenja prave naknadno nastali po-

žari.

Zemljotres u japanskom Kantu 1923. godine povezuje se sa nastankom prvog seizmičkog koda. Od tada se pri projektovanju zgrada proračunava bočno ljuljanje, odnosno uzima se u obzir delovanje horizontalnih sila.

Amerikanci su tokom potresa u El Centru 1940. godine snimili zapis dinamičke ubrzanja tla (stručno rečeno, digitalni akcelorogram). Ti podaci poslužili su kao matematička osnova za proračunavanje jačine betonskih stubova.

U zemljotresu u Kobeu (Japan, 1995) pokazalo se da stari betonski stubovi pucaju pod pritiskom. Kao rezultat tog saznanja, nastala je tehnologija omotavanja stubova čeličnim i karbonskim vlaknima, kako bi postali elastični.

Danas se seizmička izolacija baze postiže postavljanjem zgrade na džinovske gumene ili čelične ležajeve kao na amortizere. Kada se zemlja trese, pomera se izolator, dok zgrada iznad njega ostaje stabilna. Za vrlo visoke zgrade koriste se prigušivači (engl. tuned mass dampers). To su ogromna klatna na vrhovima nebodera. Kada vetar ili zemljotres gurnu zgradu na jednu stranu, klatno se pomera na suprotnu stranu.

MITOVI O ZEMLJOTRESU

Ukorenjene su mnoge pogrešne predstave o zemljotresima. Neke od njih su imale osnova u prošlosti, ali danas ne važe. Njihovo odbacivanje istovremeno predstavlja i način da čovek u kritičnoj situaciji

U modernim zgradama od armiranog betona, stajanje u okviru vrata može da bude rizično, jer ona, usled ljuhanja, mogu silovito da se zalupe i povrede čoveka. Ako nema stola kao zaštite, treba čučnuti uz unutrašnji noseći zid, dalje od prozora i spoljnih zidova, i rukama pokriti glavu i vrat

ji sačuva život. Navešćemo šest najčešćih zabluda.

Mit 1. „Trougao života“ je najbezbednije mesto za skrivanje. Zabluda potiče iz vremena kada su ljudi stradali zbog potpunog urušavanja spratova (tzv. „palačinka“ efekat). Danas retko padaju plafoni, pa je izgubio vrednost savet da se legne pored ormana, kreveta ili stola, jer se oni ne smrkaju potpuno, pa tu postoji prazan prostor (trougao) koji nas štiti. Savet je pogrešan zato što se, tokom potresa, zgrade intenzivno ljuhanju, pa predmeti lete horizontalno. Tako mogu da nas povrede komad nameštaja, luster, malter ili staklo ako ležimo pored, umesto ispod čvrstog stola, poštujući zvanično pravilo „zalegni, pokrij se, drži se“ (engl. drop, cover, hold on).

Mit 2. Štok od vrata je najsigurnija tačka u stanu. Savet je važio u vreme kada su kuće građene od nepečene cigle ili drveta, pa su okviri vrata često bili jedini ojačani delovi kuće. U modernim zgradama od armiranog betona, stajanje u okviru vrata može da bude rizično, jer

ona, usled ljuhanja, mogu silovito da se zalupe i povrede čoveka. Ako nema stola kao zaštite, treba čučnuti uz unutrašnji noseći zid, dalje od prozora i spoljnih zidova, i rukama pokriti glavu i vrat.

Mit 3. Zemljotresi se dešavaju samo tokom „vremena za zemljotrese“, kada je vreme toplo, suvo i mirno. Uzrok potresa su sudari tektonskih ploča daleko ispod površine Zemlje, tako da klimatske, ni vremenske prilike na njih ne utiču.

Mit 4. Životinje imaju „šesto čulo“ i mogu predvideti zemljotres satima unapred. Psi beže iz kuća, a ptice uznemireno lete pre potresa zato što osećaju fine vibracije ili čuju niskofrekventne zvuke nedostupne ljudskom uhu. Čovek reaguje nekoliko sekundi ili minuta kasnije, kada do njega dospeju frekvencije koje je sposoban da oseti, odnosno čuje.

Mit 5. Zemlja se otvara i guta ljude. To se dešava samo u filmovima strave i užasa. Duboki rascepi su protivni zakonima fizike, a moguće su samo deformacije, podizanja i spuštanja tla, uz eventualne plitke pukotine nastale usled klizišta ili sleganja zemlje.

Mit 6. Čim počne potres, treba odmah istrčati napolje. Beg je instinktivna, ali necelishodna reakcija jer najveći broj ljudi strada u pokušaju da napusti objekat tokom samog potresa. Treba u zgradi, recimo pod stolom, sačekati da prođe glavno podrhtavanje, pa tek kada se tlo smiri, smireno napustiti objekat stepenicama, a nipošto liftom.

ZEMLJOTRESI SA MEDICINSKE TAČKE GLEDIŠTA

Ovoga aprila je objavljena velika studija o kraš sindromu – posledici obimnih povreda miškulature – usled zemljotresa. Zbirna stopa smrtnosti u 50 analiziranih studija iznosila je 0,08 posto, što znači da je podlegla svaka 1250. osoba koja se našla u zoni razaranja. Svaka 200. osoba završila je na programu akutne bubrežne dijalize zbog kraš sindroma izazvanog zatajivanjem bubrega zbog destrukcije mišićnog tkiva. Odranije se zna da se kod skoro 10 odsto povredene dece javlja akutno zatajivanje bubrega, a njihova smrtnost je skoro šest puta veća u odnosu na ostalu poredenu decu.

Aprila ove godine takođe su prikazani podaci o uticaju katastrofa – najpre zemljotresa, ali i poplava, uragana, požara

i sličnih nevolja – na mentalno zdravlje trudnica i porodilja. Ispostavilo se da izloženost tako neprijatnom iskustvu povećava pojavu mentalno-zdravstvenih problema za 30–200 posto, a da visoko izražena izloženost 7–10 puta povećava rizik trudnica da dobiju posttraumatski stresni poremećaj (PTSD).

Skoro istovremeno su objavljeni i rezultati dugoročnog praćenja žrtava katastrofa (opet, najčešće zemljotresa). Pokazalo se da se mentalne smetnje javljaju u prvim mesecima posle događaja, da njihova učestalost opada do 300. meseca, ali da se desetak godina posle inicijalne katastrofe beleži novi skok učestalosti poremećaja mentalnog zdravlja. Konstatovano je da je malo istraživanja sa praćenjem dužim od četiri godine.

Iskustva sa osobama pogođenim zemljotresom u Kahramanmarašu u Turskoj 2023. godine, ali i sa brojnim sličnim populacijama, ukazuju na važnost psihološke podrške celoj ugroženoj populaciji. Preživelim sa PTSD-om, depresijom i anksioznošću znatno ublažavaju tegobe strukturisane psihološke intervencije, posebno kognitivno-bihevioralna terapija usmerena na traumu, kulturološki prilagođene terapije i psihoedukacija.

U načelu, simptomi PTSD-a povlače se brže nego depresija i anksioznost, ali uz velike individualne razlike. Sporije se oporavljaju žene, stare osobe i izbeglice. Posle mnogih zemljotresa dešavalo se da se žene češće požale lekaru nego muškarci – i za 80 odsto više zbog PTSD i za preko 50 odsto više zbog depresije.

Posle zemljotresa u Nepal 2015. godine pojava PTSD-a varirala je između tri i 51 odsto, a procenat je zavisi od vremena procene, pola, uzrasta, bračnog stanja, etničke pripadnosti, obrazovnog nivoa, lične anamneze, ožalošćenosti, telesnih povreda, prisustvovanja umiranju, socijalne podrške, gubitka imovine i oštećenja kuće, odnosno stana.

Neka stanja, poput tromboze dubokih vena, ne otkrivaju se neposredno nakon tragedije, a mogu da vode plućnoj emboliji i iznenadnoj smrti. U siromašnim delovima sveta, zemljotresi su često praćeni epidemijama crevnih i drugih zaraza. To naročito važi za improvizovan smeštaj u kampovima gde se, ako izmeštanje potraje, javlja i neuhranjenost. **N**

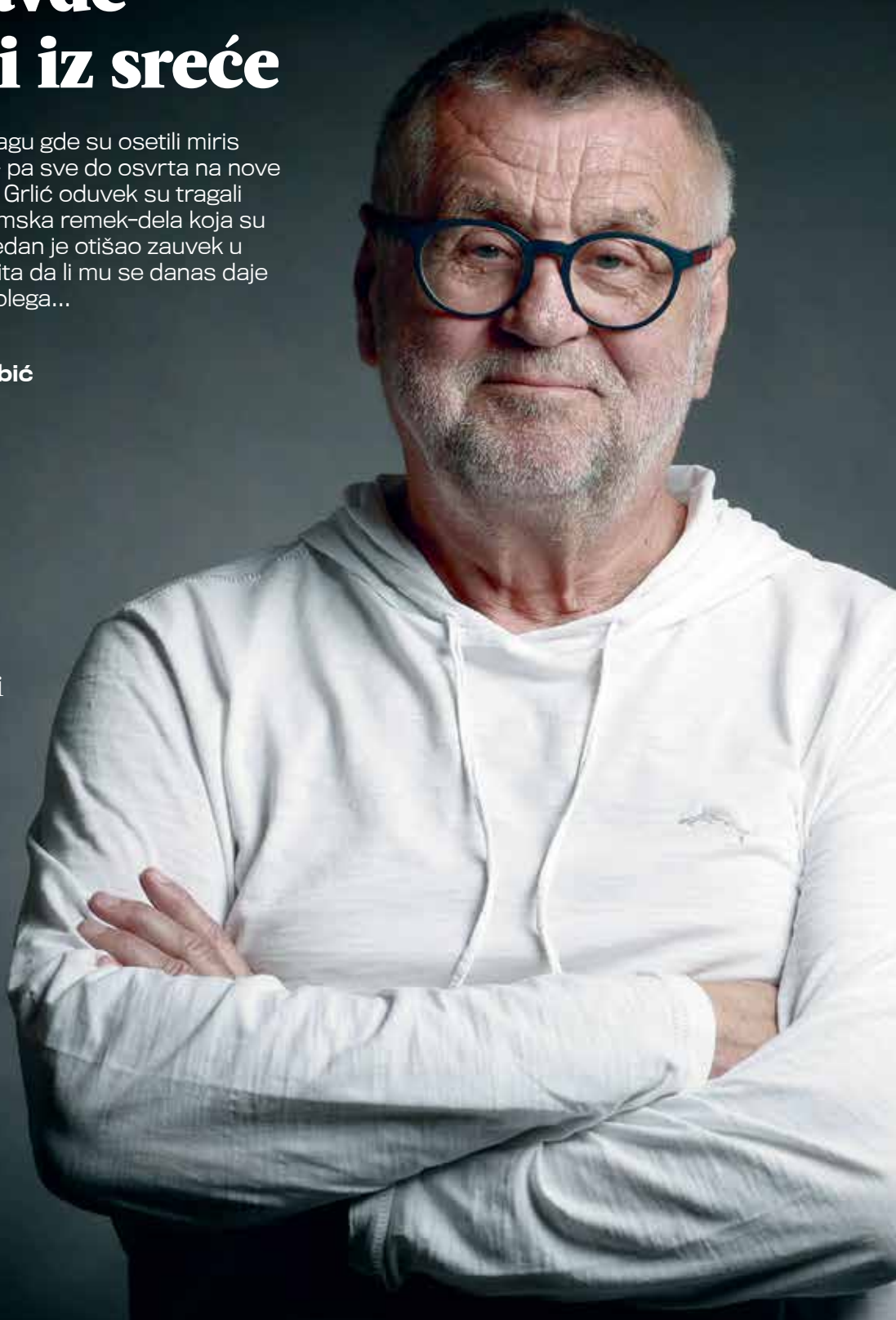
Niko odavde ne odlazi iz sreće

Od studentskih dana u Pragu gde su osetili miris proleća – ali i njegov kraj – pa sve do osvrta na nove lidere i politike, Marković i Grlić oduvek su tragali za pravdom. Snimali su filmska remek-dela koja su ih dovela i na crne liste. Jedan je otišao zauvek u inostranstvo, a drugi se pita da li mu se danas daje signal da uradi isto što i kolega...

Piše Branko Rosić
Fotografije Nebojša Babić

Sva odlaženja su
iz nesreće, sva su
različita, ali ili izvana ili
iznutra te nešto gurne.
Mene je baš gurnulo...
telefoni, kucanje
na vrata, vikanje za
mnom na ulici

Rajko Grlić

A portrait of Goran Marković, a middle-aged man with a grey beard and mustache, wearing a light blue and white vertically striped button-down shirt. He has his arms crossed and is looking directly at the camera with a slight smile. The background is dark and out of focus.

Ja sam sentimentalno
vezan za ovo tlo i za
ovaj grad. Moji su svi
Beograđani i pomisao
da odem živeti na
drugom mestu mi se
nije činila mogućom

Goran Marković

P

re nekoliko dana izašla je knjiga „Jesi li snimio ovo?“, dopisivanje Gorana Markovića i Rajka Grlića koje ste mogli čitati na portalu Velike priče. Ova knjiga predstavlja savršen dokument vremena, kako prošlog tako i aktuelnog.

Dva velika filmska režisera u svom dopisivanju savršenog ritma čas se vraćaju u prošlost a onda se survavaju u sadašnjost koja je opora iako su na različitim adresama i kontinentima.

Od njihovih studentskih dana u Pragu, gde su osetili praško proleće i osvajanje slobode ali i njegov kraj sa dolaskom ruskih tenkova, pa sve do sadašnjih osvrta na nove lidere i politike, oni su oduvek tragali za pravdom. Snimali su filmska remek-dela koja im nisu garantovala da se osim na festivalima neće naći i na crnim listama zbog kojih je jedan otišao zauvek u inostranstvo, a drugi se pita da li mu se i danas daje signal da uradi isto što i kolega.

Pre neki dan gostovali su u podkastu Velikih priča „Rosić i drugovi“ u kojem su se vraćali na epizode iz knjige ali i mnoge druge potvrđujući da ih pored osećaja za politički aktivizam nikada nije napuštao odličan humor kao ni dobar ukus za filmove, knjige ali i hranu.

POVRATAK IZ AMERIKE U REKORDNU INFLACIJU I „DVE MILIJARDE, DRUŽE“

Goran Marković: To je bilo, sad ću vam reći, 1993. Najgora godina u Srbiji, najveća inflacija u istoriji sveta. Bio je zatvoren aerodrom, niste mogli leteti iz Beograda nego ste išli kombijem u Budimpeštu i odatle dalje.

I to je bio baš onako dramatičan trenutak u mom životu kad je trebalo da presečem da li da prihvatim ponudu i ostanem kao profesor u Americi. Ali ni-

kada dobro nisam govorio engleski. Možda je to odlučilo, to što ne mogu prihvatiti da budem profesor na fakultetu jer ne znam taj jezik. Drugo, ja sam nekako, kako da kažem, sentimentalno vezan za ovo tlo i za ovaj grad. Moji su svi Beograđani i pomisao da odem živeti na drugom mestu mi se nije činila mogućom.

I onda na tom povratku iz Amerike ja sam sve vreme puta mislio da li sam pogrešio, da nisam na brzinu rešio odbiti tu ponudu. Noć je bila, novembar mesec, kombi od budimpeštanskog aerodroma

To praško proleće, to je bilo ludilo slobode osuđeno na propast. Nitko to nije volio. I nije prekinuto zato što su ušli samo ruski tenkovi. I Zapad se pravio lud

Rajko Grlić

stiže do granice i ulazi u Srbiju. Ušao sam u jedan poplavljeni WC i baš kad sam bio na pola, dolazi glas iz tame od gospođe koja je tu radila i naplaćivala usluge korišćenja toaleta. Rekla mi je: „Da platiš.“ I ja sam odgovorio: „Dobro, dobro. Koli-ko?“ Ona je rekla: „Dve milijarde.“

Stvarno je toliko koštalo. To je bilo vreme najstrašnije inflacije koja je bila za istoriju i literaturu. Moja plata na fakultetu bila je šest-sedam maraka mesečno. Bila je to najgora godina u mom životu.

Rajko Grlić: Nas dvojica smo bili jednom zajedno u Americi na Kolumbijskoj univerzitetu 1984. godine. Dvojica koja je bila sa Sorosom iz ovih je krajeva i ona ga je nagovorila da uruči četiri stipendije za kulturu. I to je bio Danilo Kiš, Dušan Jovanović i nas dvojica smo bili jedan semestar. Oni su bili na Njujork univerzitetu, mi smo bili na Kolumbijski gosti. Nikakve obaveze nismo imali. Prikazali smo svoje filmove, pričali, i to je bilo to. A Kolumbija je tada bila zanimljiva jer je naš bivši dekan iz Praga bio šef Kolumbije a bio je tu Miloš Forman.

Goran Marković: Moj otac je u trenutku kad su Rusi upali u Čehoslovačku '68. godine snimao jedan čehoslovačko-američki film. Igrao je glavnu ulogu uz Milenu Dravić i još jednu Amerikan-

ku. A režirali su Klos i Jan Kadar. Oni su bili oskarovci. I u pola tog snimanja je on jednog jutra otvorio prozor i video pun trg tenkova. Snimanje je bilo prekinuto i on je prošvercovao Kadara. Klos je ostao u Čehoslovačkoj. On je prošvercovao svojim kolima do Beča Kadara i njegovu ženu Juditu. Oni su emigrirali i mnogo godina kasnije kada sam dobio nekakvu stipendiju da idem po Americi, tata mi je rekao: „Slušaj, u Los Anđelesu je Kadar. On je profesor tamo.“ Nešto je trebalo da mu odnesem ali nisam ga našao, bio je negde na snimanju. Ostavio sam mu to a posle nekoliko godina je umro. Dok sam studirao u Pragu, on me je pozivao na ručak.

Rajko Grlić: Ja sam ga sreo u Kanu i kaže mi: „Hajdemo sutra da doručujemo zajedno.“ Došao je u pratnji jednog velikog čoveka a to je bio Muhamed Ali. Kadar je pričao viceve, a ovaj se ko lud smijao i lupao ga po ramenu tako da je Kadar svakih pet minuta završio pod stolom. Onda bi se digao nazad i nastavljao da priča, priča, priča. Tada sam poslednji put vidio Kadara.

A to praško proleće, to je bilo ludilo slobode osuđeno na propast. Nitko to nije volio. I nije prekinuto zato što su ušli samo ruski tenkovi. I Zapad se pravio lud. To je zaista bilo tri meseca neke slobode koju mi nismo nikad i nećemo vjerovatno vidjeti. To su oni zvali socijalizam s ljudskim likom, i to je bilo nešto što ni Zapad nije volio, da usred Evrope postoji neki dobar socijalizam. Socijalizam mora biti siv i grozan. Zato su svi hteli zaustaviti tu iluziju.

O EVŽENIJI, KOLEGINICI SA STUDIJA U PRAGU KOJA JE PREBEGLA SA ČEHOSLOVAČKIM GENERALOM NA ZAPAD

Goran Marković: Redakcija Nedeljnika se potrudila da nađe dva telefona. Jedan telefon izgleda da pripada nje-noj kćerki. To je zanimljiva priča. Taj general s kojim je Evženija, naša koleginica sa fakulteta u Pragu, poveo je svog sina, koji je tada bio vevovatno maloletan, i postao je analitičar CIA u Njujorku, a ona je živela s tim dečkom nepoznatog identiteta, prome-njenog imena i svega. I onda se udala za tog dečka.

Znači, udala se za sina svog ljubavnika i ima kćerku, to smo saznali, od 41 go-

dinu. I mi smo našli dva telefona. Prvi je po svoj prilici telefon njene kćerke. Javila se sekretarica i ja sam rekao ko sam i šta sam. I posle nekoliko dana je stigla poruka: „Kako ste nas pronašli?“ Ništa više.

A onaj drugi telefon sam zvao neko-liko puta. Mislio sam: „Dobro, ako je to njen telefon, onda će kad vidi neki čudan pozivni broj, Srbija i to, možda će odbiti da se javi.“ Pa kad sam sad došao u Ameriku, zvao sam je s američkog telefona i zvonilo je, zvonilo i odjednom se prekinulo.

Moje mišljenje je da ona nije uplašena, nego jednostavno ne želi više da živi taj prošli život. Ona je sad Amerikanka, zove se Dagmar David. To smo uspjeli da dekonstruišemo. Lažno ime i adresu. Kao i uvek kada pišem knjige, izmislilo sam razgovor između nje i mene. I tako se završava knjiga, s tim izmišljenim razgovorom.

KAKO SU RAJKO I MIRA FURLAN POSTALI DRŽAVNI NEPRIJATELJI I KAKO SU SE SRELI I PLAKALI U NJUJORŠKOM DŽANK-FUDU

Rajko Grlić: Ja sam dvaput odlazio u Ameriku. Bio sam 1991. gost UCLA kao Fulbright Artist in Residence i onda sam bio pozvan u Njujork, na Njujork univerzitet. Imao sam dugi razgovor sa studentima. Dekan me je odveo na večeru i rekao: „Hoćeš od sutra predavati?“ To je bila lijepa ponuda jer to je jedan od najvećih univerziteta Amerike. Odgovorio sam mu: „Hvala, ja ne bih živio u Americi.“

Idem ja nazad i vratili smo se u Zagreb i ustanovio sam da sam na svim mogućim crnim listama, da ne mogu ni reklamirati, a kamoli od nečeg živjeti. Bilo je ružnih scena. Bila je jedna novina koja je glumila da je novina, a zapravo je bila policijska novina, gdje je na pola stranice bila moja slika i pisalo je: „Ovaj se čovjek najbolje osjeća među četnicima. Preko njega Milošević financira Knin.“ I kad vam tako nešto izađe u Zagrebu devedesetih godina, onda to nije baš najugodniji detalj u životu.

Njujork je bio uporan, zvali su i mi smo otišli. To je bila velika šminka jer je Spajk Li predavao na drugoj godini, ja na prvoj masterklas, a Artur Pen na trećoj. To je bila velika gužva. Slušao sam Artura Pena, bio sam mu na par časova. To su možda najbolja predavanja režije koja sam ikad slušao.

Goran Marković: A šta kažeš na ovo kad se pojavi Šešelj na televiziji i kaže: „Majka blokadera Gorana Markovića, ideologa blokadera.“ Ne znam otkud ideolog blokadera. Može se reći obrnuto – da su blokaderi moji ideolozi, ali dobro, nije važno. Dakle kaže Šešelj: „Ona se za vreme rata kurvala sa esesovcima.“ Moja majka je imala 14 godina za vreme rata. Šta odgovoriti na to? Šta sad treba da uradim, da se okrenem i da odem negde?

Rajko Grlić: Ja stalno govorim: nikad ne znaš što te zapravo gurne. Prvo, nitko ne odlazi iz sreće. Sva odlazjenja su iz nesreće, sva su različita, ali ili izvana ili iznutra te nešto gurne. Mene je baš gurnulo... telefoni, kucanje na vrata, vikanje za mnom na ulici. Jednostavno su me postavili u poziciju koja je...

Goran Marković: Sećam se da mi je Mira Furlan rekla da je negde bilo napisano da ste ti i ona Židovi koji blate Hrvatsku.

Rajko Grlić: Da. Bio je tada glavni filmski kritičar koji je i danas glavni filmski kritičar u Hrvatskoj, koji je napisao da sam ja najpoznatiji hrvatski režiser u inostranstvu isključivo zato jer sam Židov. Tada je to bilo u čistoj krvnoj slici Hrvatske strašna optužba.

Goran Marković: Ti si otišao na jednu stranu, Mira Furlan na drugu sa svojim mužem koji je bio naš student ovde, Goran Gajić. Ona je otišla i radila je u nekoj piceriji u Njujorku.

Rajko Grlić: Posetio sam je tada. To je ona najgora vrsta njujorških Manhattan restorana koji rade 24 sata. Oni 24 sata serviraju doručak. To je onaj jeftini obrok. Ja sam došao i sjeo, ona je prišla, počeli smo pričati i oboje smo počeli plakati. Došao je gazda i počeo urlati na nju: „Što tu stojiš? Ne plaća se da tu stojiš.“ I ona je otišla. To je bio prvi susret.

Goran Marković: Ona je u vreme odlaska u Ameriku bila ogromna zvezda u Jugoslaviji koja se raspada i tada radi kao kelnerica u nekoj prčvarnici u Njujorku, kaže: „Spuštam pred dva tipa jelo. Oni me pogledaju i kažu: ‘Jeste li ova Mira Furlan?’“ Ona nešto promrmlja a njih dvojica zavrtače tanjire prema zidu, okrenu se i odu iz kafane.

Rajko Grlić: A onda je posle nekoliko godina postala ogromna zvijezda u Americi. Ona je iz Njujorka prvo dobila angažman, što je beskonačno teško, u Indijapolisu u repertoarnom kazalištu. Igrala je i u kazalištu i to ju je dove-

A šta kažeš na ovo kad se pojavi Šešelj na televiziji i kaže: „Majka blokadera Gorana Markovića, ideologa blokadera.“ Ne znam otkud ideolog blokadera. Može se reći obrnuto – da su blokaderi moji ideolozi...

Goran Marković

lo u Holivud. Jednom sam sjedio s kćerkom u Njujorku u jednom talijanskom restoranu, u jednom trenutku je autobus stao ispred nas i na cijelom autobusu je bila njena slika: „Mira Furlan, Babylon 5“.

DA LI SE STVARI U SRBIJI MENJAJU?

Goran Marković: Ovde se ipak nešto promenilo u poslednjih godinu dana. Vlast je ista, rigidna, pribegava terorizmu, državnom terorizmu... strašno. Ali ljudi su ipak malo progledali. To nije više isti narod. Studenti su uspjeli da im otvore oči, iako su se sad ubacili među njih raznorazni nacionalisti, raznorazni čudni tipovi. Verovatno ih BIA ubacuje masovno kod njih, ali ipak su oni ostali de facto čisti. To jeste utopija. To da većina aklamacijom odobrava ili ne odobrava odluke. To glasanje.

Ja sam bio na jednom skupu studenata na Filozofskom fakultetu gde sam govorio i onda su odjednom svi počeli ovako da mašu. Ja sam rekao: „Šta je

ovo?“ Odgovorili su mi: „To je znak da odobravaju šta pričate.“ A možete pomisliti da pokazuju kao da li sam skrenuo. Imaju neke druge znake za neodobravanje. Najlepše u tome je bilo da su oni govorili jezik koji ovaj ne govori. I najgore je to što su sad malo, valjda su im to ubacili, počeli govoriti jezik koji ovaj govori, a to je gubitnički smer.

Ovde u Srbiji nema živih ljudi koji su doživeli demokratiju. Od šestojanuarske diktature kralja Aleksandra 1936. godine, kad je ukinuo partije, pa su došli Nemci, pa su došli komunisti, pa je došao Milošević, pa Vučić. U malom intervalu su oko 5. oktobra samo se pojavili neki obrisi demokratije, ali to je zanemarujući period. Dakle, ne znaju ljudi šta je to demokratija. Nemaju pojma. To je naš problem.

KAD SE POZOVE DŽONI ŠTULIĆ

Rajko Grlić: Ja sam snimao Džoni-ja Štulića i Azru u zagrebačkom klubu Kulušić, pa sam mu kasnije na jednom tulumu rekao: „Odlični su ti tekstovi, kada ih čitam, ali kad ih pjevaš, ništa te ne razumijem. Bilo bi divno da ja razumijem šta ti to pjevaš.“ Tada se malo i naljutio.

Zadnji moj razgovor s njim je bio kad smo snimali film „Karaula“, i po scenariju ima jedna njegova pjesma i neko od ove dvojice kaže: „A, Štula je bog“, i pjevaju. Producenti su uspjeli nabaviti za sve pjesme autorska prava, ali za ovu njegovu ne mogu jer niko ne može do njega doći. Ja dobijem broj i nazovem ga i velim Džoniju: „Daj mi pošalji neki papir, platit ćemo koliko košta da mogu tu pjesmu koristiti.“ On kaže: „Ne dam ti,

ali možeš je upotrijebiti. Možeš je upotrijebiti u filmu, ali ja ti ne dam nikakav papir.“ Kažem mu na to: „Ne mogu ja staviti u film nešto za što nemam papir.“

On se nadoveže: „A čujem da imaš u scenariju i da sam ja bog.“

KAKO JE U FILMU „KARULA“ MODEL ZA ULOGU BOGDANA DIKLIĆA BIO RATKO MLADIĆ

Rajko Grlić: Ratko Mladić je bio šef, ne znam kako se to zvalo, vojnog okruga ili čega, smješten u Ohridu u kasarni. Ja sam bio tamo. On je imao cvjetnjak koji su gajili vojnici i supruga i kćerka su dolazile jednom tjedno na čaj u taj cvjetnjak. Vojnici su to servirali. Ja sam došao tamo i rekao: „Pokažite mi u kojoj sobi je bio.“ Oni kažu: „Ne znamo mi ništa o tome“, ali onda se pojavio jedan oficir i rekao: „Ja ću vas odvesti. Mi u podrumu držimo njegove stvari.“

I mi smo otišli u podrum i našli predmete i uspjeli ih dobiti, tako da je Dikličeva soba u filmu zaista opremljena i svi su predmeti na stolu oni koji su pripadali Ratku Mladiću.

I nismo išli na to da ga Bogdan igra, ali on je pisan po tome. Nije ga imitirao, bilo bi glupo da je. Ali je bilo jasno da je to on, Ratko Mladić. I uz kadar iz filma kad gleda Miloševića koji se pojavljuje kao novi političar sa onim „Niko ne sme da vas bije“ i kada se Diklić u tom kadru osmijehne. Ja mislim da je u tom osmijehu zapravo cijeli ovaj rat.

KAKO JE IZVIŽDAN PRVI FILM GORANA MARKOVIĆA I KAKO SU SE POSVAĐALI I POMIRILI ON I DANILO KIŠ

Goran Marković: Na premijeri mog prvog filma cela sala je zviždala kao na fudbalskoj utakmici. Žena koja je to producirala, Zora Korać, nije imala hrabrosti da do kraja nama sve to da. Mi smo bili mladi i rekla je: „Vi to morate po nekoj literaturi i neki pisac da vam piše scenarij, a vi ste mladi i to ne znate.“ Izabrao sam jednu pripovetku Borisa Piljnaka, a dodeljen mi je mladi pisac Danilo Kiš. I onda je on došao onako prepošan i rekao da hoće da to uradi. Uzeo je pripovetku i posle izvesnog vremena doneo jedan esej o Piljniku, o tome kako ga on doživljava. Rekao sam: „Pa čekajte, ovo nije scenarij, ovo je esej.“

Bila je jedna novina koja je glumila da je novina, a zapravo je bila policijska novina, gdje je na pola stranice bila moja slika i pisalo je: „Ovaj se čovjek najbolje osjeća među četnicima. Preko njega Milošević financira Knin“

Rajko Grlić

Kiš je odgovorio: „Ne znaš ti ništa. Hajde snimaj tamo.“ Pomislio sam i rekao: „Je l' tako? Dobro.“

Napisao sam scenario i napravio grešku jer sam potpisao kao scenariste Gorana Markovića i Danila Kiša. Taj scenario očigledno nije bio dobar ili nisam ja dobro režirao, i na konferenciji za štampu se pojavio Danilo Kiš i rekao: „Žao mi je, ali moram da vam kažem da ja s ovim filmom nemam veze. Stoji moje ime ne znam zašto.“

I to me je dokusurilo. Otišao sam pravo u vojni odsek, prijavio se na odsluženje vojnog roka i došao sam u Požarevac. U Požarevcu je kapetan obezbeđenja bio Obradović, koji je kasnije postao general i neki lažni opozicioni lider (DOS) koji je bio optužen za seksualno uznemiravanje, zlostavljanje službenica. On me je ispitivao i rekao mi: „Znaš li ti nekog Lazara Stojanovića?“ Kad je izašao „Plastični Isus“, ja nisam znao uopšte za to. Odgovorio sam: „Kako da ne? Odlično ga znam. Mi smo odlični prijatelji.“

Mislio sam da je to jako pohvalno. On mi je uvalio mitraljez, 13 i po kila, i proveo sam prvih pola godine na Pasuljanskim livadama.

Kada sam izašao iz vojske, otišao sam u Dubrovnik, idem Stradunom a trči za mnom Filip David i kaže: „Ej, ovde su Mirko Kovač i Kiš, ajde da sedneš s nama.“ Odgovorio sam: „Ne dolazi u obzir. Neću s tim čovekom da sednem.“ On me je ipak nagovorio.

Sednem za njihov sto i Danilo Kiš ustane i kaže: „Ja sam dužan da se izvinim ovom čoveku“ i javno mi se izvini pred svima, pred svedocima. I tada smo postali i bili kasnije jako dobri prijatelji sve do njegove smrti. **N**

NAJVEĆA KNJIŽEVNA DEBATA

Nedeljnik

Velike priče

100

NAJBOLJIH ROMANA
NA NAŠEM JEZIKU

O izboru koji će podeliti javnost (i ako će)

Nedeljnik i Velike priče, uz pomoć više od 200 pozvanih stručnjaka, pokreću izbor za 100 najboljih romana napisanih na srpsko-hrvatskom govornom području (i u njegovoj neposrednoj blizini), svesni svih dilema koje takva „top-lista“ može da donese, i duboko ubeđeni da će doneti mnogo toga dobrog. Ovo je samo prvo poglavlje...

Neki će reći – zar i ti, Nedeljniče? – da smo konačno popustili pred jeftinim duhom vremena. Pred algoritmima, u kojima sve mora da bude „Top 10“ i „Top 5“, gde je sve instant lista, trik za privlačenje klika.

Oni drugi će cinično odmahnuti rukom: to što ste smislili ionako nije previše važno, jer ionako „niko ne čita“, jer današnje generacije listaju društvene mreže, one na kojima je sve sažeto u nekoliko sekundi, a nakon toga palac odrađi svoje i ide se dalje.

Takve stvari sigurno su mučile i kolege iz britanskog Gardijana, koji otprilike na svakih deset godina (prvo 2003, pa 2015, i sada 2026) sprovedu „glasanje“ za najbolji roman svih vremena. I svaki put se pokrene lavina, i svaki put ima nezadovoljnih, i onih koji se ljute, i onih koji prozivaju.

Ali ima i onih koji čitaju.

Takvima se ovim putem obraćamo, onima kojima police ne skupljaju prašinu, onima koji su uz knjige odrasli, a onda su knjige odrasle uz njih; obraćamo vam se svesni rizika da su prve dve grupe „kritizera“ sasvim u pravu, i uz onaj još

veći rizik: da će nas i ovaj izbor, kao što to na Balkanu obično biva, pomalo posvađati.

Jer da se ne lažemo, na ovim prostorima i izbor za Pesmu Evrovizije i izbor fudbalske/nogometne reprezentacije umeju da budu na krv i nož, a o onim „ozbiljnijim“ biranjima i da ne pričamo.

Sad zamislite tog selektora koji pred sobom ima Kiša i Pekića, Krležu i Novaka, Kovača i Crnjanskog, Andrića i Selimovića, Marinkovića i Lebovića, Mihailovića i Čopića, Milenu Marković i Dubravku Ugrešić... A dodajte tu još savremene autore koji se čitaju s obe strane Save i

Gardijanov izbor: 10 najboljih romana svih vremena

1. Midlmarč
Džordž Eliot
2. Voljena
Toni Morison
3. Uliks
Džeims Džojls
4. Ka svetioniku
Virdžinija Vulf
5. U potrazi za izgubljenim vremenom
Marsel Prust
6. Ana Karenjina
Lav Tolstoj
7. Rat i mir
Lav Tolstoj
8. Džejn Ejr
Šarlota Bronte
9. Gordost i predrasuda
Džejn Ostin
10. Gospoda Bovari
Gustav Flaubert

Drine, i neke nove bestselere...

Teško? I treba da bude. Ima potencijal za prepirke i za svade? To je i poeta. Uostalom, bolje da se u kafani svađamo oko knjiga nego oko politike.

Kako bismo predupredili, ili makar ublažili pitanja koja će neumitno uslediti – a zašto baš sada? A zašto baš tako? A koji je to jezik? A ko to bira? – red je da objasnimo kriterijume i proceduru.

– Pozvali smo više od 200 (dve stotine!) pisaca, autora, novinara, univerzitetskih profesora, književnih kritičara, izdavača, filozofa, teoretičara, stručnjaka, svih koji imaju nekih dodirnih tačaka sa jezikom i pisanjem, bez obzira na to odakle su.

– Među njima su i sami pisci romana, i ponosni vlasnici bestselera, ali i novi glasovi, oni koji će tek obeležiti pisanu reč.

– Svako od njih rangira svoje omiljene, ili tek romane koje smatra najboljim, od prvog do desetog mesta.

– Mogu, ali i ne moraju, dati svoje obrazloženje. Mogu, ali i ne moraju da budu objektivni. Da li je najbolji roman onaj koji je promenio našu književnost, onaj koji je postavio nove standarde? Onaj koji je obeležio jednu istorijsku epohu? Ili onaj koji je njima lično najdraži?

– U obzir dolaze svi romani koji su objavljeni na bilo kom i svakom od naših jezika. I na srpskom i na hrvatskom, i na srpsko-hrvatskom i na hrvatsko-srpskom, i bosanskom i bošnjačkom, i crnskom i gorskom, i BCS i štokavski jezički prostor (ali, kao što ćemo videti, ima i onih ne-štokavaca među romanima koji su već dobili glasove!), kako god da ga drugi zovu, pa i na slovenačkom i makedonskom.

– Liste ćemo svakodnevno, celog leta, objavljivati na Velikim pričama, a u Nedeljniku ćemo svake sedmice pratiti razvoj događaja i objavljivati prigodne tekstove.

– Pozivamo čitaoce da na Velikim pričama ili na adresi roman@nedeljnik.rs komentarišu izbore članova žirija, da šalju svoje top-liste, da naprave spisak knjiga koje nisu pročitali, a koje bi obavezno morali, da se priseteavnog hita ili da otkriju nekog novog autora.

Svesni smo da će mnogi naši članovi žirija voditi burne unutrašnje dijaloge, i ovim putem im se izvinjavamo – baš kao i našim čitaocima i pretplatnicima koji upravo u glavi vrte listu svojih omiljenih romana i blago nas psuju: „Kako samo deset?“

Ali pogledajte (desno) kako je tu dilemu sa samim sobom maestralno razrešio Srdan Valjarević...

Možda su ovi prostori na mnoge načine nesrećni, ali se na njima lepo i dugo piše; o tome svedoči i podatak da je u prvih tridesetak odgovora koje smo dobili za svega dan, bilo više od 150 različitih romana.

I da ne otkrivamo mnogo, ali prvi rezultati će iznenaditi mnoge.

A kada tamo u oktobru podvučemo crtu, biće to samo prvo, pardon na to očiglednoj upadici, poglavlje ove priče. Jer Gardijan s razlogom „ponavlja“ svoje izbore na svakih, otprilike, dvanaest godina, i rezultati su svaki put drugačiji. Upadljivo je, recimo, da je 2003. bilo svega 16 ženskih autora, dok ih je sada 36, uz činjenicu da je za najbolji roman svih vremena proglašen upravo onaj koji je pisala žena.

Zato, što se kaže, sačuvajte ovaj broj, tamo do 2038; knjiga će sigurno da bude, biće i našeg zajedničkog jezika.

Biće, sigurni smo, i velikih i strastvenih književnih debata i rasprava, jačih od svakog algoritma.

A i za novine ne brinite... **N**

Mojih 10 romana

SRĐAN VALJAREVIĆ

književnik, autor romana „Komo“, zbirke poezije „Džo Frejzer i 49 pesama“ i kolumne „Fric i Dobriša“

Da bih izbegao izgovore koliko je jedan ovakav zadatak nezahvalan, što je inače tačno iako je to fraza, ali jeste i izgovor, kao i da je izdvojiti samo deset romana nemoguće, što ipak nije tačno, jer to može uvek da se uradi, makar i na silu, kao u ovom slučaju, ipak ću da konstatujem da je za mene sasvim lako i moguće da napravim jedan ovakav spisak, držeći se samo jednog pravila, a to je redosled, i to koliko mogu sada da se setim, krajem prve polovine 2026. godine, susreta i prvih čitanja ovih romana, koji su mi ostali kao neki od najboljih romana koje sam pročitao na ovom jeziku, u mom slučaju maternjem, nekada srpsko-hrvatskom, danas BHS-u, ili već kako su se ljudi koji se jezikom bave dogovorili, ovde u ovom popularnom takozvanom regionu, gde sve može osim da se ljudi dogovore. Da je spisak moguće produžiti, bili bi tu i „Štefica Cvek...“ Dubravke Ugrešić, i „Kad su cvetale tikve“ Dragoslava Mihailovića, i „Nigdje, niotkuda“ Bekima Sejranovića, i još barem trinaest ili osamnaest romana. Okav, ovo je prvih najboljih deset romana koje sam pročitao, a da su i dalje čvrsto na svom mestu.

1. Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji
Bora Ćosić
2. Prokleta avlija
Ivo Andrić
3. Upotreba čoveka
Aleksandar Tišma
4. Sudija Dimitrijević
David Albahari
5. Fama o biciklistima
Svetislav Basara
6. Roman o Londonu
Miloš Crnjanski
7. Grobnica za Borisa Davidovića
Danilo Kiš
8. Svila, škar
Irena Vrkljan
9. Povratak Filipa Latinovića
Miroslav Krleža
10. Proljeća Ivana Galeba
Vladan Desnica

Kuju se ratni planovi u SKZ, SANU, po beogradskim salonima...

Sa Miloševićem i državom iza leđa, razobručene ambicije nacionalnih radnika – i nacionalnog predradnika, Čosića – narasle su do nebeskih visina

Piše Svetislav Basara

Jedna od (mnoštva) stvari koje cenim kod tebe je to što se – iako si u opkoljenom Sarajevu proživeo podugačak, vrlo mračan (i hladan) period, pun svakojakih životnih opasnosti i oskudica – nikad nisi predstavljao (a pretpostavljam ni osećao) kao trajno oštećena žrtva i mnogostradalnik, niti si ikada izvlačio posleratni profit iz toga.

Veliku si bitku dobio time što si savladao iskušenje samosažaljive mnogostradalnosti koje vodi pravo u duhovnu smrt, a koje – kako ćemo kasnije videti – može biti i uzrok mnoštva bioloških smrti.

U još veću – ako se tako može reći – duhovnu smrt vodi iskušenje (možda je bolje reći: izazov) retroaktivnog, kolektivnog samosažaljenja, društveno prihvatljive, veoma zarazne, duševne bolesti koja je Srbiju za samo četrdesetak godina dovela u stanje kolektivne duhovne smrti.

Sramota je biti oštećen, prevaren, pokrađen, ponižen, pa čak i na pravdi boga ubijen. Pogledajmo samo scenu javnog pogubljenja ili nekog zločina – ovo prvo se više ne praktikuje, drugo je danas lako dostupan prizor – pogubljeni ubijeni nisu samo pogubljeni i ubijeni, nego su i osramoćeni. Ko bi osim ubijenih višio upisan na vešalima ili ležao na asfaltu u nedoličnim položajima. Možemo mi glumatati da to nije tako, ali sramotno je i biti invalidan.

Mene je, recimo, zbog nečeg uvek sramota kad iz nekog razloga (privremeno) hramljem. Pojam „sramota“ je veoma sužen, pogotovo je sužen u Srbiji. Nisam, naravno, toliko lud (ni bezobrazan) da to javno govorim, ali mislim – i pišem – da je ljudski život sam po sebi sramota, što mi nekako dode logično jer se ljudski život začinje u činu koji se rado praktikuje, ali se smatra krajnjom sramotom.

Pišeš mi na jednom mestu: „Stoga mi je bila naročito odiozna i zaprepasujuća narastajuća autoidentifikacija srpskih kulturnih radnika s pomorenima u Jasenovcu. To, po mom tadašnjem doživljaju, ne smiješ raditi ni ako su ti u Jasenovcu pobijeni najrođeniji, a kamoli ako se pozivaš na fikciju svojih sunarodnika.“

Bolje si, izgleda, (i dalje) video od mene, Miljenko, iako si bio mlađi, imao manje životnog iskustva, ali i privilegiju – mada je cinizam nazvati to privilegijom – da živiš u Bosni u kojoj to jeste zvučalo zaprepasujuće i odiozno, ali je u Srbiji zvučalo (i nastavilo da zvuči) normalno, patriotski pa čak i uzvišeno. Mnoge su tričave karijere napravljene – i još se prave i praviće se – na inkarnacijama mantre „klali su nas“ i mnogi je polupismeni prdonja uvalio guzicu u SANU učešćem na javnim licitacijama o broju Srba zaklanih u Jasenovcu.

Osamdesetih je mogućnost okreta nabolje doista postojala – postoji i sada – ali ta je mogućnost postojala i postoji kao što postoji mogućnost da dobiješ sedmicu na lotou. Da bi ti se otvorila mogućnost da dobiješ sedmicu, moraš kupiti tiket, moraš tiket popuniti i uplatiti. I tu počinju problemi

I meni je ta narastajuća autoidentifikacija srpskih kulturnih radnika sa jasenovačkim pokoljem oduvek bila odiozna, ali odiozne su mi bile i sve prethodne njihove autoidentifikacije, fascinacije i političke alotropske modifikacije. Nisam ja to u počecima uzimao preozbiljno, bio sam uveren da je sve to privremeno – osim toga u Srbiji sve drugo jeste privremeno – da će se ta nekrofilna pomama istutnjiti, da će srpsko društvo pronaći izlaz iz „bespuća povijesne zbiljnosti“, da citiram, našeg kolegu po peru, velikog kovača jezičkih besmislica, neumrlog Tudmana koji me je definitivno dotukao „sveudiljnim zlosiljem“.

Nije ta moja uverenost/nada bila sasvim neutemeljena u godinama 1986, 1987. i 1988. Čuli su se tada drugačiji glasovi, opšta, konačno, društvena atmosfera u Srbiji bila je nemerljivo bolja i pozitivnija nego u devedesetim i neuporedivo bolja od današnje, koja je direktna posledica makabrične jasenovačke pomame iz osamdesetih (koja još ne jenjava).

Osamdesetih je mogućnost okreta nabolje doista postojala – postoji i sada – ali ta je mogućnost postojala i postoji kao što postoji mogućnost da dobiješ sedmicu na lotou. Da bi ti se otvorila mogućnost da dobiješ sedmicu, moraš kupiti tiket, moraš tiket popuniti i uplatiti. I tu počinju problemi.

Oni „drugačiji glasovi“ nisu kupovali tikete, čitaj: nisu mislili ozbiljno, nisu bili spremni da ulože napor paralisani najvećim srpskim strahom, posle straha od promaje, kukavičkim strahom da će ako li podignu glas pa kažu – „šta to pričate, nekrofilni idioti“ – biti oglašeni kao izdajnici zaveta, naroda, Kosova i pljuvači po zaklanosti jasenovačkih

Srba. Koji su u jednom momentu kanonizovani kao „sveti novomučenici jasenovački“, što samo govori o razmerama jeresi etnofiletizma u koju je ogrezla SPC, jer se mučenički venac stiće samo ukoliko mučeništvo podneseš zbog Hrista, ne zbog nacionalne pripadnosti.

Iz jedne iskošene, tim preciznije perspektive, ta beatifikacija nije bila posvećenje zaklanih Srba, nego sakralizacija klanja.

Strah koji pomenih dao je krila davno sklepanoj, dozlaboga patetičnoj, gubitničkoj priči o nebeskom narodu, o Srbima velikim žrtvama, višestrukim rekorderima u izginulosti i zaklanosti, koji dobijaju u ratu, gube u miru, Srbima pravnim naslednicima Dušanovog carstva koji imaju istorijska prava na sve zemlje po kojima su srpski grobovi i zavetnu obavezu da se osвете za sve izginulosti i zaklanosti.

Pravi problem ipak je počeo tek kad je i Milošević preuzeo tu priču. Do tada – Čosić, Bečković, onaj seronja iz sarajevskog Doma mladih, njihovi ađutanti, sikofanti i regruti o sveudiljnoj srpskoj zaklanosti laprdaju u intervjuima i na tribinama UKS i u provincijskim bibliotekama.

Mnoge su tričave karijere napravljene – i još se prave i praviće se – na inkarnacijama mantre „klali su nas“

Od tada nadalje, iza sebe će imati gotovo sve medije, državni aparat i JNA, u regionalnim okvirima zastrašujuću silu (koju će po gubitničkom algoritmu straćiti).

Dalji razvoj situacije može se rekonstruisati iz Đilasovih Dnevnika i usmenih svedočenja savremenika upućenih u stvar, sa kojima sam razgovarao, od kojih su se neki hvatali u to kolo, pa su se na vreme opamećivali. Sa Miloševićem i državom iza leđa, razobručene ambicije nacionalnih radnika – i nacionalnog predradnika, Čosića – narasle su do nebeskih visina. Kuju se ratni planovi u SKZ, SANU, po beogradskim salonima – između ostalih i u Đilasovom – ti planovi se kapilarnim putem prenose do glavnomandujućeg, Miloševića, koga naivno lukavi, neodvažni Čosić, shvata kao privremeno rešenje, kao terenskog operativca, koji će završiti prljave poslove, pre nego što on trijumfalno zasedne na presto Oca nacije.

Ratni planeri više nemaju nikakvih granica, procenjuju – onako odoka – koliko srpskih života treba uložiti u projekat „zaokruživanja životnog prostora“, Lule Isaković izlazi sa cifrom od šezdeset-sedamdeset hiljada, seronja iz sarajevskog Doma mladih povećava ulog na 250.000, na licitaciji pobeđuje Plavšićka izjavom: „Ako Srba ima dvanaest miliona, neka pogine šest, da bi preostalih šest živeli u slobodnoj srpskoj državi.“

Moram ovde postaviti pitanje: Ako su nacionalni radnici bili spremni – a vreme je pokazalo da jesu, da za pobeđu – u unapred izgubljenom ratu žrtvuju između šezdeset hiljada i šest miliona Srba, koliko su bili spremni da „žrtvuju“ Bošnjaka, Albanaca i Hrvata?

Oni savremenici upućeni u stvar tvrde da su bili spremni – da su čak i pokušavali – da žrtvuju sve.

Makabrične su to bile scene: Sede tako starkelje i babuskare – bez ikakvih vojničkih ili političkih znanja – planiraju ratne operacije, kao da igraju video-igrice. I evo, već više od četrdeset godina lupam glavu nad pitanjem zašto su srpski nacionalni poluinteligeni, kojima su se pridružili popovi kalcani – koji tek to ne bi smeli raditi – iznebuha počeli naricati nad Srbima zaklanim u Jasenovcu i hercegovačkim jamama i spremati osvetu.

Jedino racionalno objašnjenje je po današnjim kriterijumima iracionalno, vrlo nesavremeno, srednjovekovno, otuda irelevantno, iako je meni najprihvatljivije. Tvrdim, naime, da su ti ljudi i te žene bili posednuti zlim dusima, koji su olako otpisani kao izmišljotina koje je (zloduhe) Jung osavremenio i definisao kao odmetnute delove nesvesnog, koji stiču autonomiju i moć nad osobama neuspelim u procesu individualizacije.

Oni kojima gospodare takvi odmetnuti psihički entiteti, postaju slepa oruđa destruktivnih sila, robovi čija je jedina ideologija resantiman.

I tu ne pomažu nikakve politike, nikakve reforme, nikakvi prevrati, pogotovo ne pomažu algoritamski neuspesi propasti koji dodatno pojačavaju resantimane. Tu bi mogli pomoći samo egzorcizmi, i to ne naročito komplikovani. Pedeset pendreka po guzici svakom ponaosob, očas bi poslao zasvaga isteralo sve zloduhe. Avaj, niko više ne veruje ni u zlokobnu moć zloduha, ni u isceliteljsku silu pendreka. **N**

Ljubav nije osećanje, ljubav je posao

To nije nešto što se ima ili nema. Ona je nešto što se radi

Piše Milan Damjanac

Jedna od najvećih zabuna u savremenom razumevanju ljubavi jeste ideja da je ljubav pre svega osećanje. Ljudi gotovo instinktivno pitaju da li nešto osećaju, da li je osećaj jak, da li traje, da li je nestao ili se vratio, kao da se o ljubavi može suditi na isti način na koji sudimo o raspoloženju. U takvom okviru odnos počinje i završava se u unutrašnjem stanju jedne osobe. Ako osećaj postoji, odnos ima smisla. Ukoliko osećaj oslabi, odnos se dovodi u pitanje. Ako nestane, pretpostavlja se da je sve završeno.

Takva predstava o ljubavi deluje intuitivno, ali je zapravo duboko problematična. Osećanja su po svojoj prirodi promenljiva. Ona zavise od umora, stresa, životnih okolnosti, od načina na koji тумачimo događaje, pa čak i od stvari koje sa odnosom nemaju nikakve veze.

Oslanjati odnos na osećanje znači graditi nešto na tlu koje se stalno pomera. To ne znači da su osećanja bez značaja, ali znači da ona ne mogu biti temelj na kojem se gradi odnos između dvoje ljudi.

U tom smislu, ljubav nije osećanje, nego nešto mnogo zahtevnije: sposobnost da se izađe iz sopstvenog psihološkog sistema i prizna postojanje drugog kao realne osobe. Osećanje je uvek vezano za mene – za moje stanje, moje potrebe, moje projekcije i način na koji ja doživljavam svet. Ljubav, ukoliko ima smisla, mora da uključi drugog kao nekoga ko nije proizvod mojih očekivanja, nego neko ko ima svoje granice, svoje želje i svoju slobodu.

Zato ljubav nije isto što i zaljubljenost. Zaljubljenost često počinje projekcijom. Druga osoba se pojavljuje kao figura koja privremeno rešava neku napetost u našem identitetu. Ona postaje odgovor na pitanje koje već nosimo u sebi. Neko traži priznanje, neko sigurnost, neko po-

tvrdnu sopstvene vrednosti, neko nekoga koga će spasti ili nekoga ko će njega spasti. U tom smislu, zaljubljenost često govori više o našem psihološkom sistemu nego o osobi u koju smo se zaljubili.

Tek kada projekcija počne da se raspadati, pojavljuje se mogućnost za nešto drugo. Taj trenutak ljudi često doživljavaju kao razočaranje. Partner odjednom više ne izgleda kao savršeno uklapanje, nego kao stvarna osoba koja ima mane, granice i sopstvenu logiku. Ono što je na

Kada se ljubav svodi na osećanje, odnos postaje uslovan. Ostaje se dok je osećaj prisutan, a odlazi se kada se osećaj povuče

početku delovalo kao savršena dopuna počinje da proizvodi konflikt. Mnogi odnosi se završavaju upravo u tom trenutku, jer ljudi veruju da je razočaranje znak da ljubav nije bila stvarna.

U stvarnosti, to je često prvi trenutak u kojem ljubav uopšte može da počne.

Na ovom mestu je korisno podsetiti se rečenice Eriha Froma koji je još pre više od pola veka primetio da ljubav nije prvenstveno odnos prema određenoj osobi, nego stav, orijentacija karaktera koja određuje čovekov odnos prema svetu. Ova ideja je važna jer razbija romantičnu pretpostavku da je ljubav nešto što nam se jednostavno događa. Ljubav nije događaj. Ona je sposobnost.

Kada se ljubav svodi na osećanje, odnos postaje uslovan. Ostaje se dok je osećaj prisutan, a odlazi se kada se osećaj povuče. Takva logika deluje iskreno, ali je zapravo prilično infantilna. Ona polazi od pretpostavke da odrasli odnos treba da prati unutrašnje stanje osobe. Međutim, svaki stabilan odnos zahte-

va nešto drugo: sposobnost da se ostane u realnosti čak i onda kada unutrašnje stanje nije savršeno.

Ljubav zato nije stalna ekstaza. Nije ni neprekidna bliskost, niti trajna strast. Sve to može da postoji u odnosu, ali ništa od toga nije njegova suština. Suština je odluka da se sa nekim ostane u realnosti, a ne u fantaziji. To podrazumeva prihvatanje činjenice da će odnos ponekad biti dosadan, ponekad naporan, ponekad frustrirajući. Ali to je cena susreta sa stvarnom osobom.

Kada se ljubav svodi na osećanje, drugi čovek lako postaje sredstvo za održavanje tog osećaja. Dok odnos proizvodi prijatno stanje, drugi je vredan. Kada stanje nestane, drugi postaje krivac. To je duboko narcistička pozicija, jer drugi postoji samo dok služi regulaciji našeg unutrašnjeg sveta.

Ljubav počinje tek onda kada drugi prestane da ima tu funkciju.

To znači da ljubav nije stanje u kojem nam je stalno lepo. Ona je okvir u kojem dvoje ljudi žive zajedno sa svim promenama koje život donosi. U tom okviru ima i radosti i razočaranja, i bliskosti i distance, i sigurnosti i sumnje. Osećanja se menjaju, ali odnos ostaje predmet izbora.

Upravo zato ljubav često dolazi kasnije nego što ljudi misle. Ne na početku, nego posle. Posle razočaranja, posle pada idealizacije, posle trenutka u kojem shvatimo da drugi neće biti onakav kakvim smo ga zamišljali. Tada se pojavljuje pitanje koje nema veze sa osećanjem: da li smo spremni da sa tom osobom ostanemo u realnosti.

U tom smislu, ljubav nije nešto što se ima ili nema. Ona je nešto što se radi.

I zato možda najvažnije pitanje u odnosu nije šta osećamo, nego šta biramo. I da li smo spremni da snosimo posledice tog izbora. **N**

NASTAVAK BESTSELERA MILANA DAMJANCA

„Još ovo ti fali za sreću“

Obezbedi svoj primerak na nstore.rs

Misija OEBS-a u Srbiji i Poverenik sprovedli kampanju posvećenu zaštiti podataka o ličnosti „Da lično bude bezbedno“

Da li su u liftovima u vašoj zgradi postavljene kamere i da li stana-ri preko mobilne aplikacije gledaju snimke sa video-nadzora? Da li je u učionicama škole u koju ide vaše dete postavljen video-nadzor kako bi se pratilo ponašanje učenika i nastavnika? Ili je to na radnom mestu učinio vaš poslodavac kako bi kontrolisao vreme dolaska i odlaska zaposlenih? Da li su zdravstvene ili socijalne ustanove prosledile vaše lične podatke trećoj strani bez vaše saglasnosti? Ili ste bili prinuđeni da ostavite ličnu kartu kako biste koristili neku uslugu, npr. da biste iznajmili bicikl? Svi navedeni primeri odudaraju od slova zakona, ali su česti kod nas, što potvrđuje praksa Poverenika za zaštitu podataka o ličnosti.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti stupio je na snagu u avgustu 2019. godine. Iako je od tada proteklo skoro sedam godina, u svakodnevnom životu su i dalje česta odstupanja od odredbi zakona. Podaci o ličnosti su često nedovoljno zaštićeni, i to ne samo zbog postupanja fizičkih i pravnih lica koja po prirodi svog posla prikupljaju i obrađuju lične podatke, već i zato što građani nisu u potpunosti upoznati sa svojim pravima u ovoj oblasti. Ni sam zakon ne reguliše sva pitanja u ovoj oblasti, kao što su na primer obrada biometrijskih podataka, upotreba video-nadzora ili veštačke inteligencije. Problem je i što drugi domaći propisi relevantni za ovu oblast nisu još uvek u potpunosti usklađeni sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. U cilju unapređivanja ovog zakona iz 2019. godine, početkom 2025. formirana je radna grupa za pripremu izmena i dopuna aktuelnog zakona.

KAMPANJA „DA LIČNO BUDE BEZBEDNO“

Da bi se podigla svest celokupne javnosti o značaju zaštite podataka o ličnosti i pravima građana u ovoj oblasti, Poverenik

Šef Misije OEBS-a u Srbiji Marcel Peško i poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti Milan Marinović na događaju povodom početka kampanje „Da lično bude bezbedno“, Beograd, 9. mart 2026.
Foto: Milan Obradović / OEBS

za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Misija OEBS-a u Srbiji sprovedli su dvomesečnu medijsku kampanju „Da lično bude bezbedno“. Kampanja je

Podaci o ličnosti su često nedovoljno zaštićeni jer građani nisu u potpunosti upoznati sa svojim pravima, ali i zato što sam zakon ne reguliše baš sva ključna pitanja u ovoj oblasti

realizovana u okviru projekta Misije OEBS-a „Konsolidovanje procesa demokratizacije u sektoru bezbednosti u Republici Srbiji“, koji finansira Vlada Švedske. Tokom kampanje koja je trajala dva meseca, od 9. marta do 7. maja 2026, na nacionalnim i lokalnim TV stanicama prikazivani su tematski video-spotovi, dok su na veb-portalima dnevnog i nedeljnog lista promovisani baneri.

„Za potrebe kampanje napravljeno je pet animiranih spotova i četiri banera. Poruke kampanje su se, između ostalog, odnosile i na obaveze organa vlasti i privatnih kompanija prilikom prikupljanja i obrade podataka o ličnosti, zatim na ulogu institucije Poverenika u zaštiti podataka, ali i na opasnosti koje vrebaju u onlajn prostoru posebno sa razvojem veštačke inteligencije“, kaže rukovodilac projekta u Misiji OEBS-a Miroslav

Sve kompanije i organi vlasti koji prikupljaju veliki broj podataka građana ili obrađuju posebnu vrstu podataka, dužni su da imenuju stručno Lice za zaštitu podataka o ličnosti

Kragić i dodaje da se spotovi iz kampanje mogu pogledati na veb-sajtu i Jutjub kanalu Poverenika.

Ovo je druga javna kampanja u Srbiji na temu zaštite podataka o ličnosti. Prva, pod nazivom „Neka ostane lično“, realizovana je 2022. godine, takođe u partnerstvu Poverenika i Misije OEBS-a u Srbiji.

Cilj ovih medijskih kampanja bio je da informiše građane da podatke o ličnosti, kao što su ime, matični broj, imejl adresu, bankovne ili zdravstvene podatke, treba da tretiraju kao dragocenu ličnu svojinu koju ne treba da otkrivaju drugima, niti da je ostavljaju na internetu. Takođe, da ih upoznaju sa njihovim pravima u oblasti zaštite podataka o ličnosti. Građani imaju pravo da od pravnih i fizičkih lica kojima su poverili svoje podatke traže informaciju na koji način se njihovi podaci obrađuju, da zahtevaju uvid u njih i da traže ispravku ukoliko

su podaci netačni. Važno je da znaju i da imaju pravo na brisanje njihovih podataka kada zakon to dozvoljava, kao i na prekid obrade uključujući i profilisanje, tj. automatizovanu obradu ličnih podataka koja služi za procenu interesovanja i predviđanje ponašanja neke osobe. Zadatak ovih kampanja bio je i da informišu građane kome mogu da se obrate u slučaju da se njihova prava ne poštuju, tj. kada su njihovi lični podaci ugroženi ili zloupotrebjeni.

Kada građani imaju nedoumice u vezi sa obradom njihovih ličnih podataka ili misle da im je organ vlasti ili neka kompanija tražila previše podataka, prvo treba da se obrate Licu za zaštitu podataka o ličnosti.

LICE ZA ZAŠTITU PODATAKA O LIČNOSTI

Sve kompanije i organi vlasti koji prikupljaju veliki broj podataka građana ili obrađuju posebnu vrstu podataka, dužni su da imenuju Lice za zaštitu podataka o ličnosti. Ovo Lice nadgleda obradu i stara se o zaštiti prikupljenih ličnih podataka.

Lice za zaštitu podataka o ličnosti je glavna spona između organizacije koja obrađuje podatke o ličnosti i svih lica na koja se podaci odnose. Glavni zadatak Lica je da osigura da organizacija obrađuje podatke o ličnosti u skladu sa zakonom, kao i da odgovara na pitanja građana koja se tiču kako obrade njihovih podataka tako i ostvarivanja svih prava propisanih Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Kontakt podaci imeno-

vanog Lica za zaštitu podataka moraju biti lako dostupni, tj. objavljeni na internet strani kompanije ili organa vlasti.

Lice mogu imenovati i ona pravna lica koja obrađuju podatke o ličnosti a nemaju zakonsku obavezu da to učine.

Ukoliko organizacija ili organ vlasti kojem se građani obrate u vezi sa obradom njihovih podataka ne postupi po njihovom zahtevu ili ih ne obavesti o razlozima za nepostupanje u roku od 30 dana, oni se mogu obratiti ili podneti pritužbu Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Na internet stranici Poverenika nalaze se formulari koje treba popuniti kada se podnosi pritužba, ili se upućuje zahtev za ostvarivanje prava u vezi sa obradom podataka o ličnosti.

ČETIRI KANCELARIJE POVERENIKA U SRBIJI

Pored glavnog sedišta u Beogradu, pretihodnih godina su otvorene i kancelarije Poverenika u Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu. Zadatak ovih regionalnih kancelarija je da približe instituciju Poverenika građanima širom Srbije kako bi mogli lakše da ostvare svoja prava u oblasti zaštite podataka o ličnosti. U regionalnim kancelarijama građani mogu dobiti informacije o svojim pravima i o načinima za zaštitu svojih podataka, a mogu predati i pritužbe. Ove kancelarije služe i kao centri za edukaciju.

Kancelarija Poverenika je ovlašćena da sprovodi obuke za rukovaoce i obrađivače ličnih podataka, pa se svake godine održi na desetine radionica za predstavnike državnih organa i lokalnih samouprava, kao i za privatni i nevladin sektor, za medije, za zdravstvene i obrazovne institucije.

Tokom 2026. godine održane su radionice u Šapcu, Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu, Kikindi, Nišu, Pirotu, na Tari i Zlatiboru, u Severnobačkom i Južnobačkom okrugu.

KODEKS POSTUPANJA

Pored imenovanja Lica za zaštitu podataka o ličnosti, organizacijama koje obrađuju podatke o ličnosti se izričito preporučuje da formulišu i usvoje kodeks postupanja koji sadrži jasna uputstva kako zaposleni treba da postupaju sa podacima u svakodnevnom radu. Usvajanje ovakvog kodeksa, koji sadrži set pravila za zaštitu podataka o ličnosti, pomaže organizacijama da u praksi efikasno primenjuju odredbe zakona i u isto vreme pokazu-

Повeрeник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности

Повeрeнику за информације од јавног значаја и заштиту података о личности можете се обратити путем електронске поште info@poverenik.rs или телефоном, поштом или од канцеларија у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу.

КАНЦЕЛАРИЈЕ ПОВЕРЕНИКА:

- Београд: Тел: 011 3456 900
- Нова Сад: Тел: 021 2301 618
- Ниса: Тел: 018 4301 808
- Крагујевац: Тел: 034 270 222

ДА ЛИЧНО БУДЕ БЕЗБЕДНО.

Детаљније информације о заштити података о личности, као и списак канцеларија Повeрeника у свим областима, можете пронаћи на вeб-сajту www.poverenik.rs

Шта су подаци о личности?

То су подаци који се односе на неку особу, а не само на неку особу. То може бити име, презиме, датум рођења, број (грађански, ЈМБГ), адреса, приватни број, број телефона, адресе електронске поште, евиденција статуса, образовна података, одабир, политичка странка, и други.

Да би обрада података о личности била законита, потребно је да постоје законски основ за обраду или да је обрада у складу са законом. Чак и када је подаци који се обрађују подаци о личности.

Како безбедно да чувамо наше податке о личности?

Подаци о личности, који се обрађују користећи личност, не треба да се дају са другом и могу да се чувају на месту који је само доступан само одређеним другим људима. Такође, некако да се подаци буду доступни и јавно, као да се обрађују подаци.

Подаци о личности се не могу дају са другом и могу да се чувају на месту који је само доступан само одређеним другим људима. Такође, некако да се подаци буду доступни и јавно, као да се обрађују подаци.

Шта је обрада података о личности?

Обрада података о личности су све радње које се предузимају према подацима о личности, као што је: прикупљање, бележење, коришћење, коришћење, коришћење и други.

Ко све обрађује наше податке о личности?

Наше податке о личности могу да обрађују физичка лица, компаније, организације, удружења и други. Такође, могу да обрађују подаци о личности, као што су: Министарство унутрашњих послова (МУП), образовне институције, здравствено осигурање и други. Сви који обрађују наше податке о личности морају имати да се обрађују подаци.

Ко може да нам помогне?

Лица за заштиту података о личности

Сви државни органи, као и недржавни који обрађују податке о личности морају да поштују Закон о заштити података о личности. То лице мора да обрађује податке о личности и да се обрађује подаци о личности.

Такође, свако лице предствља класичну тачку за сарадњу са Покровитељима, као и за контакт са људима који се обрађују подаци.

Лице не може да се обрађује подаци о личности, а подаци о личности не могу да се обрађују подаци о личности.

Zabranjeno je da se odluke koje imaju pravne posledice po građane, poput davanja kredita ili rezultata konkursa za posao, donose isključivo na osnovu automatizovane obrade podataka

struk: treba osigurati da institucije poštuju zakonske obaveze i osigurati da građani razumeju svoja prava. Zbog toga je podizanje svesti o važnosti zaštite ličnih podataka posebno važno, zbog čega je Misija OEBS-a u Srbiji podržala dve javne kampanje, 2022. i 2026. godine", kaže ambasador Marcel Peško, šef Misije OEBS-a u Srbiji.

Misija OEBS-a u Srbiji nastavlja sa podrškom u oblasti zaštite podataka o ličnosti. U okviru dugogodišnjeg projekta „Konolidovanje procesa demokratizacije u sektoru bezbednosti u Republici Srbiji“, koji sprovodi Misija a finansira Vlada Švedske, u narednom periodu će biti podržane aktivnosti organizacija civilnog društva u oblasti zaštite podataka o ličnosti. Tako će „Društvo za razvoj kreativnosti“ iz Aleksinca tokom 2026. godine organizovati obuke za žene iz seoskih sredina u svojoj opštini u cilju jačanja kapaciteta ženskih udruženja za zaštitu podataka o ličnosti i zaštitu privatnosti. Cilj ovih obuka je i osnaživanje saradnje između udruženja žena i lokalnih donosilaca odluka u razvoju lokalnih politika i praksi za zaštitu ličnih podataka.

U toku je i nagradni konkurs za najbolje medijske priloge na temu „Značaj zaštite podataka o ličnosti u stvarnom i digitalnom svetu“ koji je raspisao Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji. Cilj konkursa je podizanje svesti javnosti o važnosti zaštite podataka o ličnosti, kao i jačanje kompetencija novinara da izveštavaju o ovoj temi. Na konkursu mogu učestvovati novinari i novinarka svih štampanih, elektronskih i onlajn medija registrovanih u Srbiji koji su objavili tekstove ili priloge na temu konkursa u periodu od 1. 11. 2025. do 31. 10. 2026. godine. Novinarski radovi se šalju na imejl adresu koja je objavljena na internet stranici Poverenika.

Detalj iz brošure „Da lično bude bezbedno“

je da preduzeće transparentno i pošteno upravlja podacima klijenata i korisnika. Pre usvajanja kodeksa, preduzeće dostavlja nacrt kodeksa Kancelariji Poverenika radi dobijanja mišljenja i saglasnosti, a odobreni kodeks se objavljuje na internet stranici Poverenika.

VEŠTAČKA INTELIGENCIJA I ZAŠTITA PODATAKA O LIČNOSTI

Jedna od tema kampanje bila je i zaštita podataka u eri veštačke inteligencije. Sa masovnim korišćenjem interneta sve više ličnih podataka je dostupno veštačkoj inteligenciji, čime se povećava mogućnost zloupotrebe. Važna poruka kampanje bila je da je veštačka inteligencija korisna samo ako se upotrebljava pažljivo i da treba biti oprezan sa ostavljanjem ličnih podataka na internetu.

Aktuelni Zakon o zaštiti podataka o ličnosti iz 2019. godine ne sadrži odredbe koje eksplicitno pominju veštačku inteligenciju, ali se u članovima 38 i 39 reguliše donošenje odluka na osnovu automatizovane obrade, uključujući i profilisanje. Zabranjeno je da se odluke koje imaju pravne posledice po građane, na primer odluka o davanju kredita u banci ili o rezultatu konkursa za posao, donose isključivo na osnovu automatizovane obrade, u donošenju takvih odluka mora da učestvuje i čovek.

Navedene odredbe domaćeg zakona

na napisane su po uzoru na Opštu uredbu o zaštiti podataka o ličnosti EU (GDPR) iz 2018. godine. U međuvremenu EU je 2024. donela Zakon o veštačkoj inteligenciji (EU AI Act), od kada traje njegovo postepeno uvođenje i primena. Između ostalog, ovim evropskim aktom se zabranjuje prikupljanje fotografija sa interneta ili sa video-nadzora u cilju pravljenja baza podataka za prepoznavanje lica, kao i upotreba veštačke inteligencije za razvrstavanje ljudi na osnovu njihovih ličnih uverenja i karakteristika (politička uverenja, verska, seksualna). Strogo je regulisano i korišćenje veštačke inteligencije u zapošljavanju, prosveti, zdravstvu ili bankarstvu.

U ovoj evropskoj regulativi sistemi veštačke inteligencije su klasifikovani prema nivoima rizika po bezbednost i osnovna prava ljudi. U skladu sa tim kreatori visokorizičnih sistema veštačke inteligencije imaju obavezu da obezbede stalni ljudski nadzor ovih sistema kako mašina ne bi sama donosila odluke.

MISIJA OEBS-A NASTAVLJA SA PODRŠKOM

„Zaštita ličnih podataka je mnogo više od zakonske obaveze, to je fundamentalna komponenta demokratskog upravljanja. Najtešnje je povezana sa ljudskim dostojanstvom, autonomijom pojedinca i demokratskom odgovornošću. Danas, u vreme digitalne transformacije, izazov je dvo-

DNEVNIK

SVAKOG DANA U 19.30

Еуромедик на 15 локација

1

НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА
КОМПЛЕТНА ХИРУРГИЈА И БОЛНИЧКО ЛЕЧЕЊЕ
Еуромедик болница, Булевар уметности 29
Тел: 011 / 7359 150; 7359 151; 7359 152
ХИРУРГИЈА - тел: 062 / 800 71 95

2

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Дом здравља, Јурија Гагарина 36д
Тел: 011 / 2284 001; 2284 002; 2284 006; 2276 324; 2276 342;
062 / 800 38 44

3

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Општа болница, Париске Комуне 22
Тел: 011 / 2609 650; 2609 670; 2605 990
ХИРУРГИЈА - 062 / 800 71 95

4

ЕУРОМЕДИК - ЗЕМУН
Дом здравља, Косовска 12
Тел: 011 / 2616 444; 069 2480 518; 2617 104; 062 / 800 38 63

5

ЕУРОМЕДИК - КАРАБУРМА
ДОМ ЗДРАВЉА, Вишњичка 72
Тел: 011 / 7357 500; 7357 501; 7357 502;
МоБ: 069 / 80 70 381; 80 70 382

6

ЕУРОМЕДИК - ЗВЕЗДАРА
Дом здравља, Ватрослава Јагића 1
Тел: 011 / 2448 148; 2448 150; 2448 153; 2448 154; 2448 158;
2448 164; МоБ: 062 / 23 73 76

7

ЕУРОМЕДИК - СТАРИ ГРАД
Дом здравља, Цара Уроша 37
Тел: 011 / 7357 304; 7357 305; 7357 306; 7357 307;
МоБ: 069 / 8070 390

8

ЕУРОМЕДИК - ПАЛИЛУЛА
Дом здравља, Цвијићева 42
Тел: 011 / 3294 457; 3294 469; 3294 447; 3294 448;
МоБ: 062 / 800 39 53

9

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 7
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
МоБ: 062 / 800 38 42

10

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 8
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
МоБ: 062 / 800 38 43

11

ЕУРОМЕДИК - САВСКИ ВЕНАЦ
Општа болница, Вишеградска 20
Тел: 011 / 3650 660; 3650 700; 2660 000; 2660 031; 2660 082;
2660 111; МоБ: 062 / 800 38 45

12

ЕУРОМЕДИК - ВОЈДОВАЦ
Дом здравља, Стефана Првовенчаног 32
(Код Душановачке пијаце)
Тел: 011 / 655 78 77; 655 78 78; 655 78 80

13

ЕУРОМЕДИК - ВИДИКОВАЦ
ДОМ ЗДРАВЉА, Кнеза Вишеслава 63 а
Тел: 011 / 7859 424; 7859 425; 7859 426;
МоБ: 069 / 80 70 371; 80 70 372

14

ЕУРОМЕДИК - ЧУКАРИЦА
Дом здравља, амбуланта, Требевиха 7
Тел: 011 / 6830 582; 6830 583; 6830 568;
6830 569; 3559-732; 3550-179; МоБ: 062 / 800-38-66

15

ЕУРОМЕДИК - НОВИ САД
ДОМ ЗДРАВЉА, Николе Пашића 17
Тел: 021 / 2100 544; 2100 545; 2100 546;
МоБ: 063 / 588 467; 069 / 8070-383; 062/298-382

СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИ ПРЕГЛЕДИ

КАРДИОЛОГА, НЕУРОЛОГА,
ЕНДОКРИНОЛОГА, ГИНЕКОЛОГА, УРОЛОГА,
ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГА, ОФТАЛМОЛОГА,
ДЕРМАТОЛОГА, ГАСТРОЕНТЕРОЛОГА,
НЕФРОЛОГА, ПУЛМОЛОГА, РЕУМАТОЛОГА,
ХЕМАТОЛОГА, ПСИХИЈАТРА, ПСИХОЛОГА,
ФИЗИЈАТРА, ХИРУРГА, ОРТОПЕДА,
ОНКОХИРУРГА, ПРОФЕСОРА,
СПИНАЛНОГ ХИРУРГА

КУЋНЕ ПОСЕТЕ ЛЕКАРА СПЕЦИЈАЛИСТЕ

МАГНЕТНА РЕЗОНАНЦА
СКЕНЕР
УЛТРАЗВУК СА КОЛОР ДОПЛЕРОМ
РТГ ПО СЕГМЕНТУ
ДИГИТАЛНА МАМОГРАФИЈА
ОСТЕОДЕНЗИТОМЕТРИЈА (ДХА)
ЕНДОСКОПИЈЕ
АНГИОГРАФИЈА
УГРАДЊА СТЕНТА
УГРАДЊА ПЕЈСМЕЈКЕРА

МЕДИЦИНА РАДА - Издавање уверења

ПАКЕТ ПРЕГЛЕДА

КАРДИОЛОШКИ, НЕУРОЛОШКИ,
ОРЛ, ГАСТРОЕНТЕРОЛОШКИ,
УРОЛОШКИ, ЕНДОКРИНОЛОШКИ,
НЕФРОЛОШКИ, ГИНЕКОЛОШКИ,
ПУЛМОЛОШКИ, ДОПЛЕР I-II,
СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕД ЗА ДЕТЕ

УГОВОР СА РФЗО ЗА

- ЦЕНТАР ЗА КАТАРАКТЕ
- ЦЕНТАР ЗА ВАНТЕЛЕСНУ ОПЛОДЊУ

ЕУРОМЕДИК

www.euromedic.rs

Ново Ново Ново

ЦЕНТАР ЗА ДИЈАГНОСТИКУ И ОПЕРАТИВНО ЛЕЧЕЊЕ

ПРОШИРЕНИХ ВЕНА, ДОЈКЕ, КАТАРАКТЕ, КАМЕНА У БУБРЕГУ,
КАМЕНА У ЖУЧНОЈ КЕСИ, КУКА И КОЛЕНА, КИЧМЕ

НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА

ЕУРОМЕДИК

ХИРУРГИЈА

ОФТАЛМОХИРУРГИЈА

АБДОМИНАЛНА
ХИРУРГИЈА

ГИНЕКОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ВАСКУЛАРНА
ХИРУРГИЈА

ОРЛ ХИРУРГИЈА

УРОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ГРУДНА ХИРУРГИЈА

УРОГЕНИТАЛНА
ХИРУРГИЈА

ОРТОПЕДСКА ХИРУРГИЈА

СПИНАЛНА ХИРУРГИЈА
(хирургија кичменог стуба)

ОНКОХИРУРГИЈА
(дојка, штитна жлезда, кожа)

ПЛАСТИЧНА
РЕКОНСТРУКТИВНА И
ЕСТЕТСКА ХИРУРГИЈА

ЦЕНТАР ЗА МЕЛАНОМЕ

У служби вашег здравља.

PODIGNI BUDUĆNOST IZ PEPELA

Novi svet se
rađa. Budi ti
njegov vladar.

Laguna

UŽIVO IZ ROUNDHOUSE CAMDEN LONDON

HAPPY MONDAYS

Druga strana Meseca nad Kamdenom

Piše Aleksandar Šišić

Šta mi znače devedesete bez Mančestera, skoro ništa, i Mančester bez Happy Mondays, samo jedna strana Meseca. Po nekim verzijama ime grupe dolazi iz lokalnog slenga gde su izraz „Happy Mondays“ vezivali za nezaposlene ljude koji su ponedeljkom dobijali socijalnu pomoć, mada je Shaun Ryder jednom izjavio da je to bilo samo brzo rešenje za ime benda i da nema veze sa drugim teorijama.

Ta vrsta neopsihodeličnog indie-dance pokreta, koji još nazivaju i Madchester, u osnovi je funky-groove, specifično protkan zaraznim gitarskim udicama koje samo mančesterska škola gitare može da donese, od Johnnija Marra, preko Johna Squirea i Marka Daya, do Noela Gallaghera. Ostaće misterija da li je to od industrijskog dima, pomešanog sa znojem radničke klase, ili od mirisa čudnih biljaka koje su razni doseljenici donosili u oblast oko Mančestera a koja ih je širokogrudno prihvatila, kao nijedna druga u Britaniji.

Ali gde da nađem Happy Mondays i u kakvom stanju? Izbor pada na legendarni Roundhouse na Camdenu, odmah pored Chalk Farm Stationa. Roundhouse je verovatno jedan od najznačajnijih koncertnih RnR prostora na svetu, sa dosta dobrim zvukom i prelepom salom iz 19. veka. Napravljena je još 1847. godine kao okretnica lokomotiva, zvuči poznato, ali kako se industrija menjala, tako je i ona menjala svoje namene sve dok je, šezdesetih godina prošlog veka, umetnici nisu uzeli pod svoje i od nje napravili koncertni prostor.

Kroz nju su, tih šezdesetih, prošli naj-

veći, kao što su Pink Floyd, The Doors, Jimmy Hendrix, Rolling Stones... Sedamdesetih Bowie, The Stranglers, The Ramones... Dvehiljaditih Bob Dylan, Cold Play, The Radiohead... Svaka pozicija za gledanje i slušanje je manje-više odlična. Kao gosti izabrani su Peter Dinklage i ekipa – The Farm, komšije iz Liverpula, nosioci nekoliko hitova iz devedesetih. Idu redom „Mind“, „Let the Music Take Control“, zatim „Love See No Color“, kao iznenađenje obrada pesme The Clash – „Bankrobber“, „Moment In Time“ i na kraju himna „All Together Now“, koju horski peva ceo Camden i okolina sve do stepenica na Camden Locku. Već me je uhvatio neizdrž i silazim u masu koja željno čeka Shauna, Beza, Garyja i ostatak ekipe...

Očekivanja sam dosta spustio zbog

svega što su prošli u svojim karijerama ali na prve taktove „Kinky Afro“ već vidim da mi nije „dobro“. Ritam sekcija dobro vozi tu staru lokomotivu, Bez je kao mladić, ne staje, drži svoje šejkere, igra svoju igru, što bi rekao moj prijatelj Lee, „No Bez no Party“. Gitara i bas, sve na svom mestu, klavijature takode, čak i Shaun peva sasvim dobro uz svesrdnu pomoć ženskog pratećeg vokala Firouzeh (umesto Rowette – kraljice Mančestera) i Bezove supruge. Zatim, jedna od mojih omiljenih „God’s Cop“ gde se Mark Day na gitari spušta u svoje žice opisujući tog konzervativnog šefa policije Mančestera tokom 80-ih godina. Slede nešto mirnije „Donovan“ i „Grandbag’s Funeral“, a onda „Loose Fit“, kao nekada iz mraka The Haçienda kluba. Zatim dve skrivene ubice, „Dennis and Lois“ i „Bob’s Yer Uncle“, pa usred tog kruga hitčina „Step on“, koja je fenomenalna obrada pesme Johna Kongosa – „He’s Gonna Step on You Again“.

Kod sledeće pesme „Holiday“ već sam u prvim redovima, da mogu Bez u „skinem“ korake. „Holiday“ nema kulturni status ali vozi, sporija „Harmony“ uvodi u furioznu „Hallelujah“, zatim „Mad Cyril“ sa albuma „Bummed“, „Judge Fudge“ uvodi nas u završnicu koncerta u kojem se Roundhouse pretvara u Burnthouse gde završni plamen na bis donose „24 Hour Party People“ i za kraj „Wrote for Luck“. Očekivao skromno, dobio i previše. Možda je to recept života na Camdenu. Nagaravljeni gosti traže gašenje po okolnim pabovima u vidu pinti kamdenskog piva. **N**

Oproštajni valcer

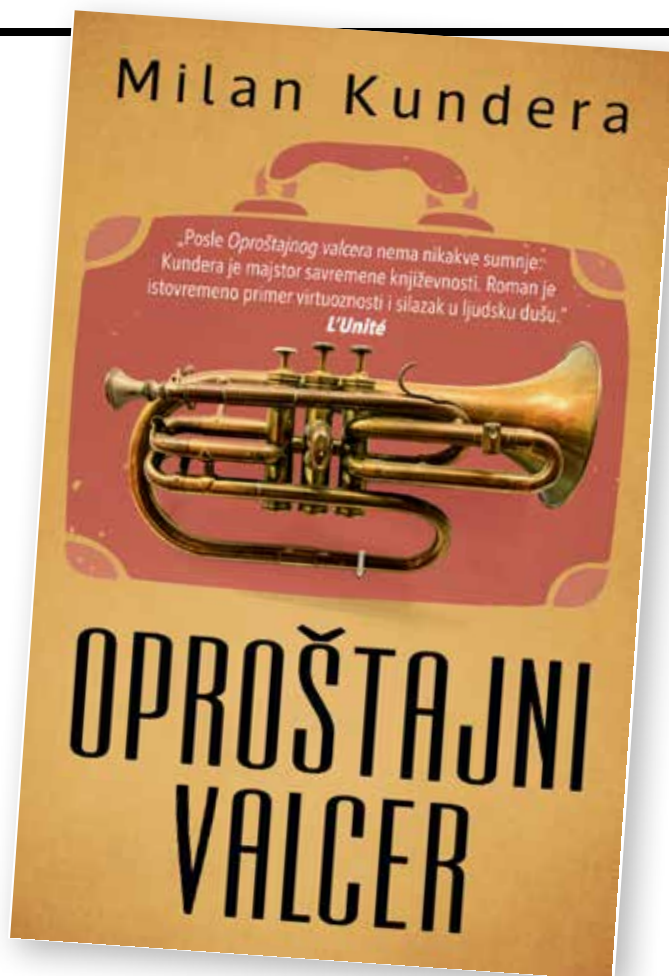
ROMAN KAO SILAZAK U LJUDSKU DUŠU

Specijalno za Nedeljnik piše književnica i književna kritičarka Aleksandra Đuričić

V eć od prvih stranica ovog romana čitaocu je jasno da se Kundera njime oprašta od svoje domovine, tadašnje Čehoslovačke. Nastao početkom sedamdesetih godina prošlog veka, dakle u godinama neposredno nakon sovjetske invazije, prvi put je objavljen u francuskom prevodu 1976. godine.

Radnja se odvija u jednoj češkoj banji koja prima pacijentkinje bez potomstva a izvesni banjiski lekar na glasu je kao čudotvorac. Njegove pacijentkinje su pune poverenja, bez i najmanje primisli o tome kako im on pomaže da dođu do potomstva. Istovremeno, slučajni parovi iz poznanstava za jednu noć začinju decu koju ne žele... Priča o roditeljstvu izrasta u filozofsku raspravu među muškarcima koji su se slučajno zatekli u banji i svi iskazuju skepsu prema ideji idealne porodice koju proklamuje koliko hrišćanstvo toliko i aktuelna komunistička ideologija.

U svojim ranim romanima Kundera se držao preciznije i konciznije konstrukcije. Fabula je jasna a junaci životni i postavljeni na scenu u punoj ubedljivosti njihovog očajanja. Preplicući privatno i društveno, gradi se priča koja ne može ni u najintimnijim trenucima da pobegne od socijalističke stvarnosti. Od nje svi žele da na neki način pobegnu, bilo bukvalno čekajući dozvolu da izađu iz zemlje kao budući emigrant Jakub, bilo praveći kompromise sa sistemom koji prividno neguje čoveka, porodicu i humanizam. Iza maske brige o pojedincu stoji moćna partijska mašinerija koja određuje svaki segment života i Kunderini junaci se protiv toga bune na različite načine. Mlada i lepa Ružena čezne za partnerom koji će

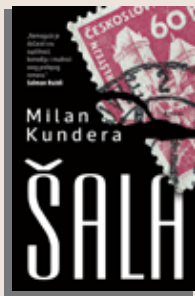
POTRAGA ZA DRUGOM OSOBOM

Svi tragaju za nekom drugom osobom od one koja je pored njih i vraćaju se na početnu poziciju hroničnog nezadovoljstva koje postaje samo sebi svrha

je izbaviti sa posla fizioterapeutkinje u banji, talentovani trubač Klima i njegova ljubomorna žena spas vide u njegovoj popularnosti, dok tajanstveni bogati Amerikanac dolazi ponovo u banju vođen nostalgijom i ispraznošću života koji vodi.

Zbog toga sa obe strane granice nema ni mira ni ispunjenja. Svi tragaju za nekom drugom osobom od one koja je pored njih i vraćaju se na početnu poziciju hroničnog nezadovoljstva koje postaje samo sebi svrha. U ovom romanu već su jasni akordi koje će Kundera razviti u punoj meri u „Nepodnošljivoj lakoći postojanja“, dok sve ljubavne veze protagonista mogu da se podvedu pod naslov o smešnim ljubavima. Prave strasti i iskrenosti ima tek u naznakama, parovi se sreću i razilaze u okvirima komedije ili groteske, a večita potraga za telesnim zadovoljenjem je isprazna i trivijalna.

Sa bogohulnom lakoćom Kundera postavlja pitanja ljubavi, vernosti i roditeljstva naspram jednog rigidnog društvenog sistema koji ubija svaku autentičnost. U trenutku kada se usuđe da budu svoji i otrgnu se od klišea, njegovi junaci ili stradaју ili se prepustaju apatiji, svesni da ih nigde ne čeka neki drugi ili bolji život.

Šala Milan Kundera

Jedna šala bila je dovoljna da Ludvik izgubi sve. Izbačen iz partije i sa fakulteta, poslat je na prinudni rad, da bi se godinama kasnije vratio kao ogorčen čovek opsednut osvetom. Ali dok pokušava da sprovede svoj jednostavan plan – osvetiti se prijatelju koji ga je izdao tako što će mu zavesti ženu – otkriva da život ima poseban smisao za humor i da su najveće šale obično na naš račun. **N**

Nepodnošljiva lakoća postojanja Milan Kundera

Godina je 1968. Sovjetski tenkovi ulaze u Prag. Tereza je ljubomorna. Tomaš je rastrzan. On voli Terezu, ali ne može da se odrekne svoje sklonosti ka neverstvu. Sabina je Tomaševa omiljena ljubavnica; ni ona ne voli da se vezuje. Kada joj novi ljubavnik Franc postane ponizno veran, ona nestaje iz njegovog života da bi na kraju našla samo „nepodnošljivu lakoću postojanja“. **N**

Piše Hana Pišćević

Šetnja

Šetamo rivom vrlo polako i besciljno, prelećemo pogledom preko tezgi na kojima se prodaje ručno pravljeni nakit, maslinovo ulje, lavanda, izlakirane školjke... Deca čas trče ispred nas, čas kaskaju za nama.

Moj bratanac bez daha i s prevelikim entuzijazmom prepričava baki i deki, mojim roditeljima, šta je pronašao na jednom štandu i zašto bi najstrahovitije želeo da mu to kupe. Oni ga pažljivo slušaju a onda isto tako pažljivo odmahuju glavama. Ipak, kad dodemo kući iz ovih šetnji, uvek vidim da su kupili po jednu sitnicu i njemu i njegovom bratu.

Pogled mi zastaje na tezgi s ogrlicama od metalne žice sa kristalima. Ništa što nisam ranije videla ali ono što mi privlači pažnju, odnosno ona, vitka je devojkica duge crne kose koja malim kleštima kivi žicu i spretno je obavija oko ružičastog kamena. Zastajem bez namere da zastanem i zagledavam se u nju. Lepa je ali nije stvar u tome, i deluje vešto s rukama ali nije ni to.

Onda pomislim da je do toga što je tako fokusirana, što ne primećuje halabuku oko sebe, ali nije ni to. Šiške joj padnu u oči i ona zatrese glavom da ih skloni i tad shvatim. Devojkica je možda i devojčica, odnosno devojkica je možda i devojkica. Može imati i četrnaest i dvadeset sedam. Odgovor je u oku posmatrača. Tako nešto se ne viđa često.

Kao hipnotisana stojim ispred tezge, pravim se da razgledam nakit. Osetim nalet zahvalnosti što je tako udubljena u svoj rad pa mogu beskonačno da buljim u nju a da ništa ne primetim. Analiziram njene oči koje ne vidim dovoljno dobro, ravan nos, blago stisnute usne, bakarnu kožu, dug vrat, šake i vitke prste, ali ništa

mi ne otkriva koliko ima godina.

„Hi, would you like a necklace?“, obraća mi se odjednom, i tako zatečena pitanjem samo zurim u nju, osećam se kao riba uhvaćena u mreži. Koprcam se, krenem da odgovorim na engleskom ali onda se setim da ljudi uvek misle da sam strankinja zbog svetle kose i ko zna još kog sastojka mog izgleda koga nisam svesna. Čak i u Beogradu nekada mi se obraćaju na engleskom.

„Samo razgledam. Jako su vam lepe ogrlice.“ Ona se nasmeši i kad joj vidim osmeh, pomislim: Dodavola! Je li ovo žena ili samo dete? „Molim te, nemoj mi persirati“, moli me to neidentifikovano biće. Spušta klešta i žicu i sada kad potpuno svoj pogled fokusira na mene, učini mi se odraslom, starijom od mene. Pokazuje mi različite ogrlice pored kojih stoji cena, pipa kamenje i govori mi njihove nazive. Ja ugledam jedan u krajnjem levom delu tezge, okrugao s rupom, crn kao ugalj, i uzmem ga u ruku.

Ona se nasmeje tako da joj krajevi usana skoro dodirnu uši. Sad bih se opet zaklela da je dete. „To je samo kamen. Iz mora. Ali ako ti bude drag, onda je dragi kamen.“ Očima mi nudi osmeh, ne ovaj svoj već neki koji ima u rezervi, pa ga ja prihvatom, nasmejem se. „Izronila sam ga iz velikih dubina, još kad sam bila stara.“

Stara? Ta reč odjekne u meni tako da se stvori eho koji mi još neko vreme odzvanja u ušima. Šta je mislila pod tim, da veruje u reinkarnaciju ili je ovo neka morska metafora? Želim to da je pitam, ali čim razmenim ogrlicu za novčanicu ona se vraća svom kamenju i kleštima.

Zatvara se kao školjka i opet je nemoćuće odrediti je li žena ili devojkica. Pogledam je još jednom pa nastavim dalje. **N**

Himna generacije u šumadijskoj noći

Piše Olga Marković Rosić

Prelomna tačka karijere benda Underworld dogodila se te, muzički izuzetno zanimljive, 1996. kada su se našli na soundtracku filma „Trainspotting“, a „Born Slippy“ postao himna jedne generacije.

To leto sam provela u Engleskoj. „Born Slippy“ imao je gotovo magičan efekat – sa prvim taktovima sve bi u klubovima Londona stalo, a ljudi bi se potpuno prepustili muzici. Ta kolektivna euforija uvukla je i mene. Tada je počela moja ljubav prema ovom bendu.

Tačno trideset godina kasnije slušam Underworld na Arsenal festu u Kragujevcu. Euforija me hvata sa prvim zvukom i trčim što bliže bini da bih upila „Pearl's Girl“, a potom i „Dark & Long“. Posebnu radost osetim uz „King of Snake“ i „Two Months Off“. Sat i po ne prestajem da igram i skačem, kao ni većina ljudi oko mene.

Zvuk, svetlosni efekti, uigranost Karla i Rika, omađijana publika, kako mlađi, tako i oni koji su kao i ja ušli u svet Underworlda pre trideset godina, čine ovaj događaj gotovo nestvarnim i nezaboravnim. Na kraju je krenuo „Born Slippy“. Za mene je to bio najemotivniji trenutak večeri. Navrla su sećanja na engleske klubove pre trideset godina, kada bi sa prvim taktovima ove

pesme sve stalo. A sada stojim ispred bine, Karl i Rik su nekoliko metara dalje, ljudi oko mene pevaju i igraju, a ja imam osećaj da se jedan veliki krug zatvorio. Nas nekoliko hiljada ispratilo je Underworld dugim aplauzom i uzvicima oduševljenja.

Ujutru silazimo na doručak u hotelu. U sali za jednim stolom sedi Karl Hajd. Moj muž mu prilazi i kaže kako smo uživali sinoć, vidi se da mu je drago što to čuje.

Onda se i ja ubacim sa svojom „generacijskom“ pričom o tome šta su njihove pesme značile za moju generaciju i koliko je nastup bio emotivan za mene. Osmehuje se i zahvaljuje. Kaže kako je i njima bilo baš odlično i da bi voleli da se vrate kod nas uskoro. Vraćamo se za naš sto, a Karl ubrzo odlazi i maše nam.

Gledam sebe pre trideset godina i razmišljam da li bih ikad pomislila da je sve ovo moguće. **N**

Verovatno najvažnija knjiga o zdravlju u 2026. godini

HELTIZAM

Kako razumeti medicinu 21. veka

Kupite na Nedeljnik.rs/shop

ČUKNI U DRVO: POČINJE 13. BAŠTA FEST

Bioskop pod zvezdama

Piše Mladen Savković

Kratkometražna ostvarenja takmiče se od 2. do 5. jula u Bajinoj Bašti za Zlatnu imaginaciju, glavnu nagradu za najbolji film Bašta Festa. Pod sloganom „Čukni u drvo“, trinaesto izdanje Bašta Festa okupiće brojne mlade filmske talente, kao i već potvrđena imena koja će predstaviti svoja kratkometražna ostvarenja. U parku Borići biće prikazano čak 26 filmova iz 24 zemlje sveta, i to pod vedrim nebom.

„To nas neizmerno raduje, s obzirom na to da ovaj festival uvek povezujemo sa

početkom leta, programima pod zvezdama i susretom u prirodi u prelepom okruženju

planine Tare, jezera Zaovine i Perućac, reke Drine“, najavili su osnivači festivala

Jovan Jelisavčić i Maja Šuša. „Eto baš trinaesto izdanje dešava se u veoma nepovoljnoj i teškoj godini za kulturu i film u našoj zemlji, pa zato i sloganom 'Čukni u drvo' kuckamo u naše boriće za sreću i pametnije odluke.“

Glavni filmski program podeljen je u šest tematskih blokova i oni donose odvažne filmske priče od kojih su neke već sa uspehom prikazane na brojnim festivalima, od Kana preko Sandensa do Sarajeva, dok će tri filma imati svoju svetsku premijeru. Sva ostvarenja prikazana u glavnom programu takmiče se za nagrade glavnog žirija koji će dodeliti nagradu Zlatna imaginacija za najbolji film, nagrade Zlatna interpretacija za najbolju mušku i žensku ulogu, kao i dve specijalne nagrade. O njima će ove godine odlučivati čuveni srpski glumac Dragan Mićanović, producentkinja Marija Maša Lero, kao i reditelj Gvido Kazale, osnivač i selektor italijanskog Adriatic Film Festivala. Pored glavnih nagrada, tu je i nagrada za najbolji film Žirija mladih, kao i regionalna nagrada za najbolju kameru Zlatna vizualizacija u saradnji sa rentalom Cineplanet. Festival će otvoriti mladi, sve uspešniji glumac Ognjen Mićović, dok će na zatvaranju biti prikazano nagrađivano igrano ostvarenje „Yugo Florida“. **N**

Američki mejn stejdž

Amerika? Otac je voleo vesterne. Pa sam to prelio u ljubav prema stripu o junaku Teksu Vileru, rendžeru koji sredi zlikovce. Ali sam zbog njega zavoleo kafu i... cigarete.

Amerika i Srbija? Više od simbolike je američka zastava na Američkom kulturnom centru u Knez Mihailovoj ulici (danas je tu španski Servantes).

Simbolično je da je uticaj Amerike i Britanije na mladu generaciju opao paralelno sa preseljenjem američkog i britanskog kulturnog centra iz glavne pešačke ulice u Beogradu. Okej, reći će, ovo je digitalno doba, nekada ste vi išli da tu čitate časopise, a danas je to sve online, ali eto neki lokaljski mejn stejdž je ipak mejn stejdž.

Odmah ispod, ma na nekoliko metara od tog nekadašnjeg Američkog kulturnog centra bio je (kao i danas što je) plato Filozofskog fakulteta i na njemu s tog kraja sedamdesetih i početka osamdesetih godina, na stotine dugokosih mladića i devojaka. Oni najboljeg imidža ličili su na Džima Morisona ili Džona Lenona (Bitls iz Liverpula koji je životom i krajem života neraskidivo bio vezan za Njujork, otuda sve tamošnje suvenirnice imaju majice s njegovim likom).

Danas mladi u Srbiji verovatno mnogo više te naočare vežu za jednog Srbina koji je završio karijeru dvadeset godina pre nego što je njegov „naslednik“ s modelom naočara krenuo da osvaja svet sa Bitlsima.

Američki džez dolazi u Srbiju i sada čuveni Beogradski džez festival ima prvobitno ime Njuport džez festival. Ja se palim kao klinac na engleski rokenrol, dopisujem se sa mladim Britancem iz Londona koji mi kaže da jedva čeka raspust pa da ide kod ujaka u Ameriku. Pomislim tada, pa kako neko može da poželi da ode samo jedan dan iz Londona kad je u njemu sve?

Onda čitam izjave britanskih rokera koji su se preselili tih godina u Ameriku. I Stramer, i Roten, i kasnije Morisi, Bili Ajdol... Amerika im je bila šarena, tržišni centri, široki drumovi, sloboda... U Beogradu Mekdonalds prvi u istočnoj Evropi, glumci na FEST-u, Tina Turner na stadionu Zemuna gde za njom na isto mesto stiže i Bob Dilan. I sad me odvali američki zvuk kao prošle nedelje u Zagrebu Džek Vajt, taj gitarski genije iz Detroita sa ogromnom srpskom zajednicom. Inače, Džek Vajt je pre desetak godina posetio Beograd da vidi Teslin muzej.

Pored Teksa Vilera, voleo sam i stripove o Komandantu Marku koji se bori protiv crvenih mundira u oslobađanju Amerike. Ipak to me nije odvojilo od ljubavi prema Engleskoj, tamošnjim gradovima, muzici... O tome sam mislio dok sam gledao „crvene mundire“ iz britanskog orkestra koji se svirao u Beogradu na rođendanu kralja Čarlsa.

A setio sam se i Vlatka koji svira američku himnu u rezidenciji u Beogradu kao što je to radio Hendriks na Vudstoku. **N**

Vukašin iz Železnika

„Nije bilo loše“, napisao bi mi ujutru, posle neke od tih dugih noći ispunjenih maliganima i kvalitetnim prepirkama

Bio je to Mordor, mesto u koje nisi smeo da zagaziš, ako ti je život mio. Tamo se nismo igrali, iako je bilo šina i železničkih pragova, jer na samom dnu Vodovodske, tako su nam pričali, tamo je kraj grada. Istina, i 55-ica i 88-ica su nekuda dalje išle, ali bilo je bolje nemati bilo kakav kontakt, pa ni onaj očni, sa ljudima koji bi izašli na naredne dve-tri stanice.

Možda su Rupčine, to maleno nasele koje su nas plašili, a koje je delilo Žarkovo i Železnik, možda su one bile glavni razlog što sam se sa P. toliko retko viđao. I kad smo bili mali, i dok sam studirao, i kasnije, kada sam se zaposlio, tek povremeno bismo se sreli, česće bismo pozdravili jedan drugog preko nekoga, on bi onda pitao kako je moja sestra, ja bih pitao kako je njegova sestra, i sve bi se završilo na tome.

A bliski smo, porodično, zbližili su nas i živi i mrtvi: u nekim krajevima gde živi naš narod neko bi rekao da smo *rodaci*, ali mi smo sa P. i J. uvek bili braća/sestre, i tek ponekad bih morao da dodam ono *od tetke*.

MORA DA JE DO TE ŽARKOVAČKE

geografije, ponavljam, jer nije bilo razloga da se ne gledamo. Jednom smo, toga se on ne seća, išli do njih u Železnik, sa mamom i tatom – garant smo žmurili dok prođemo kroz Rupčine – i lik je imao Commodore 128, koji je, bio sam ubeđen, bio makar deset puta bolji od mog glupog Commodorea 64. Kasnije ću početi da treniram košarku, dosta rekreativno i nadasve neuspešno, a majka bi mi ponosno govorila da je P. u FMP-u i da igra plejmejker, i to jako dobro. (Valjda je htela, između redova, da mi kaže da ja nisam jako dobar plejmejker, mada na kraju ni on ni ja svedjedno nismo postali košarkaši.)

Ima tih – i o tome je, ili makar je de-

lom o tome, ovaj tekst – ima tih porodičnih veza koje traju ceo život, ali su zapravo nevažne, a ima i onih drugih, koje samo postoje, sve dok se stvari ne poklope tako da postanu jako važne.

Ne znam ni sam kada smo počeli da se viđamo često, mada sam prilično siguran da znam gde: u „Mornaru“, dok ne bude zadnja tura, a onda bismo prešli prekoputa u rahmetli „Zoru“, pa onda, ako nam ni to ne bi bilo dosta, u onaj ćumez po imenu „Magic Garden“. U retkim trenucima kada smo želeli da se pravimo da smo fini, ili je bilo dovoljno toplo, ili su nam se gledala ženska leđa i cevanice, otišli bismo na krov Doma sindikata. Katkad sami, katkad sa njegovim društvom koje je bilo puno ludih priča sa tribina i predgrađa, katkad sa čitavom bulumentom sportskih i drugih novinara.

UGLAVNOM NAM NIJE TREBALA MUZIKA i uglavnom se nismo slagali – ovaj tekst je malo i o tome – ni oko čega. Eventualno bismo, što uživo što putem poruka, psovali Crvenu zvezdu i to kako igraju i pravili se da se ne radujemo kada bi Zvezda pobedila, sve dok nam ne postane toliko nevažna da čak i njeni trijumfi ispadnu i iz našeg Viber-prozorčeta; nismo mirisali ni vlast, naravno, pa je i dalje ne mirišemo, ali o svim ostalim političkim, istorijskim, navijačkim i drugim pitanjima smo se dobro razilazili.

Koliko? Toliko da bi se to ponekad završavalo vikom i bukom u sitne sate, što bi me ganulo skoro do suza, jer su se isto tako oko politike i ljudi i davnih događaja svađali Dragan M. i Čedo P.

„Nije bilo loše“, napisao bi mi ujutru, posle neke od tih dugih noći ispunjenih maliganima i kvalitetnim prepirkama.

„Ma odlično“, odgovorio bih mrtav mamuran.

„Prava kafanska bleja“, poentirao bi.

Iako mi nije bio prvo ni drugo *koleno*, postao sam sa P. bliži nego sa nekim koji žive i pre Rupčina; i znao sam da i njegovi mama i tata to čuju i da se raduju, kao što bi se radovali i moji.

Jedna od loših posledica uznapredovale diskus-hernije – ne brinite, ovaj tekst nije o tome, samo se mora pomenuti – jeste što se vaš društveni život pretvori u mrvicu, u jedan izlazak mesečno, ako i to; otkako me *stislo*, nismo bili u kafani, niti je on svraćao kod mene. Svejedno, P. je to, mislio sam, samo ćemo jednog dana nastaviti gde smo stali.

A sada nećemo, ili nećemo onako, ali iz najlepšeg mogućeg razloga.

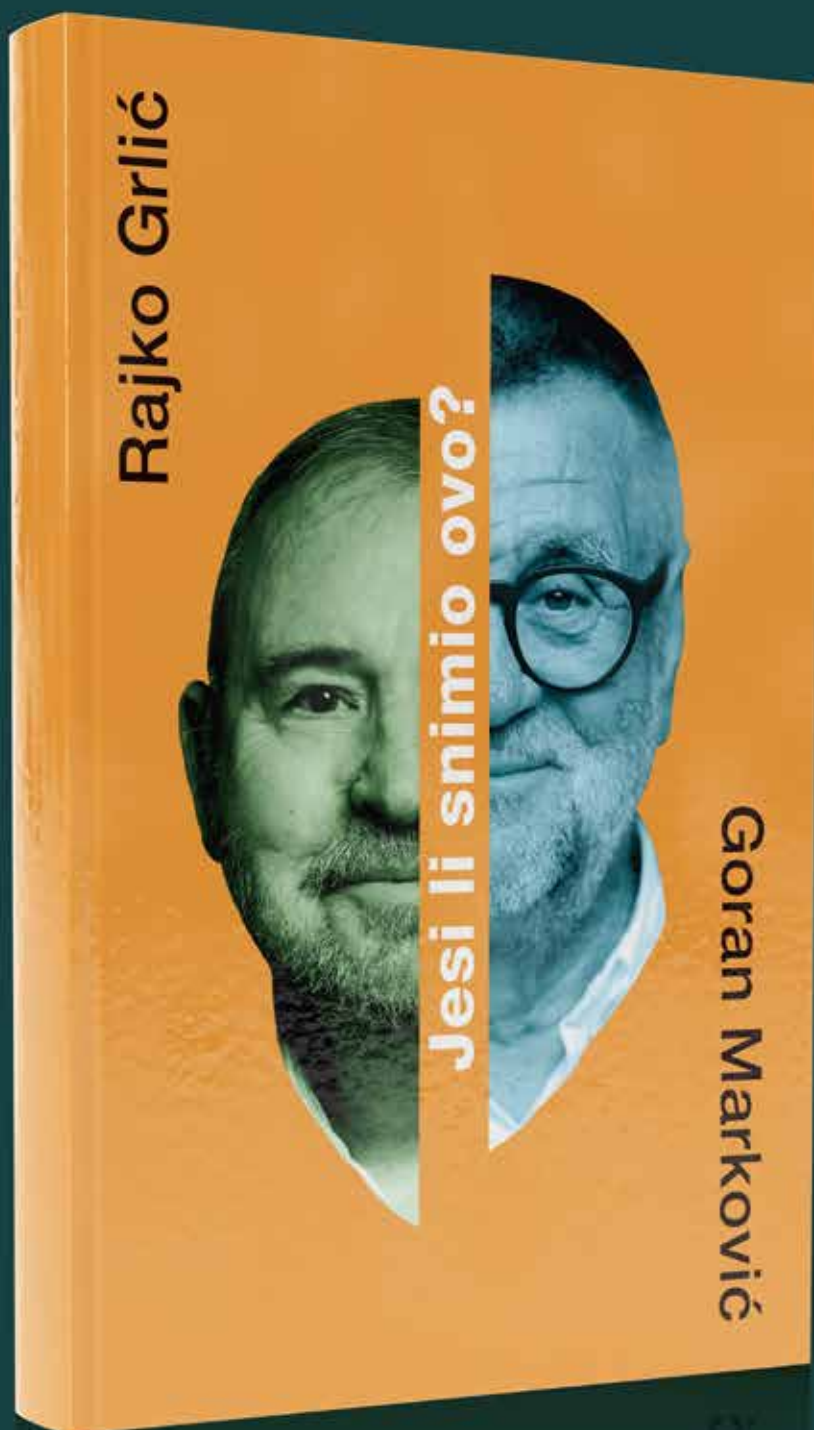
ZVAO ME JE, NEMA KOJI MESEC, i kroz smeh *saopštio* da je termin početkom jula; pre toga nikada nije pome-
nuo ni da ima curu, a kamoli da su toliko ozbiljni. Pravi džentlmen, jedva sam mu izvukao kako se zove i da je – to je valjda jako važno – sa Petlovog brda.

I eto nas, u prošli četvrtak, u Železniku (stigli smo zaobilaznim putem, bez brige, od Orlovače), sve redno: i muzika i pocepane majice, i mnogo alkohola, i neki dragi ljudi, i članovi porodice koje sam uglavnom navikao da viđam po sahranama, pa je bilo lekovito videti ih na veselju i u veselju.

Tri dana kasnije, tamo gde smo davali dijagnoze i komentarisali fudbal, evo fotografije: Vukašin je stigao u Železnik. Spava sa ručicama ispod glave, i sa nekom kapicom, nema još ni tri kilca, ali će se brzo *ubuciti*.

I nadam se, brojna nam je rodbina, i veliki je Železnik, a Žarkovo još veće, da će jednom kad poraste, pa kad stasa za kafanu – ako kafane još budu postojale! – i on imati nekog brata ili sestru s kojima će moći da se zapije, i da se posvađa, i da komentariše kako (ne) igra Crvena zvezda. **N**

HIT KNJIGA

Jesi li snimio ovo?

Rajko Grlić
i Goran Marković

Dopisivanje dvojice
slavnih reditelja
sa *Velikih priča*,
sada i u štampi

Naručite na **nedeljnik.rs/shop**
ili pronadite u svim boljim knjižarama

imlek
NERA
CAFFÈ

CAPPUCCINO

SMOOTH COFFEE
WITH CREAMY MILK

**IDE
UZ TEBE**